

ทุ่งยาว" ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ทั้ง 2 หมู่บ้านประกอบด้วย ตัวแทนหัวหน้าปึกบ้านจำนวน 24 คน กรรมการกลุ่มเหมืองฝาย 3 คน กรรมการหมู่บ้าน 14 คน สมาชิก อบต. 4 คน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน 8 คน ตัวแทนกลุ่มเยาวชน 3 คน อื่นๆ 12 คน รวมทั้งสิ้น 68 คน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวได้ประชุมคัดเลือกกรรมการบริหาร 5 คน ประกอบด้วยประธาน รองประธาน 2 คน เลขานุการ และเหรัญญิก โดยให้พ่อหลวงบ้าน 2 คนเป็นที่ปรึกษา

ถึงแม้ว่าองค์กรชาวบ้านเพื่อการรักษาป่าได้ปรับเปลี่ยนจากคณะกรรมการหมู่บ้านมาเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวก็ตาม ผู้นำฝ่ายชายยังไม่ให้ความสำคัญกับตัวแทนของผู้หญิงที่เป็นกรรมการป่าชุมชน ผู้นำฝ่ายชายคาดหวังให้ผู้หญิงเข้าร่วมรับรู้การตัดสินใจของผู้ชาย และให้ผู้หญิงมีบทบาทเข้าร่วมพิธีกรรมชุมชนและทำอาหารเลี้ยงเท่านั้น แต่ไม่ให้มีบทบาทเข้าร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานต่างๆ

บทบาทคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวไม่เพียงแต่ดำเนินกิจกรรมเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทนำในการเคลื่อนไหวกิจกรรมกับเครือข่ายป่าชุมชน ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาคเหนืออีกด้วย ผู้หญิงบ้านทุ่งยาวบางคนมีบทบาทเป็นกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน และได้รับการยอมรับจากเครือข่ายป่าชุมชนในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้เท่าเทียมกับชาย เมื่อกลับไปยังชุมชน ผู้หญิงถูกคาดหวังให้เป็นเพียงแม่บ้าน มีหน้าที่ทำอาหารเลี้ยง ส่วนผู้ชายเป็นผู้อนุรักษ์ มีหน้าที่ดูแลรักษาป่า

บทบาทสำคัญของผู้หญิงในเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนคือบทบาทรับผิดชอบโครงการด้านการบริหารงบประมาณใช้จ่ายในกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งบางส่วนของงบประมาณต้องนำไปสนับสนุนกิจกรรมป่าชุมชนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งผู้หญิงจะต้องควบคุมติดตามงานด้วยตนเอง การควบคุมงบประมาณของเครือข่ายป่าชุมชนเท่ากับสามารถทำให้ผู้หญิงควบคุมองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ที่ผู้หญิงได้วางไว้ ซึ่งกลุ่มผู้หญิงบ้านทุ่งยาวได้ใช้สถานะความเป็นกรรมการเครือข่ายป่าชุมชน เข้าไปเคลื่อนไหวในเวทีคณะกรรมการป่าชุมชน โดยให้ข้อมูล ทำความเข้าใจในนโยบายป่าชุมชน และลงไปสนับสนุนด้านงบประมาณ ทำให้กรรมการป่าชุมชนผู้ชายเกิดการยอมรับผู้หญิงในฐานะผู้อนุรักษ์ป่าในระดับหนึ่ง

สถานะของกรรมการผู้หญิงที่มีส่วนในการควบคุมป่าชุมชนโดยผ่านองค์กรของชุมชน มักจะมาจากกลุ่มเครือญาติที่มีบทบาทในการรักษาป่าต่อเนื่องกันมา และสืบเชื้อสายมาจากตระกูลแรกๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งฐานและบุกเบิกที่ดินทำกินในชุมชน ที่บ้านทุ่งยาว ผู้นำจะเป็นผู้ริเริ่มสร้างระบบเหมืองฝาย ทดน้ำเข้าไปในพื้นที่ทำนา ผืนนาส่วนใหญ่ที่ใช้น้ำในระบบเหมืองฝายจึงตกเป็นของกลุ่มตระกูลที่สำคัญในชุมชน ซึ่งตระกูลเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญในการปกครองหมู่บ้าน

การจัดการทรัพยากร รวมทั้งดูแลรักษาป่าด้วย นอกจากนั้นยังมีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของชุมชน

กรณีกรรมการป่าชุมชน ป่าภาคี วรรณลัก เป็นลูกสาวอดีตพ่อหลวงเขียว สมโชติ ผู้นำร่างกฎเกณฑ์ประเพณีรักษาป่าเป็นลายลักษณ์อักษร หรือระวีวรรณ กันไชยลัก เป็นหลานอดีตพ่อหลวงประจวบ กันไชยลัก และเป็นเหลนพ่อหลวงเครื่อง พยัคฆ์ลัก ซึ่งเป็นพ่อหลวงคนแรกของบ้านทุ่งยาว

ดังนั้นสถานะของผู้หญิงซึ่งสืบเชื้อสายมาจากตระกูลสำคัญจึงได้รับการยอมรับจากกรรมการป่าชุมชนให้มาร่วมรักษาป่าเช่นเดียวกับผู้ชาย เพราะการรักษาป่าเป็นเหมือนการสืบทอดมรดก ที่ผู้นำตระกูลคนก่อนได้ส่งมอบเอาไว้ ซึ่งกรรมการผู้หญิงเชื่อว่า ถ้าเรารักษาป่า รักษาต้นไม้ไว้ไม่ได้ เราอาจจะมีอันเป็นไป คล้ายกับว่ารักษามรดกไว้ไม่ได้ ฝั่บ้านจะไม่มาคุ้มครองเรา จะเกิดเหตุการณ์ไม่ดี ไม่ว่าจะเป็นอุบัติเหตุ ฝนแล้ง เป็นต้น ถ้าเรารักษาป่า ฝั่จะมาคุ้มครองเรา ทำให้เราอยู่เย็นเป็นสุข

4.3.2 การควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนโดยผ่านกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน ชุมชนที่มีอำนาจในการควบคุมจัดการป่า มักจะใช้จารีตหรือกฎเกณฑ์ตามประเพณีที่ยอมรับกันในชุมชนผ่านองค์กรชาวบ้าน ทั้งที่เป็นองค์กรที่เป็นทางการและองค์กรที่มีมาแต่เดิมตามประเพณี กฎเกณฑ์ตามประเพณีดังกล่าว ส่วนใหญ่แม้ไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ชาวบ้านก็ใช้ปฏิบัติ บอกเล่าสืบต่อกันมา เมื่อชุมชนประสบกับปัญหาการบุกรุกจากชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกชุมชน กฎเกณฑ์ประเพณีก็จะถูกปรับเปลี่ยนตามไปด้วย และกฎเกณฑ์บางอย่างก็มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

จากการศึกษาของฉลาดชายและคณะเกี่ยวกับลักษณะร่วมของกฎเกณฑ์ในการรักษาป่าในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน มีหลายประการด้วยกัน คือ

1. ห้ามตัดไม้ในป่าต้นน้ำลำธารในบางพื้นที่ อาจรวมถึงไม้ล้มตามธรรมชาติ บางพื้นที่อาจนำไม้ล้มมาใช้ได้ โดยกำหนดว่าให้ใช้ในการสร้างบ้านสำหรับครอบครัวใหม่ ซ่อมแซมบ้านเรือนที่ชำรุด หรืออาคาร เช่น วัด และโรงเรียน เป็นต้น

2. ป่าใช้สอยที่ยอมให้มีการตัดไม้ได้ ผู้ได้รับอนุญาตจะต้องตัดไม้เท่าที่จำเป็นต้องใช้ โดยมีองค์กรรักษาป่าเป็นผู้พิจารณาว่ามีความจำเป็นต้องใช้มากน้อยเพียงใด

3. ของป่าที่ได้จากป่า จะต้องเก็บเท่าที่จำเป็นต้องใช้อุปโภคบริโภคภายในครัวเรือน ห้ามนำไปขาย ชุมชนบางแห่งมีข้อยกเว้นสำหรับพืชบางชนิดที่มีมากในฤดูกาล และผู้มีสิทธิจะต้องเป็นสมาชิกในชุมชนเท่านั้น

4. ในพื้นที่ที่มีปัญหาลักลอบเข้ามาใช้ทรัพยากรป่าของหมู่บ้านมาก จะมีการจัดการกลุ่มผู้ตรวจป่าไปดูแลตรวจตราเป็นประจำ

5. เมื่อจับกุมผู้กระทำผิดพร้อมกับของกลางได้แล้ว มักจะยึดของกลางไว้เป็นสมบัติส่วนรวม ส่วนผู้กระทำผิดนั้น ชาวบ้านมักจะใช้วิธีการว่ากล่าวตักเตือนก่อน ถ้าตักเตือนกันไม่ได้หรือทำผิดซ้ำอีก จึงจะใช้กฎหมายบ้านเมือง ส่วนใหญ่จะใช้วิธีตักเตือนเท่านั้น (ฉลาดชาย และคณะ, 2536: 130)

จากลักษณะร่วมของกฎเกณฑ์รักษาป่าดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านยังเข้าใจป่าไม้ โดยให้ความสำคัญกับการจัดการต้นไม้ที่เป็นไม้ใหญ่ยืนต้น คล้ายกับความเข้าใจของรัฐที่มีต่อป่าไม้ โดยคิดคำนวณปริมาณของต้นไม้ว่ามีคุณค่าทางเศรษฐกิจ สามารถออกเป็นสัมปทาน ทำรายได้เข้ารัฐมากน้อยแค่ไหน ถ้าปริมาณต้นไม้ที่มีค่าน้อย ก็จัดคุณภาพป่านั้นว่าเป็นป่าเสื่อมโทรม

ความเข้าใจป่าไม้อย่างนี้จะปรากฏออกมาผ่านองค์กรชาวบ้าน ซึ่งผู้ชายส่วนใหญ่เป็นกรรมการ ผู้หญิงไม่มีโอกาสเข้าไปร่วมเล่นอระเบียบกฎเกณฑ์ในการควบคุมป่าไม้จากมุมมองของผู้หญิงเอง บ้านทุ่งยาวในอดีต บทบาทการดูแลจัดการป่าเป็นบทบาทของผู้ชาย กฎเกณฑ์ตามประเพณีในการควบคุมจัดการป่าจึงถูกกำหนดจากผู้ชาย

แม้ว่ากฎเกณฑ์ประเพณีเหล่านี้เป็นกฎเกณฑ์ตามประเพณีของชุมชน ที่สะท้อนถึงอำนาจของชุมชนในการควบคุมจัดการป่าก็ตาม แต่ก็ยังแฝงนัยยะของความเป็นผู้ชายอยู่ในตัวกฎเกณฑ์ประเพณีนั้น สมัยพ่อหลวงเครื่อง พยัคฆลัก ซึ่งเป็นพ่อหลวงและหัวหน้ากลุ่มเหมืองฝายคนแรก ได้ออกกฎเกณฑ์ในการจัดการเหมืองฝาย ซึ่งครอบคลุมถึงการดูแลรักษาป่าน้ำจืดที่ลำเหมืองฝายด้วย แต่กฎเกณฑ์ที่วางไว้ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ท่ามกลางสถานการณ์ของชุมชนที่ได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิม จากการเข้ามาสัมพันธ์กับชาวบ้าน ทั้งส่วนของรัฐและทุน ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ป่าไม้ไม่ได้มีเพื่อประโยชน์เฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น แต่มีเพื่อประโยชน์ต่อคนภายนอกชุมชนอีกด้วย การที่ไม้สักมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และเป็นสินค้าส่งออกในลำดับต้นๆ ของประเทศรองจากข้าว ทำให้ไม้สักมีราคาเพิ่มขึ้น เป็นที่ต้องการอย่างมาก ทำให้ข้าราชการป่าไม้บางคนอาศัยอำนาจของตนเข้ามาแสวงหาประโยชน์ส่วนตนจากไม้สัก โดยเป็นผู้ออกไปอนุญาตตัดไม้ให้กับชาวบ้านทุ่งยาว และรับซื้อไม้สักจากชาวบ้าน พร้อมกับหักเงินได้ครึ่งหนึ่งจากการซื้อขายไม้

เป็นของตนเอง จึงมีการตัดโค่นไม้สักขายกันอย่างรวดเร็ว รวมถึงไม้สักที่อยู่ในเขตป่าน้ำจ้ำก็ถูกลักลอบตัดด้วย ซึ่งถือว่าการลักลอบตัดไม้สักในเขตป่าน้ำจ้ำเป็นการทำลายกฎเกณฑ์ตามประเพณีรักษาป่าที่ผู้นำชาวบ้านยุคแรกได้ตั้งไว้

ในสมัยพ่อหลวงเขียว สมโชติ เห็นว่าการรักษาป่าด้วยกฎเกณฑ์ตามประเพณีที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรไม่ได้ผลอีกแล้ว จึงได้ประชุมลูกบ้าน ร่างสัญญาข้อตกลงร่วมกันเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ.2496 ความว่า

ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ตกลงกันสงวนที่ดินไว้แห่งหนึ่ง ที่ดินแห่งนี้ติดต่อดั้งแต่เขตฝ่ายลงมาถึงสวนนายฟู ศิริติง ด้านเหนือติดน้ำแม่สาน ด้านใต้ติดดอยประมาณ 50 ไร่ ที่ดินรายนี้ สงวนไว้เป็นรากฐานของชาวบ้านทุ่งยาว เพราะมีน้ำจ้ำ (น้ำซับ) มีไม้ตะเคียน ไม้สัก และไม้อื่นๆ ปกคลุมอยู่หนาแน่น เพราะฉะนั้นจึงออกกฎควบคุมไว้ดังต่อไปนี้

1. ถ้าผู้ใดทำไร่หรือบกดิน (ขุดดิน) ทางฝั่งน้ำแม่สาน ทำให้ฝั่งพังหรือน้ำเขาเซเข้ามา ทำให้เสียหาย ก็ปรับไม่ต่ำกว่า 50 บาท
 2. ถ้าผู้ใดไปตัดฟันไม้ในป่านี้ เป็นต้นว่าไม้สักและไม้อื่นๆ ก็ปรับไม่ต่ำกว่าต้นละ 50 บาท หรือมากกว่านั้น แล้วแต่ไม้จะใหญ่หรือน้อย
- เพื่อให้เกิดความรับรู้ทั่วถึง จึงให้ชาวบ้านทุกคนร่วมลงชื่อรับรอง

ต่อมาภายในหมู่บ้านทุ่งยาวมีการสร้างฝายลูกใหม่เป็นคอนกรีตถาวร ไม่ต้องซ่อมแซมทุกปีเหมือนฝายลูกเก่าที่ทำด้วยไม้ หน้าที่กรรมการในการดูแลฝายและป่าน้ำจ้ำจึงหมดลง ประจวบกับมีการขยายพื้นที่รักษาป่าเพิ่มขึ้น จึงต้องระดมสมาชิกเข้าร่วมรักษาป่าเป็นจำนวนมาก ดังนั้นชาวบ้านทุ่งยาวจำเป็นต้องจัดปรับองค์กรรักษาป่าแต่เดิม จากกลุ่มเหมืองฝายมาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรทางการ มีการปรับปรุงกฎเกณฑ์รักษาป่าในสมัยพ่อหลวงจรัสชาสัก เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาการนำทรัพยากรในพื้นที่ไปใช้ประโยชน์ จนอาจจะทำให้ทรัพยากรหมดไปจากชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านจึงได้ปรับปรุงกฎระเบียบขึ้นมา เรียกว่าสัญญาการรักษาป่าของหมู่บ้านทุ่งยาว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าน้ำจ้ำ ไม่ว่าจะสร้างบ้านหรือนำไปทำเชื้อเพลิง
2. อนุญาตให้ตัดไม้ เขตป่าที่ขยายการรักษาออกไปโดย
 - เพื่อใช้ในงานส่วนรวม
 - เพื่อให้คนยากจนและแยกครอบครัวใหม่ (ขอได้เพียงครั้งเดียว)

3. การตัดไม้ต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการรักษาป่าของหมู่บ้านก่อน การฝ่าฝืน ผู้ใหญ่บ้านมีสิทธิโดยชอบธรรมในการปรับไหมและยึดของกลาง ซึ่งมีการลงโทษ คือ
 - ค่าปรับไหมขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ (คณะกรรมการพิจารณา)
 - ไม้ของกลางถูกยึดเป็นสมบัติของหมู่บ้าน
4. ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด และนำพืชสมุนไพรออกจากป่า
5. ผืนป่าทั้งหมดที่รักษาเป็นสมบัติของทุกคนในทุ่งยาว

กฎระเบียบการรักษาป่าที่ปรับปรุงโดยคณะกรรมการรักษาป่าบ้านทุ่งยาว ซึ่งประกอบด้วยผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ก็ยังให้ความสำคัญเฉพาะไม้ใหญ่ในผืนป่า แม้จะมีข้อห้ามเรื่องล่าสัตว์และการนำพืชสมุนไพรออกจากป่าก็ตาม เนื่องจากวิถีชีวิตของกรรมการผู้ชายมองประโยชน์จากการรักษาป่าเพื่อนำไม้มาปลูกสร้างบ้านเรือน ขณะเดียวกันก็กีดกันชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นที่ไม่ร่วมรักษาป่าเข้ามาตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน และยังอนุญาตให้ชาวบ้านจากที่อื่นเข้ามาหาประโยชน์ที่ไม่ใช่ไม้ในป่าได้ ซึ่งประโยชน์จากป่าที่ไม่ใช่ไม้ (Non-timber Product) นี้ไม่ได้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์การจัดการป่าแต่อย่างใด การมีข้อห้ามเรื่องล่าสัตว์และสมุนไพร แม้มีอยู่ในกฎระเบียบ แต่ในทางปฏิบัติไม่สู้จะนำกฎระเบียบมาใช้อย่างเคร่งครัด แต่อย่างไรก็ตามข้อห้ามนี้เป็นการวางไว้เพื่อบังคับใช้ในอนาคตในกรณีที่มีบุคคลภายนอกมาล่าสัตว์และหาสมุนไพรเพื่อการค้า

ตัวอย่างกรณีศึกษาในปี พ.ศ. 2542 ที่แสดงให้เห็นถึงการทำลายอำนาจชุมชนโดยการละเมิดระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการป่าชุมชน คือกรณีของชาวบ้านทุ่งยาว ซึ่งมีรายได้จากการแกะสลักไม้ขาย โดยตระเวนหาซื้อไม้เนื้ออ่อนจากที่ต่างๆ มาแกะสลักในบ้าน ในตอนกลางคืนได้เข้าไปลักลอบตัดไม้จำฉาในพื้นที่เขตป่าน้ำจ้ำ กรรมการป่าชุมชนได้ทำการสืบค้นหาจนจับได้พร้อมหลักฐานที่เป็นวัตถุพยาน ผู้ลักลอบถูกนำตัวไปสอบสวนที่บ้านพ่อหลวง มีคณะไต่สวนประกอบด้วยกรรมการหมู่บ้าน ผู้อาวุโส ผู้ลักลอบรับสารภาพ โดยอ้างว่าไม่รู้ว่ต้นจำฉาที่ถูกตัดอยู่ในเขตป่าน้ำจ้ำ และเข้าใจว่าไม้จำฉาเป็นไม้ที่ไม่ต้องรักษาเหมือนกับไม้จำฉาที่ถูกตัดตามข้างทางหรือถนนทางหลวงสายต่างๆ กรรมการตัดสินให้ปรับเป็นเงิน 6,000 บาท ของกลางให้คืนกับผู้ลักลอบ เพราะถูกตัดเป็นท่อนเล็กๆ ใช้ประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้ นอกจากใช้ทำเป็นฟืน

กรณีลักลอบตัดไม้ปี พ.ศ. 2543 ของชาวบ้านจากหมู่บ้านข้างเคียงเข้ามาลักลอบตัดไม้เผาถ่าน เกิดจากชาวบ้านทุ่งยาวไปหาของป่า ไปพบเตาเผาถ่านกลางป่าชุมชนที่อยู่ใกล้ติดเขตแดนอีกหมู่บ้านหนึ่ง และพบต้นไม้ที่ถูกตัดเป็นจำนวนมาก นับได้ 117 ต้น ชาวบ้านที่พบเห็นเข้าไปแจ้งความกับกรรมการป่าชุมชน และทำการนำสืบ จนพบว่าผู้ลักลอบอาศัยอยู่หมู่บ้านจำบอน นำตัวผู้

ลักลอบตัดไม้มาสอบสวนที่บ้านทุ่งยาว ผู้ลักลอบรับสารภาพ อ้างว่าที่บ้านยากจน ไม่มีเงินซื้อแก๊ส มาใช้ และไม่รู้ว่ามีไม้ที่ถูกตัดอยู่ในเขตของบ้านทุ่งยาว กรรมการพูดแย้งว่า “ถ้าแก้ตัวแบบนี้ จะปรับ เต็มที่ กว่าสองหมื่นกว่าบาท บ้านจำบอนไม่ช่วยกันรักษาป่าของตนเอง ตัดไม้จนเกลี้ยงป่าไม่พอ ยังไปตัดไม้ของบ้านอื่นที่เขาช่วยกันรักษา นอกจากนั้นยังมีรถปิกอัพขนถ่านจากป่าเข้าบ้าน จะ เรียกว่าจนได้อย่างไร”

กรรมการพิจารณาเห็นว่าเพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง และเห็นแก่ผู้ลักลอบเคยเป็นชาว บ้านทุ่งยาวมาก่อน จึงปรับแค่หนึ่งหมื่นบาท โดยคิดค่าปรับต้นละ 100 บาท ลดค่าปรับลง 1,700 บาท ในฐานะที่ผู้ต้องหาสารภาพ ผู้ต้องหายอมรับและขอผ่อนชำระค่าปรับจนกว่าจะหมด

ผู้ลักลอบตัดไม้ซึ่งเป็นหลานเมียของกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวคนหนึ่งคาดหวังว่า ความเป็นเครือญาติกับกรรมการป่าชุมชนจะทำให้กรรมการป่าชุมชนช่วยเหลือให้พ้นความผิด หลัง จากเสียค่าปรับแล้ว ได้ร้องให้ ประรากับผู้ใกล้ชิดด้วยความน้อยใจ ขนาดเป็นญาติกับพ่อน้อยผอง ก็ยังไม่ช่วย เท่ากับเป็นการตอกย้ำถึงอำนาจของชุมชนในกฎเกณฑ์ประเพณีที่ช่วยรักษาป่าส่วน รวมของชุมชนเอาไว้ ไม่ยกเว้นแม้แต่กับเครือญาติของกรรมการ

สำหรับความคิดเห็นของผู้หญิงเอง มองการตรวจจับผู้ละเมิดระเบียบกฎเกณฑ์การ รักษาป่า ควรจะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย เพราะต้องมีความเด็ดขาด บางกรณีต้องเสี่ยงจากการถูกทำ ร้าย แต่ในปัจจุบัน สถานการณ์ในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงควรมีส่วนร่วมในการตรวจป่า ด้วย เพราะผู้หญิงส่วนใหญ่ออกไปหาของป่าอยู่ตลอดปี จึงเปรียบเหมือนผู้ตรวจป่าในขณะเดียว กัน และรู้ว่าที่ไหน จุดไหนมีไม้ถูกตัด มีไฟไหม้ป่า ขณะที่ผู้ชายที่เป็นกรรมการป่าชุมชนบางคนไม่ เคยเข้าไปในป่าตลอดปี จะไปรู้ได้อย่างไรว่าในป่าเกิดอะไรขึ้น

ความพยายามของกรมป่าไม้ที่จะประกาศให้ป่าชุมชนที่ชาวบ้านรักษาไปเป็นวน อุทยาน เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้ผู้หญิงเกิดความตื่นตัว เข้าร่วมปกป้องรักษาป่าผืนนี้ โดยการ ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านเจ้าหน้าที่ข้าราชการป่าไม้ ขอให้ยกเลิกประกาศวนอุทยาน ให้เป็นป่าชุม ชนที่ชาวบ้านรักษาเหมือนเดิม โดยให้เหตุผลว่ากฎระเบียบของวนอุทยานจะไปขัดต่อกฎเกณฑ์ ตามประเพณีในการดูแลรักษาป่าของชาวบ้าน และไปกีดกันสิทธิของผู้หญิงในการเข้าไปเก็บหา ของป่า เพื่อนำมาขายและบริโภคภายในครัวเรือน

จากการถ่ายทอดประสบการณ์ของชาวบ้านที่มีโอกาสไปทำงานในเขตพื้นที่อุทยาน แห่งชาติดอยอินทนนท์แก่ผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีความอ่อนไหวต่อมาตรการจัดการป่าวนอุทยานของ รัฐมากขึ้น เท่ากับไปกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการหวงแหนผืนป่าของผู้หญิง และทำให้ผู้ชายใน หมู่บ้านยอมรับบทบาทการรักษาป่าของผู้หญิง แต่เป็นการยอมรับผู้หญิงให้เข้าร่วมเป็นกรณีพิเศษ เพราะตนเองไม่มีอำนาจต่อรองกับราชการได้ ผู้นำที่เป็นผู้ชายจะเกรงใจข้าราชการ และหวังว่า

สถานภาพ ความสัมพันธ์กับกำนัน ข้าราชการ และนักการเมืองท้องถิ่นจะเสียไป ขณะที่บรรดาผู้หญิงในหมู่บ้านไม่มีลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงไม่ต้องห่วงสถานภาพตนเอง และออกมาคัดค้าน ต่อบรรณกับข้าราชการได้เต็มที่

ถึงแม้ว่าผู้หญิงเกิดความตื่นตัวในการเข้าร่วมรักษาป่ากับผู้ชายก็ตาม ผู้หญิงยังคงถูกกีดกันหรือถูกละเลย ไม่ให้เข้าร่วมเป็นกรรมการป่าชุมชน เข้าไปเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ในการควบคุมดูแลป่าชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้หญิง ในปี พ.ศ. 2541 โครงการปฏิรูปการเกษตรและพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ที่สนับสนุนแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในการจัดการป่าชุมชน จึงส่งเสริมกิจกรรมให้ผู้หญิงศึกษาสำรวจอาหารจากป่าตลอดปี โดยวิธีแบ่งปอกบ้าน (คุ่มบ้าน) ออกเป็น 12 ปีกอก ให้ตัวแทนแม่บ้านแต่ละปีกอกบันทึกข้อมูลของที่ได้จากป่าที่เอามาขายและเป็นอาหารตลอด 12 เดือน และทำการสรุปออกมาตามชนิดผลผลิตจากป่า ปริมาณและมูลค่าคิดเป็นเงิน แล้วนำผลสรุปการศึกษาอาหารจากป่าไปรายงานในที่ประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน

ขณะที่ผู้หญิงกำลังรายงานผลการศึกษาอาหารป่ายังไม่เสร็จ บรรดากรรมการป่าชุมชนซึ่งนั่งฟังรายงานก็ส่งเสียงวิพากษ์วิจารณ์ออกมาทันที แสดงความสงสัยทั้งข้อมูลและตัวผู้หญิง "เก็บข้อมูลมาได้อย่างไร?" "ทำไมตัวเลขเยอะขนาดนี้?" "เข้าป่าไปเอาเห็ดมาคนละตระกร้าแค่นี้ได้เงินมาเป็นแสนหรือ? เมคข้อมูลหรือเปล่า? ไอ้เห็ดบางตัวที่รายงานนะจริงหรือ? ปีนี้ยังไม่ได้กินแกงเห็ดเลย" หรือวิจารณ์ว่า "เราขายของป่าได้เงินเป็นแสนจริง ป่านนี้คงรวยไปแล้ว" ฝ่ายผู้หญิงก็พยายามชี้แจงว่า "ของที่เอามาจากป่า มาทำอาหารให้พวกเราได้กินได้ขายเหล่านี้ เก็บข้อมูลจากผู้หญิงที่เข้าไปหาของป่า แล้วเราก็ไปตาม บางทีเขาก็มาบอก ของที่เราหามากินทุกวัน ไม่มีใครคิดเราคิดแต่ของที่ซื้อจากตลาด ตัวเลขหมู่นี้ไม่ใช่ตัวเลขที่เราขายได้เป็นเงิน แต่ของที่เรามาได้ ถ้าคิดเป็นเงินตลอดปีมีจำนวนไม่น้อย จะเห็นว่าป่าให้ประโยชน์กับเรามากนัก เทียบกับบ้านอื่นที่ไม่มีป่าเขาจะจ่ายสตางค์ซื้อหาอาหารไม่น้อย" ผู้ชายบางคนก็ส่งเสียงโวยวายว่า "พวกผู้หญิงเก็บข้อมูลเมื่อไหร่ไม่เห็นรู้เลย" ผู้หญิงที่ฟังอยู่ก็พูดสวนออกมาทันทีว่า "ถ้าอยากรู้ ก็ไปตามเมียแกดูสิ นอนกับเมียอยู่ทุกคืน ไม่รู้หรือว่าเมียแกทำอะไร"

ภายใต้กระบวนการเบียดขับผู้หญิงให้อยู่ชายขอบ การรายงานผลการศึกษาอาหารป่าของผู้หญิงจึงเป็นการเข้าไปแย่งชิงพื้นที่ป่าชุมชน และการให้ความหมายป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ของผู้หญิงไปกระทบต่อการให้ความหมายป่าชุมชนที่นิยามโดยผู้ชาย ปฏิกริยาของผู้ชายต่อการรายงานผลการศึกษาอาหารป่าก็คือการปฏิเสธตัวผู้หญิง ไม่ยอมรับในสิ่งที่ผู้หญิงรู้ ความรู้ของผู้หญิงไม่ถูกจัดว่าเป็นความรู้ ผู้หญิงจะรู้เรื่องป่าได้อย่างไร

เรื่องราวที่เกิดขึ้นนี้เทียบได้กับกระบวนการเบียดขับชาวบ้านบนที่สูงออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยรัฐ ที่กล่าวหาชาวบ้านเป็นผู้ทำลายป่า ทำเกษตรกรรมทำลายสิ่งแวดล้อม คนอยู่กับป่าไม่ใช่พวกอนุรักษ์ก็เช่นเดียวกัน ที่ให้ความหมายของ "อนุรักษ์" ที่มีความหมายเชิงพื้นที่ในการช่วงชิงกันระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ซึ่งอ้างอิงอยู่กับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ป่าไม้แบบตะวันตก ส่วนชาวบ้าน ซึ่งเชื่อในภูมิปัญญาท้องถิ่นในความหลากหลายทางวัฒนธรรม หลายกรณีได้หยิบยืมความหมายของกันและกันไปใช้เพื่อเสริมสร้างอำนาจในการต่อรองของตนเอง

ชาวบ้านได้ใช้พิธีกรรมความเชื่อประยุกต์กับพุทธศาสนา จัดพิธีกรรมบวชป่า ทำแนวกันไฟ ตลอดจนทำแผนที่สู่แผนที่ (Counter Mapping) ซึ่งแผนที่เป็นการสะท้อนเชิงสัญลักษณ์และแปลกฎเกณฑ์ตามประเพณีของชาวบ้านให้อยู่ในรูปของภาษาเขียน ซึ่งนอกจากจะยืนยันเรื่องเขตแดนกับชุมชนข้างเคียงในการจัดสรรทรัพยากรแล้ว ยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการต่อรองกับรัฐอีกด้วย กิจกรรมของชาวบ้านเหล่านี้จึงเป็นการดึงเอาความเป็นนักอนุรักษ์มาอธิบายให้เกิดการยอมรับในการดำรงอยู่ของชุมชนในพื้นที่ป่า

การแย่งชิงความหมายของคำว่า "อนุรักษ์" ยังเกิดระหว่างหญิงกับชายในการกีดกันไม่ให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในการจัดการป่าชุมชนที่ยืนยันว่างานดูแลรักษาป่าไม้เป็นงานของผู้ชาย ผู้ชายจึงเป็นผู้สมควรอนุรักษ์ ขณะเดียวกันก็กีดกันผู้หญิง โดยให้ความหมายผู้หญิงคือ "แม่บ้าน" ซึ่งได้รับการตอกย้ำความหมายนี้จากคำพูดของผู้นำหญิงที่ว่า "อย่าว่าแต่การศึกษาอาหารจากป่าเลย แม้แต่งงานพัฒนาต่างๆ เขาก็ไม่ยอมรับผู้หญิง เพราะผู้ชายกลัวผู้หญิงจะล้ำหน้า ที่ผู้ชายยอมรับก็เห็นแต่ให้ผู้หญิงทำกับข้าวให้กิน และล้างจานเท่านั้น"

ดังนั้นแม่บ้านจึงเป็นคำที่ถูกสร้างขึ้นทางสังคมในระบบผู้ชายเป็นใหญ่ จำกัดขอบเขตพื้นที่ให้อยู่เฉพาะบริเวณภายในบ้าน (Domestic Sphere) รวมถึงกิจกรรมของผู้หญิงที่จะต้องออกไปเก็บหาผลผลิตจากพื้นที่ป่าเพื่อนำมาเป็นอาหาร ก็ยังถูกให้ความหมายว่าเป็นงานในบ้านเพราะเป็นงานผู้หญิง

ผู้หญิงไม่ยอมรับความเป็นแม่บ้านในความหมายที่ถูกผู้ชายสร้างขึ้น และพยายามสร้างความหมายของตัวเองในฐานะนักอนุรักษ์ โดยเข้าไปช่วงชิงความหมายป่าชุมชน โดยเลือกใช้และอ้างอิงกับการคัดค้านประกาศขยายเขตป่าอนุรักษ์เป็นวนอุทยานของรัฐ ร่วมกับผู้ชายในชุมชนเพื่อสร้างความชอบธรรมในการมีส่วนร่วมในการควบคุมป่าชุมชน และใช้ความรู้จากการศึกษาอาหารจากป่ามาปรับปรุงกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน เป็นกฎระเบียบที่ผู้หญิงต้องการเพิ่มการให้ความหมายป่าในมิติหญิง-ชาย และยอมรับให้ผู้หญิงมีอำนาจร่วมในการจัดการป่าชุมชน

ในการประชุมตกลงกันของชาวบ้านทุ่งยาวในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2542 มีการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งกฎระเบียบที่ปรับเปลี่ยนมีรายละเอียดดังนี้

กฎระเบียบและข้อบังคับเพิ่มเติม ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว

1. ห้ามตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย ก่อนได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน
2. ไม้ล้มในป่าตามธรรมชาติให้นำมาใช้ประโยชน์ส่วนรวม และมีประโยชน์สูงสุด
3. ห้ามนำสมุนไพรที่หายากออกจากป่า ยกเว้นได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน
4. ห้ามขุดรากต้นผักหวานออกจากป่า อนุญาตให้นำแต่เมล็ดออกจากป่าได้
5. ห้ามนำกล้วยไม้ทุกชนิดออกจากป่า
6. ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด ในเขตป่าชุมชน
7. การจะนำหิน ดิน ในเขตป่าชุมชนมาใช้ประโยชน์ จะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน และอนุญาตเฉพาะคนในหมู่บ้านทุ่งยาวเท่านั้น
8. ห้ามราษฎรหมู่บ้านอื่นเข้ามาหาสัตว์น้ำทุกชนิดในเขตหมู่บ้านทุ่งยาว เพื่อนำไปขาย
9. อนุญาตให้ราษฎรหมู่บ้านอื่นเข้ามาเก็บเห็ดในป่าได้

ระเบียบในการใช้ประโยชน์

การขออนุญาตนำไม้ในป่าชุมชนมาใช้ประโยชน์

1. การขออนุญาตนำไม้มาสร้างบ้าน ขอได้ไม่เกิน 15 ต้น ขนาดของไม้อยู่ที่การพิจารณาของคณะกรรมการป่าชุมชน
2. การขออนุญาตนำไม้มาสร้างที่พักในไร่ (ห้าง, ตูบ) ขอได้ไม่เกิน 12 ต้น ขนาดไม่เกิน 6 นิ้ว ขอได้ปีละ 10 รายเท่านั้น ห้ามตัดไม้สักโดยเด็ดขาด
3. การเข้าไปหาไขมดแดงในป่า ห้ามเผา และขุดหน่อไม้ ห้ามขุดลึกเกินไป

บทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ

1. การลักลอบตัดไม้ในเขตป่าใช้สอย ปรับปรับละ 2,000 บาท และยึดของกลาง
 2. การลักลอบตัดไม้ในเขตป่าชุมชนอนุรักษ์ ปรับปรับละ 2,000 บาท และยึดของกลาง
- กฎระเบียบนี้เรียกว่า "สัญญาประชาคมหมู่บ้านทุ่งยาวทั้งหมด" ผู้ใดจะกล่าวว่าไม่รู้หรือไม่ทราบกฎระเบียบนี้ แล้วปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายนี้มิได้

การปรับปรุงกฎระเบียบนี้ ต้องมีการประชุมชาวบ้านทั้งหมดเพื่อขอฉันทานุมัติ และจะพิจารณาทุกข้อทุกประเด็นตามที่ชาวบ้านนำเสนอ ในส่วนของผู้นับที่ศึกษาอาหารจากป่ามีการเตรียมหัวข้อนำเสนอพร้อมทั้งเหตุผล และให้ที่ประชุมออกความเห็น ในส่วนข้อเสนอของฝ่ายชายจะถกเถียงในประเด็นการจัดการไม้ การนำไม้มาใช้ประโยชน์ มาตราการลงโทษผู้ฝ่าฝืน และแต่ละข้อใช้เวลานานในการถกเถียงกันจึงจะมีข้อยุติ เช่น จำนวนไม้ที่ขออนุญาต ผู้มีสิทธิ์ได้รับอนุญาต ไม่เฉพาะแต่คนยากจน แต่รวมถึงคนอื่นๆ ในหมู่บ้านด้วย ส่วนผู้นับจะให้ความสำคัญกับการใช้

ประโยชน์ด้านอาหารอย่างยั่งยืน ไม่เฉพาะแต่ไม้เท่านั้น แต่รวมถึงความงดงามของป่า เช่น มีกล้วยไม้ป่า มีเสียงนกกร้อง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะนำเสนอกฎระเบียบที่ครอบคลุมถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ก็ยังมีเสียงคัดค้านทั้งจากฝ่ายชายและหญิง ซึ่งผู้หญิงที่นำเสนอยังมองว่าต้องใช้เวลา อดทนต่อเสียงคัดค้าน และฝากความหวังไปยังคนรุ่นต่อไป ดังคำกล่าวของผู้หญิงที่นำเสนอว่า “แต่ก่อนระเบียบการจัดการป่าเป็นระเบียบของผู้ชาย เน้นหวังไม้ในป่า ตอนนี้ก็ใส่ระเบียบของผู้หญิงเข้าไป แต่ผู้ชายก็ยังไม่เคยยอมรับ ก็เขียนไว้ก่อน สักหน่อยเดี๋ยวก่อน หลังคงจะเข้าใจว่าคนรุ่นก่อนเขารักษามาอย่างนี้ มันคงต้องใช้เวลาค่อยซึมซับเข้าไปทีละเล็กละน้อย แต่เราก็ทึ่งไม่ได้ ในอนาคตอาจต้องเสนอระเบียบเข้าไปอีก ที่เราใส่ระเบียบเข้าไปนี้ไม่ได้หวังจะเป็นป่าแบบผู้หญิงอย่างเดียว แต่ว่าต้องเป็นป่าร่วมกันทั้งหญิงและชาย เราเปลี่ยนแปลงความคิดว่ารักษาป่าไม่ใช่เอาไม้อย่างเดียว แต่มีอาหารด้วย”

4.3.3 การควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนโดยผ่านกฎเกณฑ์ทางประเพณี การเข้าถึงและการควบคุมการใช้ทรัพยากรสามารถพิจารณาผ่านกฎเกณฑ์ทางประเพณีบางอย่าง และสิ่งนี้ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิง-ชายในการควบคุมการใช้ทรัพยากร ในการศึกษาครั้งนี้นำเสนอพิธีกรรม 3 พิธีกรรมเพื่อแสดงให้เห็นถึงการควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนของหญิง-ชายในหมู่บ้านทุ่งยาว ซึ่งมีดังนี้ คือ

1. พิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่าย ป่าชุมชนเป็นรูปแบบของประเพณีในการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน และปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลายในชุมชนชนบทภาคเหนือ แม้ว่าชาวบ้านจะไม่เรียกว่าป่าชุมชนก็ตาม แต่จะเรียกตามประโยชน์ที่ใช้หรือลักษณะที่ตั้งของป่า ซึ่งถือว่าป่าส่วนรวมหรือ “ป่าหน้าหมู่บ้าน” ประเพณีการรักษาป่าหน้าหมู่บ้านมีปรากฏอยู่ในหลักฐานโบราณ ตั้งแต่ครั้งบริเวณภาคเหนือยังเป็นรัฐเอกราช สมัยราชวงศ์มังราย ในพุทธศตวรรษที่ 19 ที่สำคัญคือกฎหมายมังรายศาสตร์ ซึ่งบัญญัติให้ชุมชนสามารถปรับไหมเพื่อลงโทษผู้ละเมิดที่บุกรุกทำลายป่าอันเป็นที่ตั้งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า “ป่าเลื้อยบ้าน เลื้อยเมือง”

ป่าที่ตั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้พบทั่วไปในภาคเหนือ มักเป็นป่าต้นน้ำลำธารของชุมชนที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีผีขุนน้ำดูแลรักษาอยู่ ความเชื่อดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมในการจัดการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการผลิตทางการเกษตรในสังคมล้านนา ทั้งนี้เพราะพื้นที่ภาคเหนือเต็มไปด้วยภูเขาสูง ทำให้การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ต้องอาศัยที่ราบขนาดเล็กในหุบเขาที่มีพื้นที่ทำกินจำกัด และต้องพึ่งพาการควบคุมการจัดการน้ำในการผลิตเพื่อที่จะให้ได้ผลผลิตที่ดี ภายในบริบทของระบบนิเวศน์เช่นนี้ ชุมชนส่วนใหญ่จะมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาจัดการระบบจัดสรรที่เรียก

ว่ากลุ่มเหมืองฝาย ซึ่งกลายเป็นตัวเชื่อมที่มีนัยสำคัญทางศีลธรรม ระหว่างการรักษาป่าต้นน้ำและการสร้างความมั่นคงในการยังชีพของชุมชน ทั้งนี้เพราะป่าต้นน้ำมีความสำคัญต่อการยังชีพ ชุมชนจะแสดงออกโดยการทำพิธีกรรมเช่นไหว้ผีขุนน้ำ รวมทั้งผีฝายเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผีขุนน้ำที่ช่วยดูแลป่าต้นน้ำ ทำให้มีน้ำเพียงพอต่อการผลิต

ความเชื่อของชาวบ้านทุ่งยาวที่มีต่อฝายและป่าน้ำจ๋า คือ เชื่อว่ามีผีช่วยคุ้มครอง หากจะกระทำอะไรลงไปต้องมีการกราบไหว้บอกกล่าว เมื่อทำพิธีบอกกล่าวให้ถูกต้องตามประเพณี ผีขุนน้ำและผีฝายจะเป็นผู้อำนวยให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ทำให้มีน้ำเพียงพอกับการเพาะปลูก หลังจากสมาชิกเหมืองฝายทำการขุดลอกเหมืองเสร็จสิ้นแล้ว ชาวบ้านทุ่งยาวจะทำพิธีเลี้ยงผีฝาย

“เดือน 9 ค่ำ แรม 9 ค่ำ เป็นวันทำบุญ บ่เคยขาด จะเกินไปวันจะขาดไปวันก็ได้ ต้องตรงในวันนั้น เขาต้องไปลงฝาย ก่อนจะร้าง (เหลือ) งานไว้ที่หนึ่ง วันทำบุญจะต้องไปทำงานก่อน แล้วจึงเริ่มพิธี ในพิธีต้องเอาหมูไปฆ่าที่ฝาย บ่ทำบ่ได้ จะผิดผี แต่ละบ้านจะห่อข้าวเหนียวต้มไปทำพิธีเช่นไหว้ผีฝาย ต่อด้วยพิธีสงฆ์ พอเสร็จพิธีจะร่วมกันกินอาหารที่เหลือจากเช่นไหว้ผีฝาย สมาชิกเหมืองฝายทุกคนต้องไป แม้แต่คนบ่มีนาบ่เป็นสมาชิกเหมืองฝายบางคนก็ไปร่วมทำบุญด้วย” คำกล่าวของผู้อาวุโสในชุมชนชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพิธีเลี้ยงผีฝายที่ทุกคนในชุมชนจะต้องเข้าร่วม กล่าวกันว่าหากทำพิธีเช่นไหว้ไม่ครบขั้นตอน หรือหากละเลยไม่เช่นไหว้ จะทำให้ฟ้าฝนแล้ง ทำนาไม่ได้ผล เช่นในปี พ.ศ. 2523 ชาวบ้านได้ทำผิดประเพณี คือ ชื้อหมูจากตลาดมาทำอาหารเช่นไหว้ ปรากฏว่าในปีนั้นเกิดภาวะแห้งแล้ง ฝนไม่ตก ชาวบ้านไม่มีน้ำทำนาเกิดสภาพข้าวยากมากแพ่ง

บางปีจะมีการทำพิธีเลี้ยงผีฝายพร้อมกับทำพิธีสืบชะตาป่า การทำพิธีสืบชะตาป่าจะทำต่อเมื่อเกิดเหตุการณ์กระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะจิตใจของชาวบ้านที่เชื่อว่าเป็นผลจากการลงโทษของผี ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน จึงต้องทำพิธีต่ออายุและขอขมาที่ได้กระทำผิด เช่น เกิดภาวะความแห้งแล้ง เกิดลมพายุพัดทำให้ต้นไม้ในป่าหักโค่น

การเข้าร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีฝายของผู้หญิง ผู้หญิงมักจะได้รับกรกล่าวถึงหรือให้ความสำคัญน้อยมาก เนื่องจากพิธีกรรมเลี้ยงผีอยู่ในขอบเขตบริเวณหรือพื้นที่ทางสังคมของผู้ชาย เพราะผู้ชายจะมีบทบาทในเหมืองฝาย เช่น แก่เหมือง แก่ฝาย ผู้อาวุโส หัวหน้าปึกบ้าน ในชั้นการประชุมเตรียมงาน ผู้หญิงจะถูกเชิญให้เข้าร่วมรับฟังมติของผู้ชายในที่ประชุม เพื่อนำมตินี้ไปปฏิบัติ โดยมากจะให้ผู้หญิงรับผิดชอบทำอาหาร

การเตรียมงานก่อนพิธีกรรม ได้มีการแบ่งงานหญิง-ชายตามประเพณี คือ ฝ่ายชายจะรับผิดชอบด้านการหาไม้ในป่า¹ สานตะกร้าใส่เครื่องดา และผูกโยงด้ายสายลั่นจากปะรำพิธีเข้าไปสู่หัวฝาย และโยงเข้าไปในป่าน้ำจำจนถึงต้นตะเคียนใหญ่บริเวณน้ำผุด ซึ่งมีศาลเจ้าพ่ออยู่คำอยู่ ฝ่ายหญิงจะรับผิดชอบทำเครื่องดาสำหรับเซ่นไหว้ ทำอาหารใส่กระทง นำไปวางเซ่นผี 12 จุดทั่วป่า การแต่งไม้ค้ำ จะนำไม้เป่า 3 ลำมายันค้ำกัน มัดไม้เป่าเล็กๆ จำนวน 74 อันเท่ากับจำนวนอายุของป่าน้ำจำ ต้นกล้วยมีราก มีความหมายถึงความเจริญงอกงาม ต้นอ้อย ลูกมะพร้าว กล้วย 1 เครือ นอกจากนั้นยังร้อยด้วยยาสูบ หมากพลู ฯลฯ

ในวันทำพิธี เดือน 9 แรม 9 ค่ำ (ช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน) ชาวบ้านจะนำหมูเป็นๆ ไปฆ่าที่บริเวณเซ่นไหว้ ตอนเช้าจะทำพิธีสงฆ์ คนในปะรำพิธีส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ ชาวบ้านจะนำอาหารมาใส่เครื่องเซ่นไหว้ จากนั้นจึงทำพิธีเซ่นไหว้ผีฝายพร้อมกับพิธีสืบชะตาป่า เมื่อเสร็จพิธีทั้งหมดแล้ว ก็จะมาร่วมรับประทานอาหารและต่อด้วยดนตรี การละเล่น และการแข่งขันจุดบอกไฟ เป็นกิจกรรมของผู้ชาย จะมีบอกไฟจากหมู่บ้านต่างๆ ส่งมาแข่งขันและมีการเติมพันทันด้วยเงิน มีพ่อค้าแม่ค้านำอาหารเครื่องดื่มจำพวกสุราเข้าไปขายในบริเวณป่าน้ำจำ ก่อให้เกิดขยะเต็มไปหมด ชาวบ้านที่เมาสุราแล้ว ทั้งในบ้านทุ่งยาวและต่างหมู่บ้านเกิดทะเลาะวิวาทกัน เพราะไม่พอใจผลการตัดสินแข่งขันจุดบอกไฟ และพากันชกต่อย ก่อให้เกิดชื่อเสียงในทางที่ไม่ดี

ก่อนการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีฝายของทุกปี ในชุมชนบ้านทุ่งยาวจะมีการประชุมเตรียมงานที่ศาลาวัดทุ่งยาว เพื่อให้พิธีกรรมเลี้ยงผีฝายบ้านทุ่งยาวเป็นกิจกรรมที่เผยแพร่ชื่อเสียงมีคนจากหมู่บ้านอื่นมาเที่ยว งานที่จัดจึงมีขนาดใหญ่ ไม่เฉพาะพิธีกรรมเลี้ยงผีฝายเท่านั้น กรรมการฝ่ายชายตัดสินใจให้มีงานละเล่น แข่งขันจุดบอกไฟ และมีวงดนตรีบรรเลงในพื้นที่ป่าน้ำจำ เพื่อให้คนที่มาเที่ยวเกิดความสนุกสนาน และจะมาเที่ยวอีกในปีถัดไป ฝ่ายผู้หญิงคัดค้านไม่ให้มีดนตรี เพราะไม่ชอบ ถ้ามีดนตรี มีนักร้องนุ่งกระโปรงสั้น ก็ต้องมีการกินเหล้า เมาแล้วก็ไปเที่ยวพาราสนักร้อง เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน อีกทั้งอยากให้การจัดงานประหยัด เสียค่าใช้จ่ายน้อย เพราะเห็นใจชาวบ้านที่ต้องถูกเรียไร ในขณะที่เราเศรษฐกิจแต่ละครอบครัวยังแย้อยู่ แม้ว่าเสียงค้านของผู้หญิงจะมีเหตุผล แต่ก็แพ้เสียงของฝ่ายชาย

หลังเสร็จงานพิธีกรรม แม่หลวงเอื้อยได้ผ่นถึงเจ้าป่าๆ ไม่พอใจที่กรรมการฝ่ายชายเอาดนตรีไปเล่นในป่า เอนักร้องสาวนุ่งกระโปรงสั้น ไปเต้นและร้องเพลงเปิดแข่งเปิดชา เจ้า

¹ ไม้ที่นำมาใช้ในพิธีกรรมจะประกอบด้วยไม้เป่า ซึ่งนำมาทำเป็นไม้ค้ำพิธีสืบชะตาป่า ไม้ไผ่สานตะกร้า และทำไม้ห้ำจุดบอกไฟ

ป่าไม่ชอบ แม่หลวงเอื้อยเป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เพราะเป็นลูกสาวพ่อหลวงสุข ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสมัยพ่อหลวงเครื่อง พยัคฆลัก ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านทุ่งยาว มีศักดิ์เป็นน้ำเจ้าอาวาสวัดทุ่งยาว

นอกจากนั้น แม่หลวงเอื้อยยังทำหน้าที่เป็น "สื่อ" กับเจ้าที่ มีหอเจ้าที่หลัก (เก้า) อยู่บริเวณบ้านแม่หลวงเอื้อย แม่หลวงเอื้อยนำความฝันดังกล่าวไปบอกเจ้าอาวาสวัดทุ่งยาว และบรรดาผู้อาวุโสที่ไปทำบุญที่วัดฟัง เรื่องแม่หลวงเอื้อยฝันจึงแพร่กระจายๆ ไปทั่วหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ได้ฟังแล้ววิจารณ์ว่า ที่หมู่บ้านประสบกับภาวะแห้งแล้ง ลำไยไม่ออกดอกออกผล และเกิดพายุพัดโค่นต้นไม้ในป่าล้มเป็นจำนวนมากนั้น เป็นผลจากเจ้าป่าเกิดความไม่พอใจที่กรรมการทำไม่ถูกต้อง นำเอาดนตรีที่เจ้าป่าไม่ชอบไปเล่นในป่า จึงดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านอย่างถ้วนหน้า และส่งผลให้ปิดตมาพิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่ายไม่มีดนตรีไปเล่นในป่าอีก

ดังนั้นสิ่งที่แม่หลวงเอื้อยฝัน จึงไปสอดคล้องกับความต้องการของผู้หญิงที่ไม่พอใจต่อการตัดสินใจทำพิธีกรรมของกรรมการผู้ชาย และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจทำประเพณีพิธีกรรมตามที่ต้องการ การฝันของแม่หลวงเอื้อยเป็นความเชื่อตามประเพณีของชาวบ้าน ที่ผู้หญิงใช้เป็นกระบวนการควบคุมและตรวจสอบผู้ชายในพื้นที่ป่าชุมชน และถือว่าผู้หญิงได้ควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนทางประเพณีความเชื่อ ซึ่งถือว่าเป็นเวทีภายนอก (Informal) ของการประชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ถ้าเวทีภายในที่เป็นทางการ เช่น การประชุมกรรมการป่าชุมชนให้หมู่บ้าน เสียงผู้หญิงจะแพ้เสียงของผู้ชาย และไม่ได้รับการรับฟัง เพราะเหตุว่า "ผู้หญิงไม่มีลูกกระเดือก พูดอะไรไม่น่าเชื่อถือ จะมา 'แหลม' เกินผู้ชายไม่ได้"

2. พิธีกรรมบวชป่า นอกจากผู้หญิงจะเข้ามาควบคุมทรัพยากรป่าชุมชนโดยผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ โดยใช้ความฝันของผู้หญิงอาวุโสในหมู่บ้านเป็นเครื่องมือทางประเพณีแบบประยุกต์ที่สร้างขึ้นมาใหม่จากภายนอกชุมชนก็ถูกตรวจสอบควบคุมจากผู้หญิงเช่นกัน ดังเช่นพิธีกรรม "บวชป่า" 50 ล้านต้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50 ซึ่งเป็นการประกาศเจตนารมณ์ให้สังคมไทยได้รับรู้ถึงการร่วมรักษาป่าของชาวบ้านภาคเหนือ และสืบทอดจนกลายเป็นประเพณีความเชื่อ

พิธีกรรมจึงเป็นเหมือนมาตรการที่จะให้ความหมายใหม่แก่คนในสังคม ซึ่งความหมายนั้นมีความสำคัญ เป็นผลให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับผู้ที่มีพิธีกรรมเสียใหม่ พิธีกรรมบวชป่าก็คือการให้ความหมายแก่ต้นไม้และป่าว่าเป็นที่พึ่งของคน ผ่าเหลือ

ที่นำไปผูกกับต้นไม้จะสอดคล้องกับประเพณีการห่มผ้าให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบอกสังคมให้รู้ว่าต้นไม้และป่านั้นศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นที่พึ่งให้กับคน ไม่ใช่เพราะมีผีสิงนางไม้สิงสถิตย์อยู่

ดังนั้นการบวชจึงเป็นการให้ความหมายใหม่อย่างมีพลัง ที่ทำให้เขาเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่เขามีกับป่า เปลี่ยนทั้งด้านทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อป่า กลายเป็นเป้าหมายร่วมกันของทุกคนเห็นได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม (นิธิ, 2543: 99-100) ในการบวชป่าเดิมเป็นการบวชต้นไม้ใหญ่ที่เรียกกันว่า “พญาไม้” เป็นการผสมผสานความเชื่อเรื่องผีกับความเชื่อทางพุทธศาสนา มาปรับใช้ในการดูแลรักษาป่าให้ความหมายของการละเว้นไม่เบียดเบียนธรรมชาติ มีคุณธรรม และแสดงถึงความผูกพันระหว่างคนกับป่า

บ้านทุ่งยาวได้ทำพิธีกรรมบวชป่าเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 พิธีกรรมจะเริ่มจากการบวงสรวงเทวดาให้มาปกป้องรักษาผืนป่าเรียกว่า “พิธีขึ้นท้าวทั้ง 4” คือ ท้าวจุฑาบาล ทั้ง 4 คือ เหนือ ใต้ ออก ตก รวมทั้งบนและล่าง คือ พระอินทร์และพระแม่ธรณี ให้รับรู้ถึงกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำขึ้น จากนั้นพระสงฆ์จะทำพิธีสวด กรวดน้ำเพื่อให้ทานแก่เหล่าเทวดา เจ้าป่า และดำเนินการนำผ้าเหลืองไปโอบต้นไม้ใหญ่ บรรดาชาวบ้าน ผู้นำที่ได้รับเชิญจากหมู่บ้านข้างเคียงนำเงินมาบริจาคสมทบเข้ากองทุนรักษาป่า และนำผ้าเหลืองไปผูกรอบต้นไม้ในป่า

ต่อมาแม่หลวงเอื้อยได้ฝันถึงแม่ตะเคียนที่สถิตอยู่ต้นตะเคียนทอง ซึ่งเป็นพญาไม้ที่ถูกบวชในป่าน้ำจ้ำ แม่ตะเคียนมาบอกว่า “มัดเป็นไว้ หายใจไม่ออก เป็นไปไหนไม่ได้ ต้องไปแก้มัดออก” นอกจากนั้น ในคำบอกเล่าของแม่หลวงเอื้อย นางตะเคียนเป็นสาวสวย ผอมยาว สวมเสื้อสีเขียว นุ่งผ้าซิ่นสีแดง มีชาวบ้านเอาเหรียญไปขูดเปลือกเพื่อให้เห็นตัวเลข แล้วนำตัวเลขไปซื้อหวย การขูดเปลือกต้นตะเคียนเป็นการขูดหน้าแข้งนางตะเคียน นางตะเคียนเจ็บ ร้องให้ จึงร้องไม่ให้ชาวบ้านขูดเปลือกต้นตะเคียนอีก

หลังจากได้ฟังความฝันของแม่หลวงเอื้อย เจ้าอาวาสต้องนำพระ 5 รูปไปสวด และแก้ผ้าเหลืองที่โอบต้นตะเคียนเอาไว้ออก ชาวบ้านได้วิจารณ์ว่าการบวชป่าไม่ใช่ความคิดของชาวบ้าน ไม่ใช่ประเพณีดั้งเดิม ซึ่งอาจจะไปขัดกับความเชื่อของชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิง อาจบันดาลให้เกิดเภทภัย สิ่งไม่ดีในหมู่บ้านได้ ผู้หญิงบางคนบอกว่าแปลกใจ เกิดมาไม่เคยเห็น ทำไมต้องบวชป่า ก็เอาผ้าไปผูกต้นไม้เหมือนกัน แต่ไม่เข้าใจ ไม่มั่นใจ บวชป่าเสร็จ ป่าถูกพายุ ต้นไม้หัก โคนอย่างถอนรากถอนโคน ไม่น่าบวชเลย ไม้หักหมด เอาผ้าเหลืองออกเสียที ไม้จะได้ไม้โคน

3. ชิด ความเชื่อของชาวบ้านเรื่อง “ชิด” ยังคงมีอยู่ในสังคมชุมชน โดยเฉพาะชุมชนชนบท ชิดเป็นคำลำนานา ถือว่าเป็นสิ่งไม่มีตัวตน แต่อาจจะให้ความหมายได้ว่า หมายถึงสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม หรือเป็นเสนียดจัญไร เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่างๆ ผู้ละเมิดไม่ปฏิบัติตาม

จะถูกขีด อาจทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย เกิดเหตุร้ายต่างๆ เสียข้าวเสียของโดยไม่จำเป็น หรือเกิดความพินาศ ไม่มีความเจริญ เป็นสิ่งไม่ควรทำ ไม่ควรละเมิด

การกระทำบางอย่าง ผู้หลักผู้ใหญ่มักห้ามโดยไม่ชี้แจงเหตุผล บอกแต่เพียงว่า "ขีด" ก็เป็นที่เข้าใจกันว่าไม่ควรทำ ผู้ที่ถูกห้ามจะคาดคิดว่าการกระทำเช่นนั้นอาจเป็นภัยกับตนอย่างร้ายแรง จึงไม่กล้าฝ่าฝืนกระทำตามอำเภอใจ อาจกล่าวได้ว่า "ขีด" เป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของชาวล้านนาได้ทางหนึ่ง (ประคอง, 2539: 175)

ชาวบ้านได้ใช้กฎเกณฑ์ประเพณีความเชื่อเรื่อง "ขีด" มาใช้ในการควบคุมทรัพยากรในชุมชน แม้ว่ากฎเกณฑ์ความเชื่อ "ขีด" บางอย่างบางประการไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้ยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ผู้หญิงบ้านทุ่งยาวมีบทบาทสำคัญในการใช้กฎเกณฑ์ประเพณีมาควบคุมป่าชุมชน โดยเฉพาะกรณีการสร้างฝายกั้นน้ำในเขตป่าชุมชน ซึ่งต้องตัดไม้ในป่าออกจากบริเวณที่จะสร้างอ่างเก็บน้ำ และสร้างฝายกั้นร่องเหมืองไม่ให้น้ำไหลผ่าน ซึ่งชาวบ้านถือว่า "ขีด"

กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2534 นายมีชัย ฤชุพันธุ์ กับคณะ ได้มาดูงานป่าชุมชนที่บ้านทุ่งยาว นายมีชัยได้ถามพ่อหลวงทองน หมดสัก ต่อหน้าปัดอำเภอว่าอยากได้อะไร พ่อหลวงทองนตอบว่าอยากได้ฝายและอ่างเก็บน้ำ เพื่อนำน้ำมาทำการเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว นายมีชัยบอกว่าถ้าอยากได้ ก็ให้พ่อหลวงทองนทำโครงการเสนอไปยังอำเภอ ต่อมาประมาณเดือนครึ่ง งบประมาณค่าอุปกรณ์ก็ได้รับการอนุมัติพร้อมกับแบบแปลน และชาวบ้านต้องสมทบเป็นแรงงานในการก่อสร้าง

การก่อสร้างจะต้องขุดและขยายลำเหมืองให้กว้างเป็นอ่างสำหรับเก็บน้ำยาว 200 เมตร ซึ่งจะต้องตัดไม้ในป่าชุมชนออก ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนมาช่วยขุดเหมือง แต่ขุดลงไปไม่ได้ เพราะดินแข็งและมีก้อนหินเจือปน จึงไปจ้างรถขุดดินมาทำการขุดแทนแรงงานคน เมื่อขุดได้ 50 เมตร ต้นไม้ถูกตัดโค่นประมาณ 200 ต้น พวกผู้หญิงที่มาช่วยงานทนเห็นเขาตัดไม้ไม่ไหว ประณากกลุ่มแม่บ้านรีบไปบอกผู้ควบคุมงานให้หยุด เธอบอกว่า "พ่อน้อยๆ มันบ่ไหวแล้วกำ ฟันไม้ลงจังอี ใจบ่ดีแล้ว เฮายัง (หยุด) บ่อ? ยั้งๆ ทนหันเป็นฟันไม้จังอีบ่ไหวแล้ว หมูป้อจายก็มีอสาวได้สาวเอา ลากออกมาตีกๆ บ่เอาเข้าวัดชักกำ แลงมาก็กินเหล้า" "ไม้มันอยู่มาที่ปี เอาออกจังฮือ เฮาจะปลูกเมื่อใดจะโตขนาดนี้ บ่ต้องขุดไม้ใหญ่ออก"

สรุปความได้ว่า พวกผู้หญิงทนไม่ได้ที่การก่อสร้างฝายและอ่างเก็บน้ำต้องตัดต้นไม้หลายต้น พร้อมกันนั้นก็ตำหนิว่าพวกผู้ชายเอาแต่จุดลากต้นไม้ออกมาต้นแล้วต้นเล่า นอกจากนั้นยังไม่นำไม้ไปเป็นของส่วนรวมเสียอีก ตกเย็นก็กินแต่เหล้า ต้นไม้เหล่านี้อยู่มานานหลายปี ไม่มีใครรู้ เอาออกทำไม ถ้าเราจะปลูก เมื่อใดจะโตขนาดนี้ ไม่ต้องเอาต้นไม้ใหญ่ออกแล้ว

ในปีนั้น ฝนไม่ตกที่บ้านทุ่งยาว แต่ไปตกที่อื่น บริเวณอ่างเก็บน้ำแม่สาร น้ำไหลจากอ่างมาเข้าเหมือง ก็ถูกฝายกักเอาไว้ ไม่มีน้ำไหลเข้านา ชาวบ้านทำนาไม่ได้ นมดความอดทน จึงใช้ค้อนทุบฝายเป็นช่องให้น้ำไหลออกมา เหตุการณ์ฝนไม่ตก เกิดความแห้งแล้ง นาไม่ได้ทำ และข้าวมีไม่พอกิน ชาวบ้านถือว่าผีที่ปกปักรักษาป่าได้ลงโทษชาวบ้านทุ่งยาวที่ได้กระทำการล่วงเกิน ตัดไม้สร้างฝายกันเหมืองไม่ให้น้ำไหล

พวกผู้หญิงจึงไปปรึกษาแม่หลวงเอื้อยให้บอกเจ้าอาวาสวัดทุ่งยาวทำพิธีขอขมาด้วยเครื่องดาเลียงหัวหมู ให้ผีเจ้าป่าลงโทษคนที่ทำ อย่าลงโทษคนทั้งหมู่บ้าน และทำการปลูกต้นไม้ทดแทนไม้ที่ถูกตัด พอทำพิธีขอขมาเสร็จ ฝนก็ตก ได้ทำนากัน ต่อมาพ่อหลวงทองที่เคยมีสุขภาพดีก็ล้มป่วยลงไม่ได้ ถึงแก่กรรมในที่สุด

ก่อนนั้นเคยมีคนไปถามหมอทรง เขาบอกว่าพ่อหลวงทองถูก "ชืด" ต้องแก้ชืดโดยการลาออกจากพ่อหลวง พ่อหลวงไม่ยอมลาออก แต่เอาเครื่องแบบพ่อหลวงใส่พานไปถวายผีเจ้าป่า ซึ่งแม่บ้านคิดว่าไม่ใช่การลาออก ถ้าลาออก พ่อหลวงอาจจะหายจากอาการป่วยก็ได้ ส่วนปลัดอำเภอเมืองผู้รับผิดชอบโครงการฯต่อมาได้ถึงตัวตาย ลุงทองที่เป็นแก่ฝายเป็นอัมพาต ร่างกายซูบผอม ต้องทำพิธีขอขมาต่อผีเจ้าป่า และลาออกจากแก่ฝาย เลยหายจากอาการป่วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผู้หญิงได้ใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่ประเพณีความเชื่อที่สามารถกดดันและเสนอให้ผู้ชายลาออกจากตำแหน่งพ่อหลวง

4.4 สรุป

ความรู้ของผู้หญิง – ชายในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีรากฐานมาจากระบบนิเวศน์ท้องถิ่น และมีการจำแนกป่าเป็นของตนเอง ในการใช้ประโยชน์จากพืชและสัตว์จากป่าชุมชนนั้น เน้นเรื่องอาหาร ยา ยาสมุนไพร และสิ่งใช้สอยในป่า ผู้ชายจะเน้นการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือน ส่วนผู้หญิงจะเน้นในการเก็บพืชอาหาร เช่น หาไขมดแดง จับจักจั่น เก็บเห็ด เก็บรังต่อ เป็นต้น เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน และยาสมุนไพรนั้น หญิง-ชายจะมีความรู้พอๆ กัน แต่โดยรวมแล้วผู้หญิงจะรู้จักพันธุ์ไม้ที่ใช้เป็นอาหาร สมุนไพร ส่วนผู้ชายจะรู้จักพันธุ์ไม้ใช้สอยที่ใช้สร้างบ้านและสมุนไพร

การแย่งชิงความรู้หญิง-ชายในพื้นที่ป่าชุมชน ความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าของผู้หญิงไม่ได้รับความสำคัญ และถูกมองว่าไม่ใช่ความรู้ ภายใต้บริบทการแย่งชิงพื้นที่ป่าไม่ระหว่างรัฐกับชุมชน ผู้นำที่เป็นผู้ชายจะอ้างถึงประสบการณ์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไม้เฉพาะของผู้ชายมาใช้ในการต่อรองกับรัฐ จนได้รับการยอมรับในระดับหนึ่ง แต่ในระดับชุมชน ผู้หญิงได้ทำให้พื้นที่ป่าชุมชนเป็นอาณาบริเวณการต่อสู้ แย่งชิงความหมายป่าชุมชน ระหว่างหญิงกับชาย ความรู้

ที่ผู้หญิงได้จากการศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อนำมาใช้เป็นอาหารและสมุนไพร ได้ถูกอ้างถึงความชอบธรรมที่ผู้หญิงต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะผู้รักษา จัดการป่าชุมชน

สิทธิการครอบครองพื้นที่ป่าชุมชนของผู้หญิงผ่านองค์กรป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อันเป็นรูปแบบการครอบครองที่เป็นทางการ ได้รับการกีดกันหรือละเลยไม่ให้ความสำคัญจากผู้ชายมาโดยตลอด ส่วนหนึ่งเนื่องเพราะแต่เดิมงานดูแลรักษาป่าเป็นงานที่หนัก สมควรเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ซึ่งความหมายของงานหนักก็คือ การเดินตรวจป่า การตัดลากไม้ใช้สอยมาสร้างบ้าน การจับกุมผู้ละเมิดตัดไม้ งานเหล่านี้ไม่เหมาะสำหรับผู้หญิง ผู้หญิงสมควรทำงานดูแลลูกที่บ้าน แม้แต่การออกหาของป่าของผู้หญิงมาประกอบอาหารในครอบครัว ก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นงานบ้าน

ต่อมาองค์กรชาวบ้านที่ดูแลรักษาป่าปรับเปลี่ยนจากองค์กรเหมืองฝาย ซึ่งเป็นองค์กรเชิงวัฒนธรรม มาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นทางการ อำนาจการครอบครองพื้นที่ป่าชุมชน จึงเป็นของผู้ชายชัดเจนขึ้น ถึงแม้ว่าผู้หญิงได้ตื่นตัวในการออกมาเคลื่อนไหวคัดค้าน ประกาศให้ป่าชุมชนเป็นวนอุทยาน ทำให้ป่าชุมชนที่ชาวบ้านรักษาตกอยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐ ผู้หญิงก็ได้แสดงสิทธิของตนเองในการปกป้องผืนป่าที่ตนเองได้ใช้ประโยชน์ กระนั้น ผู้ชายยังคงกีดกันผู้หญิงไม่ให้เข้าร่วมเป็นกรรมการดูแลรักษาป่า

จากการส่งเสริมขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่ผลักดันให้ผู้หญิงมีบทบาทเข้าร่วมเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน ทำการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายเกี่ยวกับป่าชุมชน ทั้งในระดับจังหวัดจนถึงระดับภาค สามารถดึงงบประมาณพัฒนาป่าชุมชนเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ผู้หญิงได้รับการยอมรับจากชาวบ้านมากขึ้น ต่อมาเกิดการเปลี่ยนองค์กรดูแลรักษาป่าจากคณะกรรมการหมู่บ้าน มาเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ผู้หญิงจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการป่าชุมชน

การครอบครองพื้นที่ป่าชุมชนของผู้หญิงผ่านกฎระเบียบก็เช่นเดียวกัน กฎเกณฑ์ประเพณีที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ร่างโดยผู้ชายเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2496 ให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์จากไม้มาสร้างบ้าน มีการออกระเบียบในการอนุญาตตัดไม้และลงโทษผู้ฝ่าฝืน

กฎเกณฑ์ประเพณีการจัดการป่านี้ ถูกประมวลออกมาเป็นความรู้ ประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชนของผู้ชาย และถ่ายทอดออกสู่สาธารณชนมาโดยตลอด จนเป็นที่ยอมรับโดยไม่มี การตั้งสงสัย เพราะผู้ชายมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจผูกขาดการจัดการป่าชุมชน ซึ่งไม่เพียงจะปรากฏให้เห็นในกฎระเบียบเท่านั้น อำนาจผูกขาดการจัดการป่าชุมชนยังแฝงด้วยความรู้ ประสบการณ์ที่มาจากประเพณีความเชื่อที่ชาวบ้านยึดถือ การอ้างความรู้ที่มาจากประเพณีความ

เชื้อของผู้ชายนี้เอง เป็นการสร้างการยอมรับในอำนาจของผู้ชาย ทำให้อำนาจนั้นดำรงอยู่ได้ โดยที่ชาวบ้าน ตลอดจนสาธารณชน ไม่ตั้งข้อสงสัยต่ออำนาจที่แผ่ด้วยความรู้ของผู้ชาย

ผู้หญิงได้เข้าไปแย่งชิงพื้นที่การครอบครองป่าชุมชน โดยตั้งข้อสงสัยต่อการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นการสั่นคลอนอำนาจของผู้ชาย เป็นปฏิบัติการของอำนาจความรู้ของผู้หญิง ที่นำชุดประสบการณ์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่า จำพวกอาหารและสมุนไพร ที่เก็บรวบรวมมานำเสนอ และปรับแก้ไขกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน ให้มีตัวตนของผู้หญิงแผ่อยู่ในกฎระเบียบนั้นจนเป็นผลสำเร็จ

สิทธิการครอบครองพื้นที่ป่าชุมชนของผู้หญิงผ่านพิธีกรรม ความเชื่อทางประเพณี ซึ่งเป็นการควบคุมอย่างไม่เป็นทางการ โดยใช้ความเชื่อเกี่ยวกับผีไปอ้างเพื่อลดความศักดิ์สิทธิ์ ความชอบธรรมในการกระทำของผู้ชาย และเชื่อมโยงให้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อันเป็นการกระทำของผู้ชายที่ก่อให้เกิดพายุพัด ฝนแล้ง ทำนาไม่ได้ผล ซึ่งผลที่เกิดขึ้น ไม่ได้เดือดร้อนเฉพาะผู้กระทำเท่านั้น แต่ส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนต่อคนทั้งหมู่บ้านด้วย

ผู้หญิงใช้อำนาจความเชื่อเกี่ยวกับผีและ “ซิด” มาควบคุมการกระทำของผู้ชาย กรณีพิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่าย พิธีบวชป่า และการสร้างฝายกันเหมือง ซึ่งทำให้สูญเสียต้นไม้ในป่าเพื่อปรับเป็นที่เก็บกักน้ำ ผู้หญิงมีวิธีการควบคุมผ่านทางความเชื่อทางประเพณี โดยใช้ความฝันของผู้หญิงอาวโลที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เป็นการอาศัยความอาวโล ซึ่งมีอำนาจบารมีที่สามารถชี้ถึงการทำผิดประเพณี ต้องมีการขอขมา แก้ไขให้ถูกต้อง มิฉะนั้นจะเกิดความเสียหายแก่ผู้กระทำผิดและคนในชุมชน

บทที่ 5

การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชน

บทนี้จะกล่าวถึงการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในการช่วงชิงพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งการช่วงชิงชิงพื้นที่นี้ไม่ได้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น แต่ดำเนินไปด้วยความขัดแย้ง ความแตกต่าง และความร่วมมือของความสัมพันธ์หญิง-ชายในการจัดการป่าชุมชน การเคลื่อนไหวช่วงชิงพื้นที่ในป่าชุมชนนี้จะให้ความสำคัญกับภาคปฏิบัติการความเป็นหญิง-ชายในการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของหญิง-ชายที่มีต่อการจัดการป่าชุมชนหลังจากที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในพื้นที่ป่าชุมชนที่ผ่านมามักจะไม่ได้รับการกล่าวถึง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าถูกนำเสนอโดยผ่านมุมมองของผู้ชาย ซึ่งปรากฏให้เห็นในความเชื่อ กฎเกณฑ์ ประเพณีในการจัดการป่าชุมชน โดยผู้ชายถือว่าการเคลื่อนไหวในป่าชุมชนเป็นบทบาทหน้าที่ของตน ผ่านการอ้างในนามของสิทธิชุมชนในการจัดการป่าชุมชน

การเคลื่อนไหวมักจะเชื่อมโยงกับพื้นที่/สถานที่ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน พื้นที่/สถานที่จึงเป็นที่แสดงออกถึงความเป็นชาย-หญิงที่ถูกกำหนดจากสังคมในชุมชน เมื่อพื้นที่/สถานที่และเวลาเปลี่ยน ความเป็นหญิง-ชายก็เปลี่ยนไปด้วย ดังนั้น การเคลื่อนไหวในภาคปฏิบัติการชิงพื้นที่ของผู้หญิงจึงเป็นความพยายามที่จะนิยามความหมายของป่าชุมชนจากประสบการณ์มุมมองของผู้หญิงเอง และเป็นการร่วมมือกับผู้ชายในการผลักดันนโยบายให้มีการรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนด้วย

กรณีสถานที่ในพื้นที่ป่าชุมชนได้ถูกจัดให้แสดงออกอย่างเป็นทางการ ภายใต้บริบทการแย่งชิงทรัพยากร ป่าชุมชนหลายแห่งไม่ได้มีเพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเท่านั้น หากยังต้องมีความสัมพันธ์กับรัฐที่อ้างสิทธิของรัฐในการครอบครองทรัพยากรภายใต้นโยบายอนุรักษ์ โดยการประกาศขยายพื้นที่ทับที่ทำกินของชาวบ้าน รวมทั้งที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันรักษามาเป็นเวลานาน ความสัมพันธ์กับรัฐจึงมีรูปแบบเป็นทางการ เพราะรัฐเป็นองค์กรตามกฎหมายและเป็นตัวกำหนดว่าใครควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเรื่องอะไร ผู้ที่เกี่ยวข้องควรจะเป็นชายหรือหญิง และที่เกี่ยวข้อควรจะเป็นที่ใด

5.1 สถานที่กับการเคลื่อนไหวในป่าชุมชน

ความสัมพันธ์หญิง-ชายในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนนั้น ผู้หญิงไม่ได้แสดงตัวตนให้ปรากฏในสถานที่ที่เป็นทางการ แต่จะปรากฏตัวในสถานที่ที่ "เร้นลับ" และไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานจากภายนอกชุมชนหรือแม้กระทั่งคนในชุมชนเอง สถานที่ที่ผู้หญิงปรากฏตัวขึ้นมาโดยเฉพาะไม่ได้มีอยู่อย่างโดดๆ แยกออกตามลำพัง หากแต่เชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ ของผู้หญิงเข้ามาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน และสถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ที่อยู่นอกระบบที่ไม่ได้รับความสนใจจากภายนอก

คนภายนอกจะให้ความสนใจเฉพาะสถานที่ที่เป็นทางการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถานที่ที่ผู้ชายเป็นคนควบคุม ผู้หญิงจึงไปแสดงตนในสถานที่เหล่านี้ เพื่อที่จะเข้าใจสถานที่ในความหมายที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของหญิง-ชายนอกบริเวณครอบครัว จึงขอเสนอสถานที่ดังต่อไปนี้

5.1.1 ร้านค้า ร้านค้าเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเข้ามาซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อครอบครัว ในตัวร้านเองยังเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนความเห็นของชาวบ้าน นอกจากนั้นลักษณะของร้านค้า เจ้าของร้าน สินค้าในร้าน ก็มีส่วนกำหนดว่าผู้ชายผู้หญิงควรเข้าหรือไม่ เข้าเวลาไหน ร้านค้าในหมู่บ้านทุ่งยาวมีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. ร้านขายของชำ เป็นร้านค้าที่เปิดขายเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นสำหรับครอบครัว ร้านจะเปิดตั้งแต่เช้าจนกระทั่งดึก โดยเฉพาะอย่างยิ่งร้านค้าประเภทนี้จะจำหน่ายสุรา ซึ่งหน้าร้านจะมีโต๊ะม้านั่งสำหรับพวกผู้ชายมานั่งดื่มเหล้าในยามเย็น ขณะที่ผู้หญิงจะซื้อสินค้าและรีบกลับบ้าน ผู้ชายที่มานั่งดื่มเหล้าจะมาหลังเลิกงานในสวนหรือเลิกงานจากนิคมอุตสาหกรรม มาดื่มเหล้าคุยกับเพื่อนฝูงก่อนกลับบ้าน

ดังนั้นร้านขายของชำ แม้ว่าจะเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าก็ตาม เมื่อถึงเวลาเย็น สภาพร้านขายของชำจะแปรเปลี่ยนเป็นร้านเหล้า และเป็นที่ที่ผู้หญิงจะไม่เข้าไปนั่งหน้าร้าน ร้านขายของชำบางร้านตั้งอยู่ใกล้วัด เมื่อถึงเวลาประชุมที่ศาลาวัดเวลากลางคืน กรรมการผู้ขายบางคนมักจะแวะดื่มเหล้าที่ร้านก่อนจะเข้าประชุม ทำให้การประชุมที่ผ่านมาจึงไม่ค่อยเป็นระเบียบเรียบร้อย มักจะใช้เวลานานจึงจะได้ข้อยุติ ทำให้บรรดาผู้หญิงที่เข้าประชุมเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากเข้าร่วมประชุม

2. ร้านก๋วยเตี๋ยว เป็นร้านที่ตั้งอยู่บนที่สาธารณะในหมู่บ้าน นอกจากจะขายก๋วยเตี๋ยวแล้ว ยังขายอาหารประเภทต่างๆ เช่น เนื้อหมู อาหารสำเร็จรูป ผักที่ได้จากสวนจากป่าตามฤดูกาล ร้านก๋วยเตี๋ยวจะเปิดตอนกลางวัน คนขายเป็นผู้หญิง ในช่วงเวลา 11.00 – 13.00 น. และช่วงบ่าย ก่อนผู้ปกครองจะไปรับเด็กกลับจากโรงเรียน ผู้หญิงจะแวะมากินก๋วยเตี๋ยวที่ร้าน ผู้

ชายที่มากินก๋วยเตี๋ยวมักจะนั่งไม่นาน กินเสร็จก็จะออกจากร้าน มีกรณีหนึ่งผู้ชายกำลังนั่งกินก๋วยเตี๋ยว เห็นผู้หญิงติดเชือกเอช.ไอ.วี./เอดส์มาซื้อกับข้าว ก็บ่นว่าเห็นแล้วกินก๋วยเตี๋ยวไม่อร่อย กรณีนี้เกิดขึ้นช่วงในช่วงที่ชาวบ้านรู้สึกกลัวและรังเกียจผู้ติดเชือกเอช.ไอ.วี. อยู่ต่อมาหมู่บ้านทุ่งยาวมีผู้ติดเชือกเอช.ไอ.วี. เพิ่มขึ้น จนทุกคนในหมู่บ้านต้องมีญาติพี่น้องติดเชือกเอช.ไอ.วี. ความรังเกียจผู้ติดเชือกจึงค่อยลดลง

เรื่องที่ผู้หญิงคุยกันที่ร้านก๋วยเตี๋ยวก็จะคุยตามเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ขึ้นอยู่กับคนที่เข้าร้านสนใจอะไร ถ้าเป็นผู้หญิงที่ติดเชือกก็จะถามถึงวิธีแก้ไขว่ากินยาอะไรถึงมีร่างกายแข็งแรง ทำงานได้ตามปกติ "พวกผู้ชายเป็นเอดส์ตายเกือบหมดแล้ว เหลือแต่ผู้หญิงที่เป็นเมียเธอไปกินยาอะไร เราจะได้กินด้วย" ผู้หญิงคนที่กินยาก็บอกว่า "ยานี้เป็นยาสมุนไพรของมูลนิธิจุฬาภรณ์ อยู่ในชั้นทดลอง กินครั้งแรกก็รู้สึกคลื่นเหียนอาเจียน ต่อมาก็ดีขึ้น และยานี้ไม่มีขายต้องไปหาหมอเอง จะพาไป" ถ้าในร้านมีแต่คนคุ้นเคยกัน ผู้หญิงบางคนก็จะปรึกษาถึงอาการเจ็บป่วยเฉพาะของผู้หญิง ซึ่งมักจะไม่นิยมนำมาปรึกษากับสามี เช่น เรื่องเกี่ยวกับประจำเดือนผู้หญิง ซึ่งบางคนเคยมีประสบการณ์มาก่อนก็จะแนะนำวิธีการแก้ไข

ส่วนเรื่องปาชุมชน ผู้หญิงจะไม่พูดถึงปาโดยตรง แต่จะพูดในแง่ของอาหารการกิน รายได้ มาแลกเปลี่ยนข้อมูลว่าเวลาไหนจะมีผักในปา จะมีที่ไหน ไปเก็บมาหรือยัง หรือวันนี้เอาไข่มดแดงมาขายได้เงินกี่บาท ในความคิดของผู้หญิงเห็นว่าถ้ายกปาชุมชนให้กรมป่าไม้แล้ว คงไม่มีอาหารจากปากิน แล้วก็ไม่รู้ว่าเราจะอยู่ได้อย่างไร

เรื่องที่ผู้หญิงคุยกันที่ร้านก๋วยเตี๋ยว ไม่เฉพาะแต่เรื่องส่วนตัวเท่านั้น ยังรวมถึงชุมชน เรื่องการเมือง ซึ่งในที่ประชุมที่เป็นทางการ ผู้หญิงไม่กล้าซักถาม จึงนำข้อข้องใจมาถามที่ร้านก๋วยเตี๋ยว เช่น ธนากรหมู่บ้านมีระเบียบกลุ่มอย่างไร เงินล้านที่พรรคการเมืองมาหาเสียง ถ้าเข้ามาในหมู่บ้านจริงจะทำกันอย่างไร ซึ่งคำถามเหล่านี้ บางครั้งเจ้าของร้านจะเป็นคนตอบชี้แจงให้เข้าใจ ดังนั้นเจ้าของร้านจึงต้องติดตามเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน และประสานงานกับกรรมการกลุ่มต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาชี้แจงกับลูกค้าในร้าน ส่วนประเด็นทางการเมืองนั้น เวทีพูดคุยที่ร้านก๋วยเตี๋ยวที่เป็นพวกผู้หญิง มักจะเริ่มด้วยคำถาม แล้วก็ออกความเห็นเสริมกันไป ในทางเดียวกัน ต่างจากเวทีพูดคุยที่ร้านเหล้า ผู้ชายมักจะพูดไปในเชิงทะเลาะเอาแพ้ชนะกัน

สรุปแล้วร้านค้าเป็นสถานที่พบปะแลกเปลี่ยนของชาวบ้าน ประเภทช่วงเวลาเปิด-ปิดของร้านค้ามีส่วนกำหนดเพศหญิงหรือเพศชายที่จะเข้าร้าน ร้านก๋วยเตี๋ยวเปิดช่วงกลางวัน เหมาะสำหรับผู้หญิงซึ่งมีเวลาว่างเข้ามารับรู้ข่าวสารต่างๆ แบบไม่เป็นทางการ ผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสเข้าร่วมประชุมอย่างเป็นทางการ ซึ่งมักจะจัดประชุมที่ศาลาวัดเวลากลางคืนให้เหมาะสมกับ

ผู้ชาย ดังนั้นร้านก๋วยเตี๋ยวจึงเป็นศูนย์รวมชาวของผู้หญิง เป็นสถานที่ที่ผู้หญิงออกมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่เพียงภายในอาณาบริเวณบ้านเท่านั้น

5.1.2 ร้านเสริมสวย ร้านเสริมสวยเป็นสถานที่ในส่วนตัว เพราะตั้งอยู่ภายในบริเวณบ้าน มีเวลาเปิด-เปิดตั้งแต่ 06.00 น. จนถึงเวลาค่ำ ขึ้นอยู่กับลูกค้าที่มาใช้บริการ ภายในร้านเสริมสวยจะติดโปสเตอร์รูปแบบทรงผมเพื่อทำให้มีบรรยากาศของการพูดคุยเรื่องความสวยความงาม ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง มีทั้งวัยรุ่นและวัยทำงาน ระหว่างที่รอเสริมสวย ทางร้านจะมีหนังสือจำพวกแฟชั่น การ์ตูน และที่ขาดไม่ได้คือหนังสือคู่สร้างคู่สม ซึ่งเป็นหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องราวของชีวิตคู่และชีวิตครอบครัว

ร้านเสริมสวยในชุมชนชนบทแบบนี้ ลูกค้ากับเจ้าของร้านซึ่งเป็นช่างเสริมสวยด้วย มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ทั้งเป็นเครือญาติ หรือเพื่อน ความใกล้ชิดนี้เป็นตัวกำหนดเรื่องราวในร้านเสริมสวย ไม่เพียงแค่ว่าเรื่องความสวยความงามเท่านั้น แต่เป็นเรื่องการปรับทุกข์ของผู้หญิงในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแฟนไปมีเมียใหม่ เรื่องลูกหนี้เที่ยว ครอบครัวมีเงินไม่พอใช้

ช่างเสริมสวยบอกว่า “เขามาทำผม เขาก็พูดให้หนูฟัง บางทีก็เปรียบเทียบว่าทำไมแฟนหนูดีจัง เหล้าไม่กิน บุหรี่ไม่สูบ บางทีก็เห็นแฟนหนูช่วยถือเครื่องเป่าผม บางทีทำกับข้าวเลี้ยงลูก ที่แฟนเขาทำไมไม่ทำ ไปกินเหล้าติดผู้หญิง บางทีลูกค้าที่เป็นหม้ายมาปรึกษาว่าอยากมีแฟนใหม่ บางคนมาขอความเห็น อยากหย่ากันจะทำอย่างไรดี หนูก็แนะนำว่าเมื่อเราอยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็ให้แยกกันอยู่สักพักหนึ่ง เมื่อเหตุการณ์บรรเทาลง ค่อยกลับมาอยู่ด้วยกันใหม่ ซึ่งแบบนี้เป็นเรื่องผิวเผิน เรามีปัญหา เราก็พูดปลอบใจ ที่หนูพูดได้ เพราะเราต้องอ่านหนังสือจำพวกคู่สร้างคู่สม มันมีประโยชน์ อย่างคอลัมน์นี้ผิวเผินละเหี่ยใจ เราได้รู้เรื่องราวคนลักษณะแบบนี้เป็นอย่างไร เราก็พูดให้แง่คิดลูกค้า เขาก็สบายใจ”

นอกจากลูกค้าที่เป็นผู้หญิงมาใช้บริการเสริมสวยแล้ว ยังมีลูกค้าที่เป็นผู้ติดเชื่อเฮ.ไอ.วี มาติดผม โดยช่างเสริมสวยไม่แสดงความรังเกียจ เธอบอกว่า “ไปรังเกียจเขาทำไม เชื้อมันอยู่ข้างใน มันไม่ติดต่อกันง่ายเหมือนติดหวัด คนเหล่านี้เขามีปัญหา ไปทำผมที่ไหน เขาก็รังเกียจ เจ้าของร้านทำผมไม่ยอมให้เข้า กลัวว่าลูกค้าจะหนีหมด มาร้านหนูไม่รังเกียจ เพราะเขาไม่ได้เป็นตุ่ม บอกลูกค้าคนอื่นว่าเครื่องตัดผมก็ทำความสะอาด ไปรังเกียจเขาทำไม ก็ญาติพี่น้องเรทั้งนั้น”

สำหรับกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ร้านเสริมสวยเป็นแหล่งวิพากษ์วิจารณ์กิจกรรมที่ผู้ชายเป็นผู้ดำเนินงาน เช่น งบประมาณที่สนับสนุนในหมู่บ้านมีการจัดการที่ไม่โปร่งใส ส่วนธนาคารหมู่บ้าน

บ้านนี้ดี เพราะเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน เวลาแม่บ้านมีเงินไม่พอใช้เป็นค่าเล่าเรียนลูก ก็สามารถไปขอกู้ได้ ดีกว่าเงินשרเพราะดอกเบี้ยธนาคารหมู่บ้านถูกกว่า

นอกจากนี้ผู้หญิงวัยกลางคนยังวิจารณ์กิจกรรมประเพณีเลี้ยงผีฝ่ายในบริเวณป่า ที่ส่งผลทำให้ต้นไม้โค่นล้ม ฝนแล้งไม่ได้ทำนา แต่เดิมไม่มีการจุดบอไฟ ไม่มีดนตรี พอมีการเอาดนตรีไปเล่น จุดบอไฟ เป็นการผิดประเพณี ทำให้ผีไม่พอใจ จึงบันดาลให้เกิดลมพายุพัดเอาต้นไม้ในป่าโค่นล้ม เกิดฝนแล้ง ทำนาไม่ได้ หรือวิจารณ์การบวชป่าในปี พ.ศ. 2539 ว่า “มองการบวชป่าในแง่หนึ่งมันก็ดี คนเขาจะได้รู้ว่าเรามีป่า เรารักษาป่า ไม่ได้ตัดทำลาย แต่พอมาบวชป่า เอาผ้าเหลืองไปมัดต้นไม้ มันก็ไม่ถูก ชาวบ้านเขาถือว่าในป่ามีผีนางนางไม้รักษาอยู่ ประเพณีของเราไม่เคยทำแบบนี้มาก่อน เมื่อแม่หลวงเอี้ยผืนถึงนางตะเคียนถูกผ้ามัดไว้ ออกไปไหนไม่ได้ แล้วเอาความผืนไปบอกพระ จึงมีพิธีเอาผ้าเหลืองที่ผูกต้นไม้ออก โดยเอาสังฆทาน เอาหัวหมู ไปเซ่นไหว้ขอมาเอาปลาเงินปลาทองไปปล่อย และพระเทศน์หนึ่งกัณฑ์ คนที่ร่วมเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่ไปนอนที่วัดในวันพระช่วงระหว่างวันเข้าพรรษา 10 กว่าคน”

การวิจารณ์พิธีกรรมบวชป่าของผู้หญิงนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่กับความเป็นผู้หญิงในเรื่องความขัดแย้งกับผู้ชายซึ่งมีอำนาจในการควบคุมจัดการป่าไม้ในชุมชนนั้น ผู้หญิงจะเลือกสถานที่ที่แสดงความคิดเห็นของตนเอง เมื่อมีความแน่ใจว่าสถานที่แห่งนั้น ตนเองสามารถควบคุมไม่ให้ความคิดเห็นเหล่านั้นย้อนกลับมามีผลด้านลบต่อตนเองภายหลัง

นอกจากนั้นความคิดเห็นของผู้หญิงต่อสถานที่ยังได้นำไปเปรียบเทียบระหว่างร้านเสริมสวยกับสถานที่แห่งอื่นในชุมชน ทั้งด้านบรรยากาศ ความรู้สึกต่อการกีดกันทางเพศในชุมชน เธอบอกว่า “ไม่เหมือนร้านเสริมสวย เราทำผมไปด้วยคุยไปด้วยสนุกกว่า ให้นูไปนั่งประชุมด้วยหนูไม่เอา เคยไปประชุมที่ศาลาวัด พวกผู้ชายหลายคนพูดมาก ผู้หญิงก็อยากพูดแต่ไม่กล้า ชี้เกียจะไปฟังเขาเถียงกัน ไร่สาระ ที่ร้านนี้ดี เขามีเรื่องส่วนตัวก็เอามาคุย ที่นี้เป็นที่ระบายความทุกข์ของลูกค้า เจ้าของร้านเมื่อฟังแล้วก็เก็บไว้ ไม่นำไปพูดที่อื่น ไม่นำเรื่องลูกค้าไปเล่าให้คนอื่นฟัง จะทำให้เสียลูกค้า”

ความรู้สึกของผู้หญิงต่อการประชุมที่ศาลาวัดจึงมีส่วนต่อการกำหนดพื้นที่ของผู้หญิงที่จะเลือกสถานที่ว่าที่แห่งใดควรจะแสดงตน ที่แห่งใดไม่ควรแสดงตน และเรื่องใดควรจะพูดที่ไหน ร้านเสริมสวยไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ให้บริการลูกค้าด้านความสวยงามเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่การแสดงตัวตนของผู้หญิงที่ห่วงใยในความมั่นคงความอยู่รอดของครอบครัว ได้ระบายความทุกข์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้หญิงด้วยกัน ซึ่งพื้นที่ที่อื่นมองเรื่องเหล่านี้ว่าเป็นเรื่องส่วนตัวไม่ควรเอามาเปิดเผย ผู้ชายจะละเลย มองว่าเป็นเรื่องจุกจิกไร้สาระ

สถานที่แห่งนี้ยังเป็นที่ที่ผู้หญิงแสดงความห่วงใยต่อการควบคุมทรัพยากรป่าไม้ของผู้ชาย ผ่านการควบคุมเชิงประเพณี ความเชื่อ เพราะเจ้าของร้านเสริมสวยเป็นหลานแม่หลวงเอื้อย ซึ่งเป็นคนที่ชาวบ้านทึ่งยาวให้ความเคารพในฐานะเป็นคน “โยง” กับเจ้าที่ และร้านเสริมสวยก็ตั้งอยู่ใกล้กับหอเจ้าที่อีกด้วย

5.1.3 ศูนย์ถ่ายทอดความรู้แม่บ้าน เป็นสถานที่ของผู้หญิงที่ใช้เป็นที่ประชุมพบปะอย่างเป็นทางการ แต่เดิมสถานที่แห่งนี้สร้างเป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2532 ต่อมาได้รับงบประมาณจากกระทรวงสาธารณสุข สร้างเป็นที่ทำการอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และเป็นศาลาเอนกประสงค์ ได้รับการขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น กลุ่มแม่บ้านทึ่งยาวได้ทำแผนพัฒนาขอสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund: SIF) เป็นศูนย์ถ่ายทอดความรู้แม่บ้าน คือเป็นสถานที่ฝึกอบรมและแปรรูปผลผลิตเพื่อการตลาด

เมื่อศูนย์ฯ นี้สร้างเสร็จ ผู้หญิงได้ยึดเอาศูนย์ฯ เป็นของตนเอง โดยขนย้ายเครื่องแปรรูปอาหาร จักรเย็บผ้า เครื่องดนตรีพื้นเมือง มาเก็บไว้ที่ศูนย์ฯ และถือฤกษ์เปิดประตูศูนย์ฯ ด้วย สร้างความไม่พอใจให้กับกรรมการผู้ชายบางคนที่เคยรับผิดชอบสถานที่แห่งนี้มาก่อน ฝ่ายหญิงอ้างว่าที่ต้องถือฤกษ์เปิดศูนย์ฯ ไว้ เพราะต้องรับผิดชอบอุปกรณ์ต่างๆ ที่อยู่ภายในศูนย์ฯ และสะดวกต่อการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้าน นอกจากอุปกรณ์ของผู้หญิงในศูนย์ฯ แล้ว ผู้หญิงยังให้เยาวชนทำแผนที่จำลอง (Model) ป่าชุมชนบ้านทึ่งยาว และทำข้อมูลป่าชุมชนเก็บไว้ในศูนย์ฯ ทำให้สถานที่แห่งนี้กลายเป็นสถานที่ต้อนรับคณะผู้มาศึกษาดูงานและนำเสนอภาพความเป็นผู้หญิงพร้อมกัน

5.1.4 ศาลาวัด ศาลาวัดอยู่ในบริเวณวัดทึ่งยาว ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน เดิมสถานที่แห่งนี้เป็นที่ประชุมกลางของหมู่บ้าน เป็นที่ชี้แจงโครงการของรัฐ ตลอดจนเป็นที่แสดงมติดัดคำประกาศนออุทยานในพื้นที่ป่าน้ำจ๋า ขณะที่วัดยังสร้างโบสถ์ไม่เสร็จ ศาลาวัดเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ และใช้เป็นที่ประชุมของหมู่บ้าน ภายในศาลาวัด มีโต๊ะหมู่บูชาและพระพุทธรูป ทำให้สถานที่แห่งนี้มีบรรยากาศเป็นทางการ และภายในบริเวณวัดที่มีกำแพงรอบเขตอย่างมิดชิด จึงเป็นสถานที่ที่ผู้หญิงไม่ควรเข้าไปถ้าไม่มีกิจธุระจำเป็น วันพระหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา ศาลาวัดจะเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมาทำบุญ มานอนวัด มีพิธีกรรมทางศาสนา ต้องถือศีลต่อหน้าพระพุทธรูป พระสงฆ์ ทำให้ผู้มาทำบุญจะต้องอยู่ในความสงบสำรวม

สถานที่แห่งนี้ถูกเปลี่ยนให้เป็นสถานที่ประชุมที่มีรูปแบบการประชุมของข้าราชการ มีการประกาศทางหอกระจายข่าว บอกวาระการประชุม และระบุชื่อผู้สมควรเข้าร่วมประชุม ผู้

ดำเนินการประชุม ซึ่งส่วนมากจะเป็นพ่อหลวง และผู้เข้าร่วมประชุมมักจะเป็นหัวหน้าหรือตัวแทน
ปึกบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน เรื่องที่ประชุมมักจะเป็นโครงการพัฒนาของรัฐ ขององค์การ
บริหารส่วนตำบล ผู้เข้าร่วมประชุมมักจะซักถามให้เข้าใจในรายละเอียดและความชัดเจนในทาง
ปฏิบัติ จะไม่ถามเชิงแนวคิด

ถ้าเป็นการประชุมเรื่องกองทุนกิจกรรมในชุมชน ซึ่งกรรมการบริหารกองทุนส่วนใหญ่
เป็นผู้ชาย บรรยายอาจจะเกิดความอลเวงโกลาหลทันที จนบางครั้งพ่อหลวงไม่สามารถควบคุมการ
ประชุมไว้ได้ เพราะการบริหารกองทุนในชุมชนเกิดปัญหามักหม่หม่นนาน ทั้งในด้านความโปร่งใส
ด้านตัวกรรมการ การประชุมจึงเปรียบเสมือนการตรวจสอบเพื่อให้เกิดความชัดเจน และให้การ
ดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ แต่บางคนที่มีปัญหาคาใจกับกรรมการใช้โอกาสการ
ประชุมโจมตีเพื่อลดความน่าเชื่อถือในตัวกรรมการ

ถ้ารูปการณ์การประชุมออกมาอย่างนี้ มักจะหาข้อสรุปในวาระการประชุมไม่ได้ ผู้เข้า
ร่วมประชุมจะเกิดความเบื่อหน่ายและกลับก่อนการประชุมจะยุติ ส่วนผู้หญิงเองก็ไม่อยากเข้าร่วม
ประชุมที่ศาลาวัด เพราะผู้หญิงไม่ค่อยได้รับการยอมรับและไม่มีอำนาจตัดสินใจ เมื่อเสร็จจากการ
ประชุม ผู้หญิงมักวิจารณ์ผลการประชุม เช่น กรณีเตรียมจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่าย ที่ประชุมส่วนใหญ่
เป็นผู้ชายมีมติเอาหมูไปเซ่นไหว้ 3 ตัว ขณะที่ผู้หญิงคิดว่าใช้หมูเซ่นไหว้ตัวเดียวก็พอ

ผู้หญิงบางส่วนเห็นว่า "กินอะไรกันนักหนา ฆ่ากินวันดา ตั้งเต็นท์ 1 ตัว ฆ่าวันพิธี 1 ตัว
และฆ่าวันเก็บเต็นท์ 1 ตัว ผู้หญิงก็โกรธช มีผู้บริจาคได้หมู 1 ตัวก็นำจะพอ ไม่ต้องเสียงบประมาณ
เอาเงินไปใช้อย่างอื่นจะดีกว่า นี้อะไร ไม่มีเงินก็พยายามไปเรียไรมาหลังคาละ 50 บาท ความ
ต้องการของผู้หญิง เอาหมูตัวเดียวก็พอ ไม่ต้องมีดนตรี พวกผู้ชายตัดสินใจเอาดนตรีไปเล่นในป่า
ฝ่ายเดียว ผู้หญิงจึงคัดค้าน เพราะไม่ชอบ ถ้ามีดนตรี มีนักร้องชาขาว กินเหล้า เม้าแล้วไปเกี่ยวพา
ราสินักร้องเกิดทะเลาะกัน แม้ว่าผู้หญิงจะคัดค้าน ก็แพ้ผู้ชายอยู่ดี จึงไม่อยากไปร่วมประชุม"

จากประสบการณ์ในการใช้สถานที่ที่กีดกันและควบคุมผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสเลือก
ใช้สถานที่ที่เอื้ออำนวยให้ตนเองเคลื่อนไหวได้สะดวกมากขึ้น ในกรณีการประชุมเครือข่ายป่า-
ชุมชนสัญจรในจังหวัดลำพูนเดือนละ 1 ครั้ง โดยหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชนจะหมุนเวียนกันเป็น
เจ้าภาพจัดสถานที่ประชุม ผู้หญิงซึ่งเป็นตัวแทนจากบ้านทุ่งยาวเลือกใช้สถานที่ได้ร่มรื่นลำไย
บริเวณหลังบ้านน้ำจ้ำเป็นที่ประชุมเครือข่าย ด้วยเหตุผลว่าจะได้สัมผัสกับธรรมชาติ สงบไม่
พลุกพล่าน สร้างความไม่พอใจให้กับผู้ชายบางคนที่ยึดตัวเองว่ามีส่วนเป็นเจ้าของพื้นที่ เรื่องเกี่ยว
กับป่าชุมชนในหมู่บ้าน เขาจะต้องมีส่วนในการรับรู้ด้วย ภายหลังเสร็จจากประชุมเครือข่ายผู้นำ
ผู้หญิงถูกพระต่อว่าและประกาศให้ชาวบ้านที่ไปทำบุญที่วัดได้ยินว่า "ทำไมต้องไปประชุมในป่า ที่
ศาลาวัด ที่ศูนย์ฯ ก็มี ทำไมไม่ใช้เป็นที่พักประชุม มีอะไรล้มค้มในนักหนา จึงไปประชุมกันในป่า"

การออกมาวิจารณ์ของพระอย่างเปิดเผยครั้งนี้ ไม่เพียงแต่ส่งผลทางลบต่อผู้หญิงเท่านั้น แต่ส่งผลให้แกนนำผู้หญิงรู้สึกท้อถอยไม่อยากทำงานเป็นกรรมการร่วมกับผู้ชาย อาจจะหยุดพักชั่วคราว ส่วนชาวบ้านบางคนที่เข้าใจวิจารณ์กลับไปว่า “เขาจะประชุมที่ไหน มั่นสิทธิ์ของเขา ไม่ใช่เรื่องสงฆ์” กรณีทางเลือกของผู้หญิงที่จะมีสิทธิ์เลือกใช้สถานที่นั้น เป็นการสูญเสียพื้นที่ป่าชุมชนของผู้ชายในความพยายามที่จะควบคุมตรวจสอบการเคลื่อนไหวของผู้หญิงให้เป็นไปตามความคาดหวังของผู้ชาย นั่นคือสถานที่ที่ผู้ชายจะควบคุมผู้หญิงได้ คือ ที่ประชุมที่ศาลาวัดหรือที่ศูนย์ฯ

ดังนั้น การเคลื่อนไหวภายในชุมชนของผู้หญิงในประเด็นป่าชุมชน ให้ความสำคัญกับสถานที่ เพราะตัวสถานที่บ่งบอกความเป็นเพศในตัวมันเอง สถานที่ไหน เพศไหนเป็นคนใช้ สถานที่จะเป็นตัวบอกว่าผู้หญิงควรจะเคลื่อนไหวเรื่องอะไร แบบไหน (ปิดลับหรือเปิดเผย) เฉพาะกับคนทั่วไป หรือเครือข่าย หรือคนสนิท หรือเพศเดียวกัน

สถานที่ที่มีการแบ่งแยกทางเพศ (Gendered Space) ทั้งหญิง-ชาย แต่ละสถานที่ที่มีการแสดงทางเพศแตกต่างกัน ขณะเดียวกันสถานที่ก็เป็นตัวสะท้อนความขัดแย้งในตัวมันเอง เพราะมีลักษณะปิดกัน กีดกันทางเพศ เช่นที่ศาลาวัด เป็นสถานที่ที่ปิดกันไม่ให้ผู้หญิงมีสิทธิ์มีเสียง มีหน้าที่ฟังอย่างเดียว เป็นสถานที่ที่ผู้หญิงต้องทำตัวสงบเรียบร้อยต่อหน้าพระพุทธรูป เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นทางการ สถานที่ที่ผู้หญิงแสดงออกได้อิสระคือสถานที่ที่ไม่เป็นทางการ เช่น ร้านค้า ร้านขายกล้วยเดี่ยว ร้านเสริมสวย เป็นต้น

5.2 บทบาทผู้หญิงในการคัดค้านการประกาศวนอุทยานแห่งชาติ

ปี พ.ศ. 2532 เมื่อพนักงานป่าไม้พาผู้นำอาวโละ 3 คนไปสำรวจเขตป่าและเตรียมเอาไม้ไผ่รวมมาปลูกเพื่อบอกแนวเขตของพื้นที่ป่าไม้ให้ชัดเจน ชาวบ้านเกิดความสงสัยเข้าไปซักถามผู้นำอาวโละ จึงทราบว่าทางกรมป่าไม้จะประกาศพื้นที่บริเวณป่าน้ำจ้ำเป็นวนอุทยาน จะมีการปลูกสร้างอาคาร บ้านพัก มีเจ้าหน้าที่เข้ามาอยู่ ชาวบ้านหลายคนรู้สึกใจหาย นึกถึงความสูญเสียบางคนกล่าวเปรียบเทียบกับ “เหมือนมีใครกระชากหัวใจออกจากอก” ชาวบ้านรักษาป่าผืนนี้สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน ทำไมกรมป่าไม้จึงเอาไปทำเป็นวนอุทยาน

พ่อหลวงบ้านสั่งยุติการสำรวจเขตป่า ให้ทางกรมป่าไม้ชี้แจงกับชาวบ้านให้เข้าใจเสียก่อน การประกาศเอาป่าชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาเป็นวนอุทยาน ทำให้ชาวบ้านท่งยาวเกิดความตื่นตัว คัดค้านนโยบายป่าไม้ของรัฐ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่หลายแห่งทั่วภาคเหนือทั้งในพื้นที่ราบและพื้นที่สูง จนกลายเป็นความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างรัฐกับชุมชนในเขตป่า

นโยบายการอนุรักษ์ป่าไม้ของรัฐดังกล่าวไม่เพียงตอกย้ำถึงอำนาจรัฐในการควบคุมพื้นที่ป่าไม้ครอบคลุมป่าไม้ทุกประเภทเท่านั้น แต่ยังเป็นการกลบเกลื่อนความผิดพลาดล้มเหลวของการรวมศูนย์อำนาจการจัดการป่าของรัฐแต่ผู้เดียวในอดีต ทั้งรูปแบบการให้สัมปทานตัดไม้และฟื้นฟูป่าไม้ การลดลงของพื้นที่ป่า คุณภาพความสมบูรณ์ของป่าไม้ เป็นต้น ดังนั้นรัฐจึงพยายามฟื้นฟูแนวการอนุรักษ์เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายของการขยายพื้นที่ป่าไม้ โดยผนวกเอาป่าสงวนแห่งชาติเข้าเป็นส่วนหนึ่งของป่าอนุรักษ์ ซึ่งป่าชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันรักษาส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งสิ้น เมื่อกลายเป็นป่าอนุรักษ์ในนิยามความหมายของรัฐ ป่าอนุรักษ์จึงไปจำกัดสิทธิการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน ตลอดจนขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าบนพื้นที่สูง

เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ความขัดแย้งในการช่วงชิงป่าไม้ระหว่างชาวบ้านทุ่งยาวกับรัฐ คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นองค์กรชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับทั้งจากรัฐและชาวบ้าน ทำหน้าที่ต่อรองกับรัฐภายใต้ระบบการต่อรองที่เป็นทางการ คณะกรรมการหมู่บ้านมีพ่อหลวงเป็นประธาน จะมี 2 สถานภาพ คือ เป็นทั้งตัวแทนของชาวบ้านและเป็นตัวแทนของรัฐ การที่ผู้นำชาวบ้านมี 2 สถานภาพนี้เอง ทำให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิง เกิดความหวาดระแวงว่าการต่อรองกับรัฐจะส่งผลให้ฝ่ายชาวบ้านเสียเปรียบ สุดท้ายป่าที่ชาวบ้านรักษาจะตกเป็นของรัฐ

ผู้หญิงจำเป็นต้องออกมาเคลื่อนไหวร่วมกับผู้ชาย ดังที่ผู้นำผู้หญิงสรุปว่า “ถ้าให้ผู้ชายสู้ฝ่ายเดียว กลัวว่าผู้ชายจะไปยอมเขา เพราะพวก ส.ส. กำนัน ข้าราชการ พ่อหลวงก็เป็นผู้ชายทั้งหมด กลัวว่าจะพุดคล้อยตามหน่วยงานป่าไม้ เขาว่าอย่างไรก็เอาตามนั้น ผู้หญิงก็เลยไม่ไว้ใจ ตอนปี พ.ศ. 2517 พอรู้ว่าชาวบ้านจากที่อื่น เขาจะมาแย่งป่า ก็รู้สึกหวงป่า เพราะมีทั้งไม้สัก ไม้ตะเคียน เขาจะเอาป่าที่เรารักษา เราก็ไม่ยอม ตอนนั้นผู้หญิงอยากออกมาสู้ แต่ก็มาไม่ได้ เพราะไม่มีบทบาท และเรามีภาระต้องเลี้ยงลูกอยู่ตลอด เลยให้ผู้ชายออกไปสู้แทน”

คำกล่าวของผู้นำผู้หญิงสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายกับความสัมพันธ์กับรัฐและทุน ผู้ชายที่มีตำแหน่งในองค์กรที่เป็นทางการ เป็นทั้งตัวแทนของรัฐและตัวแทนของชาวบ้าน มักจะมีท่าทีไม่ชัดเจน พุดจาต่อรองไม่เต็มปากเต็มคำ ส่วนผู้หญิงจะไม่ค่อยมีความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ มีสถานะเป็นชาวบ้านอย่างเดียว จึงไม่มีความผูกพันกับเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้ผู้หญิงพุดจาต่อรองได้ชัดเจนกว่า และสะท้อนปัญหาความต้องการของชาวบ้านโดยตรงไปตรงมา ไม่ต้องเกรงใจว่าจะไปกระทบกระเทือนต่อเจ้าหน้าที่หรือไม่

การเคลื่อนไหวของผู้หญิงยังเชื่อมโยงกับประสบการณ์การต่อสู้คัดค้านของชาวบ้านทุ่งยาวในอดีต กลุ่มชาวบ้านจากตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน ได้เหมารถเข้ามาบุก

พื้นที่ป่าน้ำจืดเพื่อเอาพื้นที่ป่าน้ำจืดมาทำการเกษตร การคัดค้านของชาวบ้านทุ่งยาวในครั้งนั้น แม้ว่า ผู้หญิงไม่เข้าร่วม แต่ก็มีความรู้สึกหวงแหนผืนป่าเช่นเดียวกับผู้ชาย

นอกจากนั้น ผู้หญิงยังรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน อาศัยกลุ่มแม่บ้านเป็นเวทีเคลื่อนไหวของผู้หญิงในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการป่าแบบอนุรักษ์ของรัฐ มีชาวบ้านทุ่งยาวที่เคยไปทำงานชลประทานหลวงในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ได้รับรู้ถึงกฎระเบียบ ข้อบังคับของเจ้าหน้าที่ ได้ตอกย้ำว่าชาวบ้านจะไม่มีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่า ถ้ากลายเป็นป่าอนุรักษ์แบบวนอุทยาน เขาบอกว่า “อย่าว่าแต่จะเข้าไปหาผักหาหน่อเลย แม้แต่ก้อนหินก็ยังไม่สามารถนำออกนอกเขตป่าได้” เมื่อได้ฟังข้อมูล ทำให้บรรดาผู้หญิงเชื่อว่าตนจะไม่สามารถได้รับประโยชน์แน่ถ้าป่าชุมชนกลายเป็นวนอุทยาน

อีกประการหนึ่ง ก่อนการประชุม คณะกรรมการหมู่บ้านมีท่าทีไม่ชัดเจนในการคัดค้าน เช่นพูดว่า “ฟังเขาพูดก่อน จึงค่อยพิจารณาว่าผลดี-ผลเสียจะเป็นเช่นไร” ซึ่งคำพูดลักษณะนี้ ผู้หญิงมองว่าพวกกรรมการหมู่บ้านที่เป็นผู้ชาย มีความเกรงใจต่อกำนัน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะตัวกำนัน ก็สนับสนุนวนอุทยานอย่างเปิดเผย เพราะเห็นด้วยกับเหตุผลที่จะใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวประจำตำบล จึงพยายามพูดจาล้อมชาวบ้านทุ่งยาวให้เห็นด้วย และสนับสนุนวนอุทยาน ดังนั้น ความโลเลของกำนันและกรรมการหมู่บ้านที่เป็นองค์กรอยู่ภายในโครงสร้างการปกครองของราชการ ทำให้ผู้หญิงคิดว่าจะไม่กล้าคัดค้านแผนงานของกรมป่าไม้อย่างจริงจังเพราะเป็นหน่วยงานราชการเหมือนกัน

จากการออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการประกาศวนอุทยานของผู้หญิงเกิดจากความไม่เชื่อมั่นต่อคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้ชาย เพราะเข้าใจว่ากรรมการหมู่บ้าน (กม.) มีความสัมพันธ์ส่วนตัวและเชิงโครงสร้างกับระบบราชการ ย่อมมีผลประโยชน์และมีความเกรงใจแก่กัน กลุ่มผู้หญิงจึงเข้ามาร่วมคัดค้านจากมุมมองของผู้หญิงเอง การเอาป่าชุมชนเป็นวนอุทยานจะทำให้ผู้หญิงไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้เหมือนแต่ก่อน จะทำให้ครอบครัวและชุมชนประสบความเดือดร้อนมากขึ้นเช่นที่เคยเกิดขึ้นกับหมู่บ้านต่างๆ ที่ถูกประกาศขยายเขตเป็นอุทยานทับที่ทำกินหรือที่ป่าชุมชน

ก่อนวันประชุมชี้แจงของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ผู้หญิงได้ประชุมเพื่อเตรียมเนื้อหาและชักชวนกัน โดยมีเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนทำบทบาทเป็นที่เสียงและให้ข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้ การประชุมฟังคำชี้แจงจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ครั้งสุดท้าย ผู้หญิงตกลงกันว่าจะไม่ฟังเสียงถึงผลดีของวนอุทยานแล้ว “ป่าไม้ฟังคำอธิบายของกรมป่าไม้ ไม่ฟังคำอธิบายของ ส.ส. มন্ত্রী กำนันเขาก็ต่อว่าป่า เขาพูดก็ไม่ฟัง อีกหน่อยจะไม่มีใครมาหา เออไม่มีใครมาหา ก็ช่าง พวกเรารักษาป่าเอามาเป็นอาหาร เราไม่ได้ตัดไม้ ให้เองประมาณที่จะมาพัฒนาป่า ไปพัฒนาป่าที่อื่น เราจะรักษาป่า

น้ำจ้ำไม่ให้เสียงประมาณแม้แต่บาทเดียว เพราะเราได้กินของป่า ได้กินเห็ดกินผักหวาน พอพูดแค่นี้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ชี้แจงว่า ไม่ใช่อย่างนั้น บางกรณีก็เข้าไปหาของป่าได้ แต่เราต้องอยู่ในขอบเขต กฎระเบียบที่วางไว้ มีบางส่วนที่หากินได้ แต่เราไม่ฟังคำอธิบายอีก ไม่ต้องพูด ป่าเป็นของเรา เราต้องรักษางวน เพราะมันมีประสบการณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เราก็อ้างไม่ฟัง ไม่ฟัง ชาวบ้านก็ปรบมือดังทั่วศาลาวัด ปรบมือไล่เลย เจ้าหน้าที่อยู่ไม่ได้ พวกนั้นก็กลับหมด”

การที่ผู้หญิงไม่รับฟังคำชี้แจงของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ถึงผลดีของวนอุทยานที่จะมีงบประมาณมาช่วยพัฒนาหมู่บ้าน และชาวบ้านจะมีรายได้จากการท่องเที่ยว นั้น เกิดจากวิธีคิดที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้หญิงชาวบ้านบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่ามาตรการเชิงอนุรักษ์ของรัฐจะทำให้มีการรักษาป่าได้ดีกว่าชาวบ้าน และทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น โดยที่ชาวบ้านไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับป่าไม้ ขณะที่ผู้หญิงเชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า ในมิติชีวิตความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชนเกิดประโยชน์ เป็นแหล่งอาหาร รายได้ ไม่ทำลายต้นไม้ ทำให้ป่าคงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

ปรากฏการณ์ข้างต้นเป็นเช่นเดียวกับการต่อสู้คัดค้านของผู้หญิงชาว Kaerezi ในประเทศ Zimbabwe ที่มีวิถีชีวิตผูกพันในพื้นที่ป่าไม้ เขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นแหล่งเก็บหาพืชผลไม้ป่า และสมุนไพร มาใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น บางส่วนของพื้นที่ ผู้หญิงยังปลูกพืชจำพวกกก ซึ่งเป็นพืชที่ให้เส้นใย เพื่อนำมาทำงานหัตถกรรมและนำไปขายที่ศูนย์การท่องเที่ยวเป็นรายได้ การขยายเขตอุทยานและทำรั้วเขตแดนของเจ้าหน้าที่รัฐ ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้หญิงและปิดกั้นไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า ขณะที่ผู้ชายเคลื่อนย้ายไปทำงานรับจ้างอยู่ในเมือง

การออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านของผู้หญิงก็ยังคงถูกสามีขัดขวาง ไม่ให้เข้าร่วมประชุม ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ โดยสามีอ้างว่ากลัวภรรยาจะไปมีชู้ เป็นมาตรการที่ผู้ชายใช้ควบคุมทางเพศผู้หญิงให้อยู่ในความสงบ (Policing of Women's Sexuality) ทำให้ผู้หญิงไม่ปรากฏตัวในที่ประชุม นอกจากนั้นการปิดกั้นรั้วอุทยานยังก่อให้เกิดความขัดแย้งของคนในชุมชน โดยเฉพาะ ความขัดแย้งระหว่างเพศ เสียงสะท้อนของผู้หญิงไม่ได้ยินไปถึงที่ประชุมสาธารณะ พวกผู้ชายส่วนใหญ่เป็นเจ้าของปศุสัตว์และเป็นตัวแทนชุมชนเห็นด้วยในการทำรั้วปิดกั้น เพราะจะทำให้สัตว์เลี้ยงปลอดภัย ไม่พลัดหลงเข้าไปในเขตอุทยานและถูกสัตว์ป่าทำร้าย เมื่อผู้ชายเห็นด้วยกับนโยบาย/มาตรการของรัฐ และไม่เป็นตัวแทนในการสะท้อนปัญหาการปิดกั้นรั้วอุทยาน ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้หญิง ผู้หญิงจึงรวมตัวกันเดินทางไปประท้วงนโยบายอุทยานแห่งชาติที่ว่าการอำเภอห่างจากชุมชนถึง

ภายใต้นโยบายการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของกรมป่าไม้ ได้สร้างความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้าน นโยบายดังกล่าวให้อำนาจแก่รัฐในการปิดกั้นสิทธิของชาวบ้านในการเข้าถึงและควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา สิทธินั้นถูกสร้างขึ้นมาจากความเข้าใจของผู้หญิง-ผู้ชาย เมื่อเห็นว่ารัฐไม่สามารถป้องกันรักษาป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันยังมีการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทับป่าชุมชน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขา ชาวบ้านจึงได้สำนึกและลุกขึ้นมาคัดค้าน เรียกร้องสิทธิในการจัดการป่าในฐานะที่พวกเขาได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากป่า สิทธินี้จึงไม่ใช่ความจริงที่มีอยู่เดิม แต่เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นใหม่จากพื้นฐานของประเพณีเดิม (อานันท์, 2543: 54)

ดังนั้นผู้หญิงจึงออกมาร่วมมือกับผู้ชาย ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านนโยบายของรัฐดังกล่าว ขณะเดียวกันผู้หญิงก็มีความขัดแย้งกับผู้ชายในระหว่างการเคลื่อนไหวคัดค้าน ส่วนในกรณี Zimbabwe นั้น ผู้หญิงถูกกีดกันจากผู้ชายไม่ให้เข้าร่วมประชุมต่อรองกับเจ้าหน้าที่อุทยานของรัฐ โดยใช้มาตรการควบคุมความสงบทางเพศของผู้หญิง ขณะเดียวกันยังเห็นด้วยกับนโยบายการปิดกั้นเขตอนุรักษ์ของรัฐที่ละเลยมิติของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงต้องออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านด้วยตนเอง ดังนั้นการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในการคัดค้านนโยบายขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของกรมป่าไม้ จึงเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะของผู้หญิง โดยการนิยามความหมายป่าชุมชนขึ้นมาได้ตอบความหมายป่าอนุรักษ์ที่นิยามโดยรัฐ

5.3 บทบาทผู้หญิงในเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน

5.3.1 *ความเป็นมา* ท่ามกลางความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนกับรัฐและทุน รวมทั้งความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและการกีดกันสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ทั้งโดยกฎหมายและนโยบาย ชุมชนได้รวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรรักษาป่าในระดับหมู่บ้าน บางชุมชนผลักดันให้เกิดเครือข่ายการรักษาป่าในระดับตำบลหรือในระดับลุ่มน้ำ

นอกจากนั้น องค์กรชาวบ้านในแต่ละชุมชนยังต้องเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการใช้ทรัพยากรระหว่างชุมชนต่างๆ ในละแวกเดียวกัน เช่น เครือข่ายกลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งเป็นเครือข่ายในลุ่มน้ำเดียวกัน หรือเป็นเครือข่ายของชุมชนที่ใช้ป่าผืนเดียวกัน ซึ่งจะต้องมีการประชุมวางแผน จัดการทรัพยากรร่วมกัน เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนต่างๆ สามารถเพิ่มพลังในการต่อรองมากขึ้น

การที่ชาวบ้านต้องมีเครือข่ายการจัดการทรัพยากรหลายรูปแบบและหลายระดับ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความสัมพันธ์ของชุมชนเมื่อต้องเผชิญกับความขัดแย้งและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งภายใน

ในและระหว่างชุมชนและกับรัฐและทุน ชาวบ้านจำเป็นต้องร่วมมือกันจัดตั้งเครือข่ายจัดการทรัพยากร ทั้งในระดับลุ่มน้ำ ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับภาค เพื่อมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาระยะยาว ที่มีการต่อรอง ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐมากขึ้น

ในส่วนของจังหวัดลำพูน ชาวบ้านได้เผชิญกับสถานการณ์ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรป่าไม้ที่ดิน ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐและทุน อันเนื่องมาจากนโยบายรัฐที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ (Bubble Economy) มีการค้าที่ดินเพื่อเก็งกำไร (Land Speculation) นายทุนเข้าไปกว้านซื้อที่ดิน บุกรุกที่สาธารณะที่ชาวบ้านเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชน มาทำรีสอร์ท สวนเกษตร ซึ่งส่งผลให้ที่ดินสาธารณะและผืนป่า ซึ่งมีสิทธิร่วมกันของชาวบ้านถูกยกเลิก กลายเป็นสิทธิส่วนบุคคลของผู้ที่อยู่นอกชุมชน และปิดกั้นไม่ให้ชาวบ้านที่อยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานานไม่มีสิทธิใช้ประโยชน์จากที่ดินและผืนป่าอีกต่อไป

ชาวบ้านในพื้นที่เขตอำเภอเมือง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอป่าซาง และอำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ได้ลุกขึ้นคัดค้านและร้องเรียน จนถึงขั้นการชุมนุมประท้วงไปยังหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้หน่วยงานรัฐเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหา แต่การแก้ไขปัญหามาของหน่วยงานรัฐเต็มไปด้วยอุปสรรคความล่าช้า อันเนื่องมาจากมีเจ้าหน้าที่รัฐบางคนอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมาย ให้ความร่วมมือและเอื้อประโยชน์ให้แก่นายทุนเก็งกำไร ขณะเดียวกันมีการใช้อิทธิพลอำนาจท้องถิ่นเข้ามาข่มขู่ และเกลี้ยกล่อมให้นำนายทุนที่คัดค้านบางคนยุติการเคลื่อนไหว โดยสัญญาจะให้ประโยชน์ต่างๆ เป็นสิ่งตอบแทน

ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ขยายไปในวงกว้าง จนกระทั่ง “กลุ่มลำพูนเสวนา” ซึ่งเป็นกลุ่มท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน ประกอบด้วยข้าราชการที่เกิดที่ลำพูน นักพัฒนาองค์กรเอกชน ได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาและแนวทางเคลื่อนไหวในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2533 มีผู้นำชาวบ้านที่ประสบปัญหาจาก 8 พื้นที่ ทั้งจากจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่เข้าร่วมด้วย

ที่ประชุมได้มีมติร่วมกันในการก่อตั้งองค์กรชาวบ้านขึ้นมาเป็นตัวแทนในการเคลื่อนไหวต่อสู้และปกป้องทรัพยากรของชุมชน ใช้ชื่อว่า “ชมรมชาวบ้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดลำพูน” ต่อมาบทบาทกลุ่มลำพูนเสวนาถูกจับตามองในทางไม่ดีจากหน่วยงานราชการที่สมาชิกสังกัดอยู่ ในฐานะที่ข้าราชการไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีท่าทีกระด้างกระเดื่องต่อรัฐ เป็นผลให้ข้าราชการที่เป็นสมาชิกกลุ่มลำพูนเสวนาหลายคนถูกคำสั่งย้ายออกนอกจังหวัดไปอยู่ที่ห่างไกล ทำให้กลุ่มลำพูนเสวนาต้องยุติบทบาท เป็นเพียงการพบปะแลกเปลี่ยนตามความสะดวก ทางกลุ่มจึงเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นที่ปรึกษาชมรมฯ

และประสานงานกับสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดเวทีแลกเปลี่ยนศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาเครือข่ายป้าชุมชน จังหวัดลำพูน

การเคลื่อนไหวเรื่องป้าชุมชนในช่วงแรก เป็นการถกเถียงในเรื่องสิทธิของท้องถิ่นและการเข้าถึงทรัพยากร อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นเพียงข้อเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการจัดการป่าไม้ของรัฐ ซึ่งริเริ่มโดยองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ยังไม่นับว่าเป็นการเคลื่อนไหวของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ขณะเดียวกันมีการศึกษาวิจัยของนักพัฒนาและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป้าชุมชนในภาคเหนือ กลุ่มลำพูนเสวนาได้ร่วมทำการสำรวจชุมชนที่รักษาป่าทั่วทั้งจังหวัด พบว่ามีป้าชุมชนในจังหวัดลำพูนถึง 70 แห่ง

ปี พ.ศ. 2537 โดยการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน มีการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ (คกน.) เพื่อเป็นองค์กรหลักในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาราคาพืชผลตกต่ำและความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร

แต่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านได้ทวีความรุนแรงขึ้นอันเนื่องมาจากนโยบายขยายป่าอนุรักษ์ของรัฐทับที่ทำกินที่อยู่อาศัย รัฐพยายามเบียดขับชาวบ้าน โดยการอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ที่ชาวบ้านเคยอาศัยอยู่มาก่อน ความรุนแรงของปัญหาเหล่านี้ ทำให้เครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือปรับแนวทางการเคลื่อนไหว โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในด้านทรัพยากร

เครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือจึงเป็นเวทีกลางในการระดมปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านในหลายกรณี เช่น รัฐประกาศอุทยานแห่งชาติทับที่ทำกินชาวบ้าน ทั้งชุมชนพื้นราบและชุมชนบนพื้นที่สูง การอพยพคนออกจากพื้นที่ป่า นายทุนบุกรุกที่ โดยการออกเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่สาธารณะในชุมชน

การเป็นเวทีกลางในประเด็นปัญหาทรัพยากรของเครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ ทำให้เครือข่ายดังกล่าวขยายสมาชิกไปยังเขตลุ่มน้ำต่างๆ ทั่วภาคเหนือ ในจังหวัดลำพูน สมาชิกส่วนใหญ่ของชมรมชาวบ้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนจังหวัดลำพูน บริเวณอำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอลี้ อำเภอทุ่งหัวช้าง เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ ดังนั้นบทบาทของชมรมฯ จึงยุติลง

ถึงแม้ว่าการเคลื่อนไหวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ (คกน.) จะเน้นไปที่การเรียกร้องสิทธิในที่ดินก็ตาม คกน. ก็ยังผลักดันให้มีการออกพระราชบัญญัติป้าชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในการถือครองที่ดิน ตามที่ปิ่นแก้ว (2542) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เครือข่ายกลุ่ม

เกษตรภาคเหนือแยกประเด็นการเคลื่อนไหวออกเป็น 2 ประเด็น แม้ว่าจะแตกต่างกันในทางยุทธศาสตร์ แต่วางอยู่บนเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือ ในขณะที่การรณรงค์เรื่อง พ.ร.บ. ป่าชุมชนนั้นมีเป้าหมายเพื่อสร้างการยอมรับการดำรงอยู่ของชาวบ้านในเขตป่าและจัดการป่าในรูปแบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ทั้งในและนอกเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ส่วนประเด็นเรื่องสิทธิในที่ดิน เน้นให้มีการรับรองการถือครองที่ดินตามประเพณีของชุมชน ทั้งระบบปัจเจกบุคคลและระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ หลักการสำคัญของ พ.ร.บ. ป่าชุมชนจึงอยู่ที่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อยังชีพ ไม่ใช่เพื่อการพาณิชย์ (ปิ่นแก้ว, 2542: 27)

การที่เครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือเน้นเคลื่อนไหวในประเด็นสิทธิในที่ดินทำกิน อันเป็นประเด็นปัญหาหลักของชาวบ้านบนพื้นที่สูง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้การเคลื่อนไหวในประเด็นป่าชุมชนของภาคเหนือขาดความร่วมมือจากกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่จัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ราบ ที่จะร่วมกันผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชน ไม่มีตัวแทนชุมชนที่รักษาป่าได้อย่างเข้มแข็ง ทำให้การต่อรองกับรัฐไม่ได้รับผลสำเร็จเท่าที่ควร

ปี พ.ศ. 2540 ความร่วมมือของชุมชนในเขตพื้นที่ราบเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อร่วมคัดค้านร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน ซึ่งปรับปรุงแก้ไขโดยนายโกดิน พลกุล รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และผ่านการเห็นชอบจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2540 เหตุผลที่คัดค้านเพราะว่าร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนที่เสนอโดยนายโกดินไม่สอดคล้องกับประเด็นสาระและผลการพิจารณา และยังรวมศูนย์อำนาจการจัดการป่าไม้ไว้ที่รัฐเช่นเดิม และกระบวนการแก้ไขร่างกระทำโดยเจ้าหน้าที่รัฐแต่ฝ่ายเดียว ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนหลายฝ่ายได้มีส่วนร่วมแก้ไขตามเจตนารมณ์ดั้งเดิมของการออกกฎหมายป่าชุมชน พร้อมทั้งเรียกร้องให้นำร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับ กนก. กลับมาพิจารณาอีก

ที่จังหวัดลำพูน การเคลื่อนไหวคัดค้านร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับโกดินที่ไม่ให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในการจัดการป่า และยังรวมศูนย์อำนาจการจัดการไว้ที่รัฐ โดยนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนได้ร่วมมือกับกรรมการเครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ จังหวัดลำพูน เปิดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนที่รักษาป่า 3 แห่ง คือที่บ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง บ้านศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่ง และบ้านไม้สลี อำเภอทุ่งหัวช้าง

ผลจากการเคลื่อนไหวดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจถึงการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการป่าไม้ โดยการเสนอร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน และเผยแพร่ให้กับชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำพูน ผู้นำองค์กรป่าชุมชนจึงร่วมกันรื้อฟื้นองค์กรเครือข่ายของตนเองขึ้นใหม่ ชื่อ

ว่า “เครือข่ายชาวบ้านจัดการทรัพยากรจังหวัดลำพูน” เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 โดยมีภาระกิจร่วมกัน คือ

1. มีการประชุมแลกเปลี่ยนประจำทุกเดือน เพื่อติดตามผลการแก้ไขปัญหาป่าอนุรักษ์ทับที่ และปัญหานายทุนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ

2. รวบรวมข้อมูลพื้นที่ป่าชุมชนของสมาชิกเครือข่าย เพื่อประเมินความเข้มแข็งและสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรเพื่อหาทิศทางในการขยายพื้นที่ป่าชุมชนให้ครอบคลุมทั้งจังหวัด

3. พัฒนางองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน โดยมีบ้านทุ่งยาวเป็นต้นแบบ นำเสนอประสบการณ์และรณรงค์เผยแพร่อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างการยอมรับและเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย

4. สร้างความร่วมมือในเครือข่ายจังหวัด และเครือข่ายระดับภาค

นอกเหนือจากเครือข่ายฯ จะมีภาระกิจร่วมกันดังกล่าว ทางเครือข่ายฯ ได้ประสานงานกับชุมชนที่รักษาป่าชุมชนบริเวณพื้นราบเข้ามามีมือร่วมกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านทุ่งยาว ซึ่งเป็นชุมชนตัวอย่างในการรักษาป่า และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานป่าชุมชน ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ชุมชนบ้านทุ่งยาวไม่มีบทบาทเข้าร่วมเคลื่อนไหวในเชิงนโยบายป่าชุมชน ตลอดจนเข้าร่วมร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชน ด้วยความเข้าใจของชาวบ้านทุ่งยาวเองที่ว่า “ชุมชนไม่ได้รับผลกระทบจากนโยบายขยายป่าอนุรักษ์ของรัฐ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาของชาวเขาอยู่บนดอย ไม่เกี่ยวกับเรา เรารักษาป่าน้ำจืดของเราก็ดีอยู่แล้ว และยังให้คนบ้านอื่นมาดูงานตัวอย่างรักษาป่าเพื่อนำไปทำที่บ้านเขา ก็เป็นการช่วยเหลือกัน ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาออกไปร่วมนอกบ้าน”

ความเข้าใจของชาวบ้านนี้เชื่อมโยงกับเงื่อนไขของชุมชนภายใต้สถานการณ์เศรษฐกิจที่เฟื่องฟู มีชาวบ้านออกไปทำงานที่ได้ค่าจ้างนอกบ้านมากจนกระทั่งขาดแคลนแรงงานในการทำนา ปลอยที่นาให้รกร้าง คนที่เหลือในชุมชนคือแม่บ้าน เด็ก และคนชรา จากเงื่อนไขการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอันส่งผลกระทบต่อแรงงานในครัวเรือนนี้เอง ทำให้ผู้หญิงต้องแบกรับภาระงานที่ผู้ชายเคยทำ นอกเหนือจากแรงงานภายในบ้าน เช่น ทำนา ขุดลอกเหมืองฝาย งานอาสาพัฒนาในชุมชน ซึ่งผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีต่อผู้หญิง อาจจะมองได้ว่าผู้หญิงมีสถานภาพดีขึ้น โดยดูจากบทบาทความรับผิดชอบของผู้หญิงในชุมชน แต่อีกด้านหนึ่งอาจทำให้ ผู้หญิงมีภาระความรับผิดชอบในการทำงานหนักเพิ่มขึ้น ชำร่วยหลายคนได้รับเชื้อเอ็ดส์จากสามีที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ก่อให้เกิดการล่มสลายของครอบครัว

หลังเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านที่เคยออกไปทำงานรับจ้างนอกบ้านกลับมาทำนาทำสวนมากขึ้น โดยดูจากการเกิดข้อพิพาทแย่งน้ำทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาร มีสมาชิกมาร่วมกันขุดลอกลำเหมืองเพิ่มขึ้น เพื่อได้รับสิทธิใช้น้ำทำนาจากระบบเหมืองฝาย การที่ชาวบ้านหันกลับมาทำนาทำสวน และร่วมกันจัดการเหมืองฝาย ทำให้มีโอกาสได้ร่วมกันคิดถึงการเคลื่อนไหวป่าชุมชนมากขึ้น

จากการดำเนินงานของเครือข่ายชาวบ้านฯ ลำพูน พบว่าเครือข่ายชาวบ้านฯ เป็นเพียงเวทีแลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหา สมาชิกส่วนใหญ่จะนำเสนอปัญหาอุปสรรคของการแก้ไขปัญหาลิทธิในที่ดิน อุทยานทับที่ทำกิน ซึ่งยึดถือและต้องผ่านขั้นตอนระบบราชการที่เชื่องช้า ถึงแม้ว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดินระดับจังหวัด ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานก็ตาม

สมาชิกเครือข่ายชาวบ้านฯ ได้สรุปความเห็นร่วมกันว่าประเด็นปัญหาลิทธิในที่ดิน อุทยานทับที่ทำกิน ไม่ใช่ประเด็นร่วมของเครือข่ายฯ จึงมีการปรับยุทธศาสตร์ของเครือข่ายฯ ขึ้น โดยกำหนดให้ประเด็นป่าชุมชนเป็นประเด็นร่วม ส่วนประเด็นสิทธิที่ดิน อุทยานทับที่ทำกิน ให้แยกไปเคลื่อนไหวกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และร่วมกันผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชน อันจะส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาลิทธิในที่ดิน อุทยานทับที่ทำกินได้อีกทางหนึ่ง ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ร่วมของสมาชิก จึงได้เปลี่ยนชื่อจากเครือข่ายชาวบ้านจัดการทรัพยากรจังหวัดลำพูน เป็น “เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน

5.3.2 การบริหารโครงการ “เครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชน” เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าร่วมเคลื่อนไหวในเครือข่ายป่าชุมชน จากการผลักดันขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเห็นความสำคัญของผู้หญิงที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะมีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับการบริหารโครงการเครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชน ซึ่งเป็นโครงการที่เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนเสนอขอสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อชุมชน (Social Investment Fund) เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องป่าชุมชนกับชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำพูน 60 หมู่บ้าน และขยายฐานเครือข่ายป่าชุมชนให้ครอบคลุมทั่วจังหวัด โดยมีแกนนำชุมชนรักษาป่า อำเภอละ 1 แห่ง 5 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอแม่ทา อำเภอลี้ อำเภอทุ่งหัวช้าง เข้ามามีส่วนร่วมทำโครงการ

แกนนำของชุมชนรักษาป่ามีความเห็นร่วมกันว่าจะต้องมีผู้หญิงเข้าร่วมทำโครงการทุกชุมชน ผู้หญิงที่เข้าร่วมมีประสบการณ์ทำงานเป็นกรรมการกองทุนในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรขนาดเล็กในระดับชุมชน ไม่มีประสบการณ์ทำงานระดับเครือข่าย

จังหวัด ดังนั้น จึงเป็นครั้งแรกที่ผู้หญิงมีโอกาสได้เรียนรู้ ในฐานะที่ผู้หญิงต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในโครงการฯ ของเครือข่ายปทุมชนจังหวัดลำพูน

การดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ปทุมชนนั้น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายฯ ที่ต้องการทำความเข้าใจกับชาวบ้านในประเด็นปทุมชน และขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมทั่วจังหวัดลำพูน สมาชิกมีการทำกิจกรรมร่วมกัน อาทิเช่น การพัฒนาปทุมชนตัวอย่าง การอบรมการศึกษาดูงาน การขยายเครือข่ายอำเภอ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่หรือเวลา จะถูกกำหนดโดยผู้หญิงและเอื้อให้ผู้หญิงมีโอกาสเข้าร่วมมากที่สุด

ส่วนการประชุมกรรมการเครือข่ายฯ ประจำเดือน จะเป็นการประชุมสัญจรเวียนตามหมู่บ้านสมาชิก เพื่อให้กรรมการเครือข่ายฯ ได้เห็นสภาพปัญหาของแต่ละชุมชน และช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนนั้นเกิดความสนใจเข้าร่วมประชุม

การบริหารงบประมาณของเครือข่ายที่ผ่านมา องค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นพี่เลี้ยง จะเป็นผู้ควบคุมการใช้จ่าย เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร เป็นต้น ซึ่งมักจะมีค่าใช้จ่ายเต็มสุรา นับเป็นปัญหาในการควบคุมงบประมาณเป็นอย่างมาก เมื่อกรรมการผู้หญิงเข้ามาควบคุมงบประมาณเอง กรรมการผู้ชายเกิดความเกรงใจผู้หญิง ไม่กล้าขอค่าเต็มสุราในระหว่างการประชุม เพราะเคยเกิดกรณีที่กรรมการผู้ชายนำเงินค่าอาหารไปเลี้ยงสุรากัน กรรมการผู้หญิงไม่ยอม จนกระทั่งคนเต็มสุราต้องเจ็ดยกกันจ่ายเงินคืน

การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนนับเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่เปิดพื้นที่ใหม่ให้ผู้หญิงออกมาเคลื่อนไหวนอกชุมชน คือการออกมาเคลื่อนไหวในเครือข่ายปทุมชนจังหวัดลำพูน แต่ไม่ใช่ผู้หญิงจะออกมาได้ทุกคน มีเฉพาะผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ในการต่อสู้กับรัฐ-ทุน หรือมีบทบาทในการทำงานกลุ่มกองทุนในชุมชนจากการส่งเสริมทั้งของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน

ดังนั้นเครือข่ายฯ จึงเป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงได้แสดงตัวตน ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ผู้ชายไม่กล้าแสดงออกในลักษณะที่ไปครอบงำผู้หญิง เมื่อย้ายพื้นที่ใหม่ (Shifting Space) ผู้หญิงได้มาสร้างขอบเขต (Domain) รวมกัน และมีส่วนกำหนดความคิดเห็น การตัดสินใจได้มากขึ้น ซึ่งต่างจากพื้นที่ภายในชุมชนที่เป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงไม่สามารถแสดงออกในเวทีที่เป็นทางการได้ แต่ในเครือข่ายฯ ผู้หญิงสามารถบอกได้ว่าตนเองเป็นอะไร การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในเครือข่ายฯ นั้น ผู้หญิงแสดงตัวเป็นนักอนุรักษ์มากกว่าในชุมชน

ความสัมพันธ์หญิง-ชายในเครือข่ายฯ ไม่ได้มีพื้นฐานความสัมพันธ์แบบชุมชน เพราะความสัมพันธ์หญิง-ชายในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงถูกจำแนกแยกแยะว่าเป็นแม่บ้าน เมีย หรือลูกสะใภ้ ฯลฯ และผู้ชายในชุมชนคาดหวังให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน ความเป็นแม่บ้าน จึงไม่ควร

ออกมาปรากฏตัวในพื้นที่สาธารณะ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าเมื่ออยู่ในชุมชน ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน แต่เมื่อย้ายพื้นที่มาอยู่เครือข่ายฯ ผู้หญิงเป็นนักอนุรักษ์

คำถามที่ต้องถามตามมาก็คือ ผู้หญิงได้นำความเป็นนักอนุรักษ์กลับไปใช้ในชุมชนอย่างไร? และสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองให้ผู้ชายในชุมชนยอมรับความเป็นนักอนุรักษ์ได้หรือไม่? เมื่อพิจารณาจากบทบาทของผู้หญิงที่ผ่านมาแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้หญิงได้นำตัวโครงการเครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชนและงบประมาณเข้าไปชี้แจงทำความเข้าใจกับกรรมการป่าชุมชน นอกจากนั้น ผู้หญิงยังมีบทบาทใหม่ คือ การเป็นคณะกรรมการเครือข่ายระดับจังหวัด มีความรับผิดชอบในการควบคุมงบประมาณ และงบประมาณบางส่วนได้นำมาสนับสนุนกิจกรรมในชุมชนด้วย สิ่งนี้ทำให้ผู้ชายในชุมชนยอมรับผู้หญิงมากยิ่งขึ้น ความเป็นนักอนุรักษ์จึงเป็นฐานะอันใหม่ในการรับผิดชอบงบประมาณที่เอาไปใช้ในการขยายพื้นที่รักษาป่าของชาวบ้านให้ครอบคลุมทั้งจังหวัด อย่างไรก็ตาม ผู้ชายบางคนก็ยังมีอคติกับผู้หญิง ไม่ไว้วางใจ และมีความพยายามจะเข้ามาตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณของผู้หญิง บางครั้งก็สร้างกระแสให้เกิดความเข้าใจผิดว่าเองงบประมาณไปใช้ส่วนตัว ส่งผลให้ผู้หญิงบางคนเกิดความท้อถอย

5.3.3 การเคลื่อนไหวเรื่อง “พ.ร.บ. ป่าชุมชน” สมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ คือ เครือข่ายชาวบ้านในภาคเหนือที่ดูแลรักษาป่าในรูปแบบของป่าชุมชน โดยมีการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ปัญหาระหว่างชาวบ้านในการจัดการป่า โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อ จารีต และประเพณี อันหลากหลาย ทั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบและพื้นที่สูง ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการเกิดป่าชุมชนที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากปัญหาภัยแล้ง ต้องการรักษาป่าต้นน้ำ การต่อต้านการรุกรานจากภายนอก เช่น ต่อต้านสัมปทานทำไม้ ต่อต้านโครงการของรัฐทุนธุรกิจเอกชน และต่อต้านการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนใกล้เคียง

การดูแลรักษาป่าของชาวบ้านได้ประสบกับปัญหามาตลอด เพราะชาวบ้านยังไม่ได้รับการรับรองสิทธิตามกฎหมายให้ดูแลจัดการป่า ขณะเดียวกันชุมชนหลายแห่งก็ประสบกับปัญหาถูกรัฐประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับที่ทำกินที่อยู่อาศัย ชุมชนจำเป็นต้องออกมารวมตัวเป็นกลุ่มเครือข่าย ออกมาทวงสิทธิ ขอมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ในสถานการณ์ที่ชุมชนประสบกับความขัดแย้งกับรัฐในกรณีการประกาศเขตอุทยานทับที่ทำกินของชาวบ้าน และการอพยพคนบนพื้นที่สูงออกจากป่า เป็นการปิดกั้นไม่ให้ชุมชนเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ ที่ดิน จึงมีการรวมตัวของเครือข่ายตามลุ่มน้ำต่างๆ และพัฒนามาเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ (คกน.) ในปี พ.ศ. 2537

(Pratuang, 1997: 142-143) ซึ่งมีบทบาทหลักคือการเคลื่อนไหวต่อรองสิทธิในที่ทำกินและการจัดการป่าไม้

ต่อมากระแสการคัดค้าน พ.ร.บ. ป่าชุมชนสูงขึ้น หลังคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2540 อันเป็นร่าง พ.ร.บ. ที่ขัดต่อเจตนารมณ์ของชาวบ้าน เพื่อให้กระแสการคัดค้านดังกล่าวเกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่รักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชน ทั้งพื้นราบและบนที่สูง และให้มีการเคลื่อนไหวในประเด็นป่าชุมชนเป็นการเฉพาะ จึงได้มีการจัดสมัชชาป่าชุมชนขึ้นเพื่อจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ ณ บริเวณพื้นที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีผู้เข้าร่วมจำนวนกว่า 1,500 คน จาก 8 จังหวัดภาคเหนือ เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการป่าชุมชนในหัวข้อต่างๆ เช่น การจัดการไฟป่า การปลูกป่า การสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชนต้นน้ำกับชุมชนปลายน้ำ และการติดตาม พ.ร.บ. ป่าชุมชน เป็นต้น

สมัชชาฯ ดังกล่าวจึงเป็นกระบวนการยกระดับความเข้าใจ และเกิดความตระหนักในสิทธิร่วมกันของชุมชนในการจัดการป่าไม้ การแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนมีการสร้างกลไกการเคลื่อนไหว ให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นที่สมัชชาฯ จึงมีมติให้มีการตั้งองค์กรเครือข่าย ชื่อว่า "สมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ" ขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์การจัดการป่าชุมชนซึ่งกันและกัน
2. เพื่อสนับสนุนและติดตามการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก

ส่วนของเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน ได้เป็นสมาชิกสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ และเลือกตัวแทนเครือข่าย 5 คนไปเป็นกรรมการสมัชชาฯ

หลังจากสมัชชาป่าชุมชนที่บ้านทุ่งยาว ผู้หญิงได้เข้ามาร่วมเคลื่อนไหวในเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน ผู้หญิงเหล่านี้มาจากชุมชนต่างๆ และมีประสบการณ์ในการบริหารงานกลุ่ม ออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งเป็นงานพัฒนาเพื่อส่วนรวม บางคนมีประสบการณ์ในการร่วมต่อสู้ คัดค้านการบุกรุกที่สาธารณะของนายทุน คัดค้านการขยายป่าอนุรักษ์ทับที่ทำกิน ปิดกั้นไม่ให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงและคนยากจน ใช้ประโยชน์จากป่าไม้

การเคลื่อนไหวผลักดันร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน จะเป็นหลักประกันความมั่นคงในการควบคุมและเข้าถึงป่าได้ และบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับประชาชนที่ประกาศ

ใช้เมื่อปี พ.ศ. 2540 ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเสนอกฎหมายเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรได้ โดยการเข้าชื่อ 50,000 รายชื่อ ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 170 เสนอชื่อพร้อมกับร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน ผู้หญิงในแต่ละชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายฯ ได้ร่วมทำงานกับฝ่ายชาย ทำการรณรงค์พร้อมกับขอรายชื่อจนครบ 50,000 รายชื่อ และเดินทางไปชุมนุมที่หน้ารัฐสภา เพื่อยื่นรายชื่อพร้อมร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชนต่อประธานสภาฯ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2543

ทางเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนส่งสมาชิกเข้าร่วมจำนวน 70 คน ครึ่งหนึ่งเป็นผู้หญิง ในการเตรียมการก่อนเดินทางไปชุมนุมที่รัฐสภา ผู้หญิงจะให้ความสำคัญในรายละเอียดที่ผู้ชายมองข้าม เช่น เรื่องอาหาร จะต้องกินก็มื่อ จะนอนก็กินที่ไหน นอนกันอย่างไรมื่ออกกันจนได้ข้อมูลรายละเอียด ถึงจะกำหนดวิธีการ ในด้านอาหารนั้น ฝ่ายชายเสนอวิธีการจ่ายเงินต่อมือต่อหัวแล้วไปใช้จ่ายกันเอง ทำให้การจัดการง่าย ไม่เป็นภาระต่อกัน ฝ่ายหญิงคัดค้านไม่เห็นด้วย เพราะว่าบริเวณรัฐสภาไม่มีร้านอาหารไว้สำหรับผู้ชุมนุม อาหารเร่ก็มีราคาแพง เงินที่จ่ายให้ไปจะไม่พอ ดังนั้นฝ่ายหญิงจึงตัดสินใจยกครัวไปทำอาหารกินกันเอง ให้แต่ละชุมชนเตรียมอาหารและชุดครัวเคลื่อนที่ เมื่อทำอาหารเสร็จ ยังนำไปแลกกับเพื่อนที่มาจากต่างจังหวัดด้วย เป็นการกระชับสัมพันธ์ในหมู่เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ

นอกจากนั้น การศึกษาอาหารจากป่าเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวของความรู้ผู้หญิงในการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน และสร้างพื้นที่ของผู้หญิงให้เกิดการยอมรับในชุมชน ในกระบวนการศึกษาอาหารจากป่านี้ ได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์การศึกษาจากผู้หญิงบ้านทุ่งยาว ทำการเก็บข้อมูลการเก็บหาของป่ามาเป็นอาหารและขายตลอดปี ในพื้นที่เครือข่าย 4 อำเภอ ผลการศึกษาอาหารจากป่าครั้งนี้ ผู้หญิงนำความรู้ไปนำเสนอในเวทีเครือข่ายป่าชุมชนของแต่ละอำเภอ ขณะเดียวกันเมื่อปี พ.ศ. 2543 ผู้หญิงบ้านทุ่งยาวได้มีโอกาสติดตามคณะที่ปรึกษากรรมการป่าชุมชน สภาผู้แทนราษฎร ไปร่วมสังเกตการณ์การประชุมของกรรมการ เพื่อแปรญัตติร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภา สมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนวน หลิกภัย

ในที่ประชุมกรรมการ ได้จัดให้ผู้มาร่วมสังเกตการณ์นั่งอยู่แถวหลัง ไม่มีสิทธิ์พูด ให้ฟังอย่างเดียว จากการถกเถียงในประเด็นป่าชุมชน ทำให้ทราบว่ากรรมการหลายคนไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าไม้ ผู้หญิงบางคนตั้งข้อสังเกตว่าแม้กระทั่งประธานกรรมการซึ่งเป็น ส.ส. จากจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่ไม่มีป่าไม้สักผืน จะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าได้อย่างไร และมีประเด็นถกเถียงกันมากที่สุด ก็คือการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างเป็นธรรมและยั่งยืนในร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน

ระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนไม่ได้สะท้อนความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างคนอยู่กับป่าได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งความรู้ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่านี้อยู่ในมุมมองของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงที่เข้าร่วมสังเกตการณ์เกิดความรู้สึกอึดอัด อยากจะเสนอความคิดเห็นเพราะได้ศึกษาอาหารจากป่ามาด้วยตนเอง มีความมั่นใจว่าจะสามารถอธิบายได้ และเห็นว่าผู้หญิงต้องเคลื่อนไหว พ.ร.บ. ป่าชุมชนด้วยตนเอง ดังคำกล่าวของป้าภาคิบ้านทุ่งยาวว่า “การเคลื่อนไหว พ.ร.บ. ป่าชุมชนที่รัฐสภา ผู้หญิงต้องไปทูลประเด็นเรื่องอาหาร ให้ผู้ชายพูดแทนไม่ได้ เพราะเรื่องอาหารป่าเป็นเรื่องของผู้หญิง ถึงผู้ชายจะพูด ก็พูดไม่ละเอียด ผู้ชายไม่ได้ทำกับข้าวทุกวัน จะไปรู้เรื่องได้อย่างไร รวมถึงการประหยัสดอกหอมในครอบครัว ผู้หญิงจะทำได้ดีกว่า ผู้หญิงจะต้องมีตัวแทนเป็นกรรมการร่างระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า”

ต่อมาผู้หญิงเข้าร่วมสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 14-15 มกราคม พ.ศ. 2543 ณ ป่าชุมชนเวียงมอก บ้านกุ่มเนื่อง ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้ชาวบ้านที่ดูแลรักษาป่าได้ร่วมแลกเปลี่ยนและร่วมติดตามความคืบหน้าของ พ.ร.บ. ป่าชุมชน พร้อมกับรับฟังข้อคิดเห็นของนักวิชาการ ช่างราชการ พระสงฆ์ และผู้นำชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีตัวแทนจากเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนเป็นผู้หญิง 2 คน ได้นำเสนอประสบการณ์ในการต่อสู้คัดค้านการขยายเขตป่าอนุรักษ์ การบุกรุกชุมชนของนายทุนจากมุมมองของผู้หญิง

5.4 สถานภาพผู้หญิงและแกนนำที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวป่าชุมชน

การที่ผู้หญิงออกมาคัดค้านการประกาศให้ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวเป็นวนอุทยานจนประสบผลสำเร็จ นับว่าผู้หญิงได้เปิดพื้นที่ป่าชุมชนขึ้นใหม่ ที่สร้างความหมายป่าชุมชนเชื่อมโยงกับความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชน อันเป็นจุดประจักษ์ของชีวิตจากตัวผู้หญิงเอง

ความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของผู้หญิงบ้านทุ่งยาว ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงบ้านทุ่งยาวทุกคนจะสามารถนำการเคลื่อนไหวได้เหมือนกัน เพราะความเป็นผู้หญิงมีสถานภาพที่แตกต่างตามอายุ ชนชั้น สถานภาพการสมรส และเครือญาติ และสถานภาพของผู้หญิงที่แตกต่างกันนี้เอง มีส่วนในการกำหนดบทบาทการนำที่ผู้หญิงและคนในชุมชนให้การยอมรับ

อย่างไรก็ตาม ผู้นำผู้หญิงในชุมชนบ้านทุ่งยาวมักมาจากเครือญาติสายตระกูลที่มาตั้งหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มแรก และมีบทบาทในการครอบครองและจัดสรรทรัพยากรน้ำและที่ดินในชุมชน เพราะมีการสืบทอดการถือครองที่ดินทางมรดกผ่านผู้หญิง เนื่องจากผู้หญิงยังมีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ ยามชรา จึงมีสิทธิ์ครอบครองมรดกเป็นบ้านและที่ดินมากกว่าผู้ชาย

นอกจากนั้น ผู้นำผู้หญิงยังเป็นลูกสาวพ่อหลวงบ้าน ซึ่งพ่อหลวงบ้านทุกคนในบ้าน-ทุ่งยาวมีบทบาทที่สำคัญในการดูแลรักษาป่า (ดูตารางที่ 2.7) ลูกสาวจึงสืบทอดการดูแลรักษาป่าทางสายเลือด อันเป็นเสมือนเป็นมรดกของส่วนรวมอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้นำผู้หญิงที่มีบทบาทเด่นในการเคลื่อนไหวป่าชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

5.4.1 ผู้นำตามประเพณี คือ แม่หลวงเอื้อย วรรณลัก อายุ 73 ปี แม่หลวงเอื้อยเป็นลูกพ่อสุข ซึ่งเป็นผู้ช่วยพ่อหลวงคนแรกของหมู่บ้าน พ่อสุขยังมีบทบาทเป็น "สื่อ" กับเจ้าที่ และตั้งหอเจ้าที่อยู่บริเวณบ้านด้วย ต่อม่าบ้านพ่อสุขได้ตกทอดมายังแม่หลวงเอื้อย แม่หลวงเอื้อยจึงทำ "หน้าที่" สื่อกับเจ้าที่ เมื่อชาวบ้านนำเครื่องเซ่นมาไหว้เจ้าที่ในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานปีใหม่เมือง เป็นต้น

ความจริงการสืบทอดสื่อเจ้าที่จะสืบทอดผ่านผู้ชายคือลุงบันเท่านั้น แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหอเจ้าที่อยู่บริเวณบ้านแม่หลวงเอื้อย และแม่หลวงเอื้อยเป็นลูกสาว "สื่อ" มาก่อน บทบาทหน้าที่สื่อผ่านผู้ชายจึงใช้อย่างไม่เคร่งครัด

นอกจากนั้น แม่หลวงเอื้อยยังเป็นน้ำเจ้าอาวาสวัดทุ่งยาว เข้าวัด ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ ชาวบ้านทุ่งยาวจะมีประเพณีรดน้ำดำหัวตามบ้านผู้อาวุโส เพื่อขอพรในวันปีใหม่เมือง เป็นการให้ความเคารพนับถือ ซึ่งผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือนั้น ต้องเป็นผู้สูงอายุที่ไปสวดมนต์ และนอนที่วัดในวันพระในระยะเวลาเข้าพรรษา ถือว่าเป็นคนที่ตัดภาระห่วงใยจากทางครอบครัว มุ่งไปแสวงหาธรรมะในบ้นปลายของชีวิต เมื่อมีงานมงคลตามบ้าน แม่หลวงเอื้อยจะถูกเชิญไปอวยพรในพิธี เป็นคนจัดแต่งเครื่องเซ่นในพิธีกรรมเลี้ยงผีต่างๆ ในหมู่บ้าน

บทบาทสำคัญของแม่หลวงเอื้อย นอกจากจะทำหน้าที่สื่อกับเจ้าที่แล้ว ชาวบ้านยังเชื่อว่าแม่หลวงเอื้อยยังสื่อกับผีต่างๆ ที่อยู่ตามป่าตามดอย โดยผ่านความฝัน ความฝันจึงเป็นอาณาบริเวณที่แสดงออกถึงอำนาจของผี ที่แม่หลวงเอื้อยใช้สื่อถึงความไม่พอใจในการกระทำไม่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของคนในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมของผู้ชายในพื้นที่ป่า ที่ทำให้ผีบันดาลให้เกิดความแห้งแล้ง พายุพัด จะต้องทำพิธีขอขมาต่อผีเสียก่อน จึงทำให้ภาวะความแห้งแล้งในชุมชนหมดสิ้นไป

นอกจากนั้น ผู้นำหญิงยังอ้างความฝันของแม่หลวงเอื้อย สร้างความชอบธรรมในการประนามการกระทำของผู้ชาย ที่ส่งผลกระทบต่อความเดือดร้อนไม่เฉพาะต่อผู้กระทำเท่านั้น แต่รวมถึงคนทั้งชุมชนด้วย ผู้นำหญิงจึงใช้ความฝันมาควบคุมการทำกิจกรรมเกี่ยวกับพื้นที่ป่าของผู้ชาย โดยผ่านการสื่อของแม่หลวงเอื้อย

5.4.2 ผู้นำทางการ ผู้นำผู้หญิงประเภทนี้เกิดขึ้นเมื่อทางหน่วยงานราชการเข้ามาจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านในปี พ.ศ. 2520 เพื่อส่งเสริมอาชีพแม่บ้านให้มีรายได้เสริม และช่วยเหลือกิจกรรมในชุมชน ประธานกลุ่มแม่บ้านคนแรกคือป้าภาคี เป็นลูกพ่อหลวงเขียว สมโชติ ความเป็นลูกสาวพ่อหลวง ทำให้ป้าภาคีมีนิสัยกล้าแสดงออกในที่ชุมชน กล้าพูดคุยกับข้าราชการ และสามารถประสานงานกับรัฐ ในโครงการพัฒนาสตรีได้เป็นอย่างดี

ในปี พ.ศ. 2526 โครงการปฏิรูปการเกษตรและพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ได้เข้ามาปฏิบัติงานในหมู่บ้าน โดยเน้นที่กระบวนการเสริมสร้างผู้นำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนงานพัฒนาด้วยตนเอง ป้าภาคีมีโอกาสไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนานอกสถานที่ ทำให้แนวคิดการพัฒนาสตรีของป้าภาคีแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาของรัฐ ที่ยังมองบทบาทสตรีเป็นเพียงส่วนเสริมบทบาทผู้ชาย ขณะที่ผู้ชายถูกมองว่าเป็นผู้มีบทบาทหลักในการพัฒนาชุมชน

การมีกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรทางการ ที่ป้าภาคีใช้เป็นฐานในการเคลื่อนไหวคัดค้านการประกาศป่าชุมชนเป็นวนอุทยานของรัฐ กลุ่มแม่บ้านจึงเป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจถึงผลดีผลเสียของวนอุทยาน ตลอดจนการวางแผนคัดค้าน เมื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะเข้ามาประชุมชี้แจงกับชาวบ้าน บรรดาแม่บ้านจะชักชวนทำความเข้าใจกัน เช่น การจัดให้ผู้หญิงนั่งหน้าี่ประชุม คอยส่งเสียงโห่แสดงออกถึงการคัดค้านไม่เห็นด้วย จนถึงมาตรการสุดท้าย มีการเตรียมแม่บ้านที่ใจถึงให้บุกประชิดตัวเจ้าหน้าที่ผู้ชาย แล้วใช้มือบีบ "ไซ้" ซึ่งเป็นส่วนที่เป็นจุดอ่อนของผู้ชายที่บรรดาแม่บ้านรู้จักเป็นอย่างดี มาตรการแบบนี้เชื่อว่าเจ้าหน้าที่จะไม่กล้ากระทำโต้ตอบกับผู้หญิงคืน และไม่กล้าแจ้งความกับตำรวจเพราะอาย

สมาชิกแม่บ้านที่ร่วมคัดค้านด้วยวิธีดังกล่าว ต้องเป็นคนที่ผ่านการแต่งงาน มีนิสัยชอบโต้เถียง ค่อนข้างดื้อ ที่ชาวบ้านมักจะเรียกว่า "สาวเหล็ก" และไม่กลัวผู้ชาย ส่วนสมาชิกคนที่เป็นโสดจะถูกจัดให้นั่งอยู่ข้างหลังที่ประชุม คอยส่งเสียงโห่ตาม

การที่กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรทางการจัดตั้ง จะประสบผลสำเร็จในการร่วมคัดค้านประกาศวนอุทยาน เป็นเพราะความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับโครงสร้างหน่วยงานรัฐไม่เป็นแบบราชการ จึงมีความเป็นอิสระในการเคลื่อนไหวคัดค้านนโยบายรัฐ ต่างกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่มีพ่อหลวงเป็นประธาน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ขึ้นต่อหน่วยงานรัฐแบบราชการ จึงมีท่าทีในการคัดค้านนโยบายของรัฐไม่ชัดเจน ทำให้กลุ่มแม่บ้านได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านเพิ่มขึ้น

ถึงแม้ว่าในระดับชุมชน กลุ่มแม่บ้านได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจนได้เป็นกรรมการป่าชุมชนถึง 8 คน แต่ผู้หญิงยังคงถูกกีดกันให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในเวทีป่าชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่

การควบคุมของผู้ชาย ป้าภาวี่จะหาวิธีการควบคุมทางประเพณีความเชื่อ ซึ่งอยู่นอกการควบคุมของผู้ชาย มาใช้ในการตรวจสอบการกระทำของกรรมการป่าชุมชนที่เป็นผู้ชาย โดยอ้างถึงความฝันของแม่หลวงเอื้อย ผู้นำทางประเพณี ไปพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อยืนยันผลการกระทำของผู้ชายที่ทำให้ผีไม่พอใจ บันดาลให้เกิดเรื่องไม่ดีในชุมชน

ดังนั้น ผู้นำผู้หญิงในชุมชนบ้านทุ่งยาว ที่มีบทบาทการเคลื่อนไหวป่าชุมชน คือ ผู้นำทางประเพณี ที่เน้นตัวปัจเจกบุคคลผู้มีอาวุโส เป็นคนถือศีล รักษาประเพณี ความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถือว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจทางศีลธรรมประเพณีที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้คอยควบคุมตรวจสอบการจัดการป่าชุมชน และผู้นำทางการที่เกิดจากการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรที่เป็นทางการ มีระเบียบกฎเกณฑ์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหน่วยงานจากภายนอก ทั้งราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน จึงมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สร้างความชอบธรรมต่อผู้หญิงในการดำเนินกิจกรรมชุมชน ดึงงบประมาณด้านการพัฒนาเข้าสู่ชุมชน

ผู้นำทางการใช้องค์กรกลุ่มแม่บ้าน ระดมสมาชิกทำการคัดค้านประกาศวนอุทยาน และควบคุมการจัดการป่าชุมชนผ่านอำนาจทางประเพณีความเชื่อของชาวบ้าน ผู้นำผู้หญิงชุมชนบ้านทุ่งยาวที่มีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมป่าชุมชน จึงมีสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างจากผู้หญิงในชุมชนทั่วไป คือเป็นผู้หญิงที่มาจากฐานเครือญาติที่เป็นตระกูลหลักในการควบคุมการจัดการทรัพยากรในชุมชน และสืบเชื้อสายจากผู้นำรุ่นก่อนๆ ทั้งการรับมรดกทางฝ่ายผู้หญิงและการสืบทอดประเพณีในชุมชน

5.5 สรุป

เงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงบ้านทุ่งยาวออกมาเคลื่อนไหวในเรื่องป่าชุมชนนั้น เป็นเพราะว่านโยบายของรัฐมีส่วนทำให้ผู้หญิงเกิดความเดือดร้อน พื้นที่ของผู้หญิงถูกกระทบจากนโยบายการขยายพื้นที่อนุรักษ์ของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการแย่งชิงทรัพยากรของภาคเหนือ งานศึกษาหลายชิ้นจะให้ความสำคัญกับการปิดกั้นไม่ให้ชาวบ้านเข้าถึงทรัพยากร รวมถึงการอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่า แต่งานศึกษาครั้งนี้พยายามอธิบายว่านโยบายการปิดล้อมของรัฐส่งผลกระทบต่อผู้หญิงโดยตรง ทำให้ผู้หญิงต้องออกมาเคลื่อนไหว ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1. การเคลื่อนไหวในภายในชุมชน ผู้หญิงจะเคลื่อนไหวโดยแสดงออกในสถานที่ที่อยู่ในขอบเขตของผู้หญิง เนื่องจากสถานที่ที่มีการแบ่งแยกทางเพศ และเป็นตัวสะท้อนความขัดแย้งในลักษณะที่เป็นการปิดกั้นหรือกีดกันเพศใดเพศหนึ่ง และสถานที่ที่เป็นทางการเป็นขอบเขตของผู้ชาย ส่วนสถานที่ที่ไม่เป็นทางการเป็นขอบเขตของผู้หญิง

2. การเคลื่อนไหวภายนอกชุมชน องค์การพัฒนาเอกชนได้เปิดพื้นที่ใหม่ให้แก่ผู้หญิง โดยสนับสนุนให้มีบทบาทในเครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชน ทำให้ผู้หญิงสามารถแสดงบทบาทเป็น นักอนุรักษ์ได้เท่ากับผู้ชาย เมื่อได้รับการยอมรับจากเครือข่ายฯ ทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าไปแสดง บทบาทในเวทีสาธารณะในชุมชนและได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขการเคลื่อนไหวป่าชุมชนภายในและภายนอกชุมชนเกิดคู่ขนาน กันมาตลอด เงื่อนไขภายนอกเกิดจากการจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กร พัฒนาเอกชน เมื่อเครือข่ายฯ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนทางสังคม (SIF) เพื่อมาทำกิจ กรรมเครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชนนั้น ผู้หญิงในบ้านทุ่งยาวบางคนได้รับการคัดเลือกให้เป็น กรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนด้วย และทำหน้าที่ควบคุมงบประมาณค่าใช้จ่าย นอก จากนั้นยังมีการออกไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ด้วย ทำให้ผู้หญิงได้รับประสบการณ์ในพื้นที่ สาธารณะเพิ่มมากขึ้น

ส่วนเงื่อนไขภายในนั้น เกิดเมื่อหมู่บ้านทุ่งยาวแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน ทำให้เกิด ปัญหาการจัดการป่าชุมชนขึ้นมา เพราะคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) มีอยู่ 2 ชุด จึงได้มีการ ประชุมจัดองค์กรขึ้นมาใหม่ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่ม กม. กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน การจัดองค์กรใหม่นี้ทำให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนแบบเป็น ทางการ ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่เคยมีผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมเลย ดังนั้น เมื่อมีการตั้งคณะกรรมการป่า ชุมชนบ้านทุ่งยาว ผู้หญิงบ้านทุ่งยาวซึ่งเป็นคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนอยู่แล้ว ได้รับการคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวด้วย

การเคลื่อนไหวในเครือข่ายฯ ของผู้หญิง เชื่อให้ผู้หญิงมีพื้นที่ของตนเองในชุมชน ผู้หญิงได้ย้ายพื้นที่ (Shifting Space) ของตนเอง โดยการแสดงความเป็นนักอนุรักษ์ในชุมชนเช่น เดียวกับความเป็นนักอนุรักษ์ในพื้นที่เครือข่ายฯ แต่เป็นนักอนุรักษ์ในคราบของแม่บ้าน หรือเรียก อีกอย่างหนึ่งว่าพื้นที่ของผู้หญิงในชุมชนคือ “แม่บ้านอนุรักษ์”

บทที่ 6

บทสรุป

การที่ผู้หญิงออกมาเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะในการจัดการปาฐมนของบ้าน-ทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเงื่อนไขอยู่หลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นมองในแง่ของการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากปาฐมน หรือในแง่ของการกำหนดพื้นที่และบทบาทระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย

สิทธิชุมชนในการจัดการปาฐมนเป็นรากฐานที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทย ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำในพื้นที่ของตนเองมาช้านาน เป็นจารีตที่มีมาแต่เดิม แต่กฎหมายไทยในปัจจุบันไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร และในทางวิชาการนั้นก็มีความเข้าใจแตกต่างกันด้วย นอกจากนั้น คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่าสิทธิชุมชนจะผูกโยงกับพื้นที่ สิทธิชุมชนนั้นไม่จำเป็นต้องโยงกับพื้นที่เสมอไป สิทธิชุมชนเป็นสิทธิในการรวมตัวของกลุ่มคน โดยยึดหลักการบางอย่างร่วมกัน ทั้งในแง่อุดมการณ์ คุณค่า และ/หรือกฎเกณฑ์ สิทธิชุมชนจะเกิดขึ้นเมื่อทุกคนเห็นร่วมกันในกฎเกณฑ์/คุณค่า ตัวอย่างเช่น ผ่านทางข้อห้ามที่ครอบคลุมวิถีชีวิตหลายๆ ด้าน ข้อห้ามไม่ให้ทำอะไรบางอย่างเหล่านี้เอง ลึกลงไปก็คือการประกันสิทธิของคนอื่นๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นชุมชน ผู้คนในเขตภาคเหนือตอนบนเรียกว่า "ซิด" เป็นข้อบังคับที่ทำให้สิทธิแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

แนวคิดตะวันตกได้นำแนวคิดการแบ่งงานกันทำตามจำแนกบทบาทหญิง-ชาย และการจำแนกนั้นแยกพื้นที่ออกจากกันอย่างเด็ดขาดเป็นพื้นที่ภายในบ้านกับพื้นที่สาธารณะ (Domestic and Public Sphere) ในความเป็นจริง การแบ่งพื้นที่มีความซ้อนทับกันทั้งหญิง-ชาย บางบทบาททั้งหญิง-ชายสามารถแสดงได้ และการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ทำให้ผู้หญิงถูกมองว่าสนใจแต่เรื่องส่วนตัว เมื่อต้องการอธิบายว่าทำไมผู้หญิงถึงออกมามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะแล้ว ต้องมีคำถามตามมาว่าภายใต้เงื่อนไขอะไร และแสดงตัวเมื่อไร

ในสังคมไทย โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบน บทบาทผู้หญิงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือญาติ ทำให้ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในพื้นที่สาธารณะ เช่น การนับถือผีปู่ย่าที่สืบตระกูลสายผู้หญิง เมื่อผู้หญิงมีบทบาทนำในตระกูล ตระกูลมีบทบาทในการจัดการทรัพยากร และการแต่งงานเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชายสามารถเข้าไปใช้ทรัพยากรของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรมากเท่าๆ กับผู้ชาย ดังนั้นบทบาทหญิง-ชายจึงมีความซ้อนทับกันทั้งในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ภายในบ้าน มีพื้นที่บางส่วนของสองพื้นที่ที่ทั้งหญิง-ชายสามารถ

แสดงบทบาทได้เสมอกัน การพิจารณาว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีบทบาทในพื้นที่ที่ซ้อนทับ ทั้งในพื้นที่ภายในบ้านและพื้นที่สาธารณะ เป็นการพิจารณาที่ใช้ในการวิเคราะห์สังคมที่มีฐานการผลิตอยู่บนการเกษตร ฐานการผลิตเปลี่ยนไป วิธีการพิจารณาพื้นที่ก็เปลี่ยนไป

จะเห็นได้ว่าอุดมการณ์/ระบบ “ผี” เป็นเครื่องมือในการคัดเลือกผู้ชายเข้ามาในตระกูล และ “ผีปวย่า” เป็นเงื่อนไขทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม ในชุมชนการเกษตรชนบทภาคเหนือในปัจจุบัน โดยเฉพาะบ้านทุ่งยาว ที่ดินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญทางการผลิต โดยเฉพาะการผลิตทางการเกษตร เพราะผลตอบแทนนั้นมีความไม่แน่นอน เสี่ยงต่อการขาดทุนมาก กล่าวกันโดยทั่วไปแล้ว ที่ดินมีไว้ขาย เมื่อขายออกไปแล้ว ฐานบทบาทของผู้หญิงก็เปลี่ยนแปลงไป และผู้หญิงถูกผลักดันให้ออกไปทำงานรับจ้างภายนอกชุมชนมากขึ้น

การออกมาเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในชุมชนบ้านทุ่งยาวนั้น มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องหลายสิบปี และจุดที่ชุมชนบ้านทุ่งยาวหวงแหนมากที่สุดคือพื้นที่ป่าน้ำจ๋า เมื่อกรมป่าไม้จะประกาศพื้นที่ป่าน้ำจ๋าและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นวนอุทยาน ซึ่งเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน และมอบอำนาจนั้นไปให้กรมป่าไม้ ชุมชนท้องถิ่นจะไม่สามารถเก็บหาผลิตผลในพื้นที่ป่าชุมชนได้อีกต่อไป เมื่อเกิดปรากฏการณ์อย่างนี้แล้ว ผู้หญิงจึงออกมาเคลื่อนไหวร่วมกับผู้ชายด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่า ลำพังผู้ชายคงไม่สามารถต้านทานอำนาจรัฐในการประกาศพื้นที่ป่าน้ำจ๋าเป็นพื้นที่วนอุทยานได้ และการต่อสู้นั้นก็ประสบผลสำเร็จ

จากข้อมูลในงานวิจัยสรุปได้ว่า ผู้หญิงจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อพื้นที่ภายในบ้าน คือ สุขภาพ อาหารการกิน ความเป็นอยู่ หรือกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตที่เกิดขึ้นภายในปริมาตรของครัวเรือน (Domestic Sphere) การบุกรุกโดยคนต่างถิ่นและการประกาศเป็นเขตวนอุทยานเป็นการคุกคามการเก็บหาอาหารและสมุนไพรในป่าชุมชนทุ่งยาวที่อาจเรียกว่าเป็น “ซูเปอร์มาร์เก็ต” ของคนท้องถิ่น และเป็นชนวนที่เสริมสร้างโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะในการจัดการป่าชุมชน

ในระดับมหภาคแล้ว แนวทางการพัฒนาสตรีในระดับสากลมีส่วนหรืออิทธิพลผลักดันให้รัฐบาลไทยเห็นความสำคัญของสตรี รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบาย/แผนงานไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนาสตรีระยะยาว ในทางปฏิบัติแล้ว หน่วยงานราชการ โดยเฉพาะกรมพัฒนาชุมชน ได้พัฒนาสตรีอย่างจริงจังพอควร โดยการกำหนดแผนงานจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรี ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับจังหวัด ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเสริมสร้างโอกาสให้กับผู้หญิงในชุมชนให้เข้าร่วมทำงานกับผู้ชาย ตั้งแต่กิจกรรมที่เป็นอาชีพเสริมจนถึงการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน แนวทางการพัฒนาสตรีทั้งของหน่วย

งานภาครัฐและเอกชนมีส่วนให้เกิดการก่อตัวของผู้หญิงในการเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสตรีโดยรัฐเท่าที่ผ่านมา แม้จะทำอย่างค่อนข้างจริงจัง แต่ไม่สู่จะได้ผลในการแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานของผู้หญิงไทย โดยเฉพาะผู้หญิงในชนบทเท่าใดนัก ทั้งนี้ เพราะการแก้ไขปัญหามิได้มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหารากเหง้าของโครงสร้างสังคม

ในการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา ผู้ชายจะเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ และมักให้ความสนใจต่อการตัดไม้เพื่อใช้สอยในชุมชน โดยมีพื้นที่ป่าน้ำจืดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ไม่ให้ตัดไม้ และอาศัยอุดมการณ์ "ผี" เป็นกฎข้อบังคับ ชุมชนเชื่อว่าพื้นที่ป่าน้ำจืดเป็นพื้นที่ที่เจ้าพ่ออยู่คำสั่งสถิตอยู่ ใครไปตัดไม้จะต้องมีอันเป็นไป ดังนั้นจึงไม่มีใครไปตัดไม้บริเวณนี้ ส่วนการใช้สอยไม้นั้นจะออกกฎระเบียบข้อลงโทษที่เกี่ยวข้องกับการตัดไม้ใหญ่ เมื่อผู้หญิงมาเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ผู้หญิงได้พยายามให้มีกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเก็บพันธุ์พืชที่ใช้อุปโภคบริโภคด้วย เช่น การเก็บเห็ด เก็บหน่อ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ไม่เคยอยู่ในความสนใจของผู้ชายเลย อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้ชายให้ความสนใจในผลผลิตจากไม้ (Timber Product) ส่วนผู้หญิงให้ความสนใจในผลผลิตที่ไม่ใช่ไม้ (Non-timber Product)

เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากว่าความรู้ของหญิง-ชายในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีรากฐานมาจากระบบนิเวศน์ ผู้ชายจะเน้นการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือน ส่วนผู้หญิงจะเน้นในการเก็บพืชอาหารเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน และโดยรวมแล้วผู้หญิงจะรู้จักพันธุ์ไม้ที่ใช้เป็นอาหารและสมุนไพร ส่วนผู้ชายจะรู้จักพันธุ์ไม้ใช้สอยที่ใช้สร้างบ้านและสมุนไพร

นอกจากนั้น การครอบครองพื้นที่ป่าชุมชนโดยผ่านองค์กรป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวนั้น ในช่วงแรกผู้ชายจะครอบครองพื้นที่ทั้งหมด จนมาถึงปี พ.ศ. 2542 ผู้หญิงถึงจะเข้าไปเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว เพราะผู้หญิงมีโอกาสในการแสดงตัวตนในพื้นที่สาธารณะนอกชุมชน และฝ่ายชายเห็นความสำคัญจึงมีการจัดองค์กรฯ ใหม่ให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนด้วย และการครอบครองพื้นที่ป่าชุมชนโดยผ่านกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชนนั้น ผู้ชายจะเน้นเรื่องการตัดไม้ แต่ผู้หญิงเน้นเรื่องการควบคุมการใช้ประโยชน์จากพืชที่ใช้เป็นอาหาร ส่วนการควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนโดยผ่านพิธีกรรมทางประเพณี ผู้หญิงจะใช้อำนาจทางความเชื่อเรื่องผีและ "ซิด" มาเป็นตัวเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน

กล่าวโดยสรุปแล้ว การที่ผู้หญิงบ้านทุ่งยาวออกมาเคลื่อนไหวในเรื่องป่าชุมชนนั้น เป็นเพราะว่านโยบายของรัฐในการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้หญิง เพราะรัฐปิดกั้นการ

เข้าถึงทรัพยากรของชาวบ้าน ผู้หญิงไม่สามารถออกไปหาอาหารเพื่อบริโภคในชีวิตประจำวันได้ จึงออกมาเคลื่อนไหวทั้งภายในและภายนอกชุมชน

การเคลื่อนไหวภายในชุมชนนั้น ผู้หญิงเคลื่อนไหวโดยแสดงความคิดเห็นในสถานที่ที่เป็นขอบเขตของผู้หญิง ส่วนการเคลื่อนไหวภายนอกชุมชนนั้น องค์กรพัฒนาเอกชนได้เปิดพื้นที่ใหม่ให้แก่ผู้หญิง โดยสนับสนุนให้มีบทบาทในเครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชน ทำให้ผู้หญิงสามารถแสดงบทบาทเป็นนักอนุรักษ์ได้เท่ากับผู้ชาย เมื่อได้รับการยอมรับจากเครือข่ายฯ ทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าไปแสดงบทบาทในเวทีสาธารณะในชุมชนและได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น

6.1 ข้อค้นพบที่สำคัญ

ในงานศึกษาวิจัยครั้งนี้ สรุปประเด็นข้อค้นพบเป็น 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

6.1.1 ที่บ้านทุ่งยาวมีความชัดเจนในการนิยามความหมายตามความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูนแต่เดิมเป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายของผู้ชาย ต่อมาผู้หญิงเริ่มเข้าไปร่วมในเครือข่าย และได้เปลี่ยนแปลงพื้นที่ สถานที่ที่เหมาะสมต่อการเคลื่อนไหวของผู้หญิง ที่สอดคล้องกับภาระความรับผิดชอบกับพื้นที่ในบ้าน ความสำเร็จจากการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน จากการผลักดันนโยบายป่าชุมชน บนฐานของสิทธิชุมชน โดยร่วมเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชน จนสภาผู้แทนราษฎรมีมติรับไว้พิจารณาในหลักการ ตลอดจนนำงบประมาณพัฒนาป่าชุมชนเข้าไปในหมู่บ้าน มีส่วนในการเปิดพื้นที่สาธารณะให้แก่ผู้หญิง ได้รับการยอมรับในคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ซึ่งแต่เดิมเป็นองค์กรป่าชุมชนของผู้ชาย สิทธิทางประเพณีในการควบคุมและเข้าถึงป่าชุมชนเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้หญิงใช้ในการเปิดพื้นที่ ทั้งในองค์กรป่าชุมชนและกิจกรรมต่างๆ เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ของผู้หญิง นับว่าเป็นการเคลื่อนไหวเชิงพื้นที่ทางการเมือง สังคม เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับชาติ

เงื่อนไขการออกมาเคลื่อนไหวของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะเกิดจากพื้นที่ภายในบ้านถูกคุกคามโดยอำนาจจากภายนอก ในสมัยก่อน วิถีชีวิตของผู้หญิงที่สัมพันธ์กับป่านั้นจะเป็นการทำมาหากินหรือใช้ประโยชน์จากป่า โดยนำผลผลิตจากปามาทำกินมาใช้ในครอบครัว เมื่อพื้นที่ป่าที่หาทำกินเหล่านี้จะถูกยึดโดยกรมป่าไม้ ผู้หญิงก็ได้รับผลกระทบกระเทือนด้านความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชน ผู้หญิงต้องออกมาต่อสู้ด้วยตนเอง แต่ผู้หญิงก็ไม่ได้คาดหวังว่าผู้ชายจะต่อสู้อย่างเต็มที่ จึงเข้าร่วมในขบวนการต่อสู้เรื่องป่าชุมชนร่วมกับผู้ชายด้วย นอกจากนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องได้เคลื่อนไหวเรียกร้องในเชิงนโยบายด้วย เพราะไม่ไว้วางใจรัฐ และเห็นว่านโยบายรัฐที่ผ่านมาไม่เชื่อต่อความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชน

6.1.2 การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในเชิงพื้นที่ภายในชุมชน ผู้หญิงได้เข้าไปมีส่วนในพื้นที่การจัดการป่าชุมชน ซึ่งพื้นที่นี้เคยเป็นการดำเนินการของผู้ชายโดยการจัดเป็นองค์การจัดการป่าชุมชนที่ดำเนินการโดยผู้ชายล้วนๆ ผู้หญิงเข้าไปซึ่งพื้นที่โดยการอ้างข้อมูลการศึกษาความรู้/ประสบการณ์การใช้ประโยชน์ของผู้หญิงอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ไม่ใช่การทำลายไม้ต้นทุน เป็นการให้ความหมายป่าชุมชนจากมุมมองของผู้หญิงเอง

ก่อนที่ผู้หญิงจะเข้ามามีส่วนในพื้นที่การจัดการป่าชุมชนนั้น ในมุมมองของผู้ชายนั้นจะมุ่งให้ความสนใจในเรื่องกฎระเบียบการตัดไม้ใหญ่ซึ่งส่วนมากมักนำมาใช้สร้างบ้านเป็นหลัก เมื่อผู้หญิงเข้ามาแบ่งปันพื้นที่การจัดการป่าชุมชน ผู้หญิงได้ให้ความหมายในการจัดการป่าชุมชนที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากป่าในแง่การอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันด้วย ซึ่งเป็นกฎระเบียบที่ผู้ชายไม่เคยให้ความสนใจเลย ดังนั้นความหมายป่าชุมชนของผู้หญิงจึงหมายถึงสิทธิของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าด้านอาหารโดยไม่กระทบต่อไม้ใหญ่ ทำให้ชีวิตครอบครัวและชุมชนอยู่รอด

ความแตกต่างในการให้ความหมายป่าชุมชนของผู้หญิง-ชายในบ้านทุ่งยาว ได้สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งกันของผู้หญิง-ชายในบางระดับ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สามารถมองได้ทั้งในแง่ของกฎระเบียบ องค์ประกอบของคณะกรรมการป่าชุมชน และการใช้ประโยชน์จากป่าในพื้นที่การจัดการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวนั้น บางครั้งแต่ละฝ่ายได้หยิบยกบทบาทในเชิงประเพณีดั้งเดิมมาทำลายความน่าเชื่อถือหรือสร้างข้อสงสัยต่อระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการป่าชุมชนที่ฝ่ายตนไม่ได้มีส่วนร่วมกำหนด

ความเชื่อเชิงประเพณีเป็นความเชื่อที่อยู่นอกระบบ ซึ่งบางคนอาจมองดูว่าเป็นเรื่องไร้สาระ เช่น การใช้ความฝัน เป็นต้น แต่การใช้ความฝัน ต้องพิจารณาก่อนว่าใครเป็นคนใช้ ถ้าเป็นผู้หญิงธรรมดาใช้ จะถูกมองว่าเป็นเรื่องไร้สาระ แต่ความฝันที่ใช้ในบ้านทุ่งยาวเชื่อมโยงกับสถานะของคนฝัน ซึ่งเป็นแม่อยู่ที่ยึดถือสายตระกูลที่ดูแลรักษาป่าและเป็นคนสี่ของเจ้าที่ที่เชื่อมโยงระหว่างคนในปัจจุบันกับบรรพบุรุษ ซึ่งมีนัยที่ผนวกเอาสิ่งที่เป็นอดีตที่ชาวบ้านให้ความนับถือกับสิ่งที่ปัจจุบัน มาบรรจุไว้ในพื้นที่เดียวกัน

คนฝันที่เป็นเสมือนตัวแทนจิตวิญญาณบรรพบุรุษ จึงมีอำนาจในการเปลี่ยนแปลงหรือต่อรอง ผู้หญิงจึงเข้าไปใช้คนที่ฝันเป็นตัวแทนของตนเองเข้าไปต่อรอง โดยอ้างถึงเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่แสดงความไม่พอใจต่อการกระทำของผู้ชาย โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ผู้หญิงรู้สึกไม่เห็นด้วย และชี้ให้เห็นภัยพิบัติหรือเกิดเรื่องไม่ดีในชุมชน อันเป็นผลสืบเนื่องจากการทำพิธีกรรมของผู้ชาย

โดยปกติพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเลี้ยงผีฝ่าย พิธีบวชป่า เป็นปริมลทล (Domain) ของผู้ชาย ที่ผู้หญิงไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว แต่ให้ความร่วมมือได้หรือเป็นตัวประกอบของพิธีกรรมภายใต้ปริมลทลของผู้ชาย แต่พิธีกรรมที่เป็นปริมลทลของผู้ชายได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนส่วนรวม ซึ่งหมายรวมถึงผู้หญิงด้วย ผู้หญิงจึงใช้ประเพณีความเชื่อซึ่งเป็นปริมลทลของตนเองที่ไม่เป็นทางการเข้าไปปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเหล่านี้

6.1.3 นอกจากผู้หญิงที่เข้ามาเคลื่อนไหวในการจัดการป่าชุมชนจะใช้พิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งเป็นสิทธิตามประเพณี มาเป็นข้ออ้างในการปรับเปลี่ยนการจัดการป่าชุมชนแล้ว ยังอ้างความเป็นเครือญาติที่มีอยู่ในสายเลือดของบรรพบุรุษที่เคยมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรในอดีตอีกด้วย สิ่งนี้ทำให้ผู้หญิงได้รับการยอมรับจากชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ดังนั้นจึงไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนที่จะสามารถเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรป่าชุมชน

6.2 ข้อถกเถียงทางทฤษฎี

6.2.1 วิธีคิดแบบทวิภาค (Dualism) ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ภายในบ้าน (Public and Domestic Sphere) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชายนั้น เป็นการจำแนกพื้นที่ออกจากกันอย่างเด็ดขาด กล่าวคือให้ผู้หญิงอยู่พื้นที่ภายใน และผู้ชายอยู่ในพื้นที่สาธารณะแยกขาดกัน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วบทบาทของหญิง-ชายจะมีอยู่ในทั้งสองพื้นที่ เป็นการซ้อนทับกันของบทบาทหญิง-ชาย การแบ่งให้ผู้หญิงอยู่ในพื้นที่ภายในบ้าน (Domestic Sphere) ทำให้ผู้หญิงถูกมองว่าสนใจแต่เรื่องส่วนตัว มุมมองแบบนี้ทำให้อธิบายการที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ได้ยาก

ดังนั้น จึงควรเปลี่ยนมุมมองว่าผู้หญิงมีบทบาททั้งสองพื้นที่ที่อยู่แล้ว โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบน ที่ระบบการแต่งงานอนุญาตให้ผู้หญิงมีพื้นที่สาธารณะภายในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่หญิง-ชายสามารถแสดงบทบาทของตนเองได้ ในที่นี้อาจเรียกว่าเป็น "พื้นที่ชุมชน" (Communal Sphere) แต่อย่างไรก็ตามบทบาทในพื้นที่สาธารณะภายนอกชุมชนยังเป็นบทบาทที่ผู้หญิงอยู่เบื้องหลังมากกว่า การที่ผู้หญิงก้าวเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการป่าชุมชนในระดับจังหวัดนั้น มีเงื่อนไขที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ ในบ้านทุ่งยาว ผู้หญิงที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการป่าชุมชน มักเป็นผู้หญิงที่มีสายโลหิตของผู้นำรุ่นเก่ามาก่อน นอกจากนั้น ผู้หญิงเหล่านี้ยังนำเอาประสบการณ์ชีวิตในพื้นที่ภายในบ้านหรือการดูแลครอบครัวมาเป็นเงื่อนไขในการเรียกร้องสิทธิในการจัดการป่าชุมชน หรือบางครั้งก็แสดงออกในระบบความเชื่อ โดยการให้คนทรงเจ้าเข้าฝันเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงการจัดการป่าชุมชนอีกด้วย

6.2.2 แนวคิดสิทธิชุมชน เป็นแนวคิดที่ไม่มี ความแตกต่างระหว่างเพศ ทำให้เกิดการ ขาดหายไปของสิทธิตามประเพณีในมุมมองของผู้หญิง แท้จริงแล้ว สิทธิชุมชนเป็นรากฐานที่มีอยู่ ในวัฒนธรรมและประเพณีในสังคมไทย เป็นจารีตที่มีอยู่เดิม แต่กฎหมายปัจจุบันไม่ค่อยให้ความสำคัญ โดยทั่วไปมักจะเข้าใจว่าสิทธิชุมชนเชื่อมโยงกับพื้นที่ แต่สิทธิชุมชนก็ไม่จำเป็นต้องโยงกับ พื้นที่เสมอไป

นอกจากนั้น สิทธิชุมชนเป็นการรวมตัวของกลุ่มคน โดยยึดหลักการบางอย่างร่วมกัน ทั้งในแง่อุดมการณ์ คุณค่า หรือกฎเกณฑ์ เช่น การจัดการเรื่องทรัพยากร ปัจจัยการเงิน บทบาท หน้าที่ หรือศักดิ์ศรี เป็นต้น และสิทธิชุมชนจะเกิดขึ้นเมื่อทุกคนเห็นร่วมกันในกฎเกณฑ์คุณค่า ใน สังคมชนบท เช่น บ้านทุ่งยาวนอกจากจะมีกฎเกณฑ์การจัดการป่าชุมชนที่เป็นลายลักษณ์อักษร แล้ว ยังมีสิ่งที่เรียกว่า "ขี้ด" เป็นข้อบังคับที่ให้หลักประกันด้านสิทธิแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกันตาม กาลเทศะด้วย

อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนที่มีฐานแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ให้ความสำคัญกับชุมชนใน การจัดการทรัพยากร (Community based Approach) ซึ่งเป็นการทบทวนนโยบายการจัดการ ทรัพยากรของรัฐ คิดบนฐานชุมชนที่หยุดนิ่ง มีความผสมกลมกลืน ไม่มีความขัดแย้ง ทำให้การมอง ชุมชนในลักษณะนี้ เป็นการมองชุมชนแบบอุดมคติ ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาป่าชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดลำพูนของพฤกษ์ (2542) ชี้ให้ เห็นถึงสภาพชุมชนที่ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืน หากเต็มไปด้วยความขัดแย้งในการเข้าถึง พื้นที่ป่าระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่มีความไม่เท่าเทียมกันของกลุ่มคนที่มีอำนาจในการควบคุมและเข้าถึง พื้นที่ป่า เมื่ออำนาจรัฐเข้ามาจัดการทรัพยากรในชุมชน พร้อมกับการพัฒนาชนบทที่เอื้อต่อระบบ ผลิตเพื่อการตลาด ระบบการผลิตเพื่อการตลาดเข้าไปเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรในชุมชน และ เป็นตัวเร่งให้เกิดความขัดแย้งในการช่วงชิง เข้าถึงพื้นที่ป่าสูงขึ้น ข้อค้นพบในการศึกษาของพฤกษ์ จึงเป็นการโต้แย้งกับแนววัฒนธรรมชุมชน ที่มองเห็นแต่ด้านความผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันของชุมชน และในการศึกษารุ่นนี้จึงเป็นการขยายมิติความขัดแย้งให้เห็นว่าภายในชุมชน เอง นอกจากจะมีความขัดแย้งกันเนื่องจากความแตกต่างทางชนชั้นแล้ว ยังมีความขัดแย้งทางด้าน เพศในการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรในชุมชนอีกด้วย ชุมชนจึงเป็นทั้งความร่วมมือ และ ความขัดแย้งกันภายในตัวเอง

6.2.3 ชุมชนในชนบทมีการแบ่งบทบาททำงานทางเพศตามประเพณีแบบประสานกลม เกียวกัน ในสังคมชนบทไทย บทบาทของผู้หญิงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือญาติ หรือ การนับถือผีปู่ย่าที่สืบตระกูลสายผู้หญิง เมื่อผู้หญิงมีบทบาทนำในตระกูล ทำให้ผู้หญิงเข้าไปอยู่ใน

พื้นที่สาธารณะ ตระกูลมีบทบาทในการจัดการทรัพยากร การแต่งงานเปิดโอกาสให้ผู้ชายสามารถเข้ามาใช้ทรัพยากรของผู้หญิง ระบบนี้เป็นเครื่องมือในการคัดเลือกผู้ชายเข้ามาตระกูลผู้หญิง ดังนั้น การสืบเผ่าพันธุ์เป็นเงื่อนไขทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ

ในชุมชนบ้านทุ่งยาวปัจจุบัน ที่ดินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญทางการผลิต เนื่องจากที่ดินไม่ได้ทำหน้าที่ของตนเองให้เกิดผลผลิตทางการเกษตร แต่มีไว้เพื่อขาย เมื่อขายออกไปแล้ว ฐานะบทบาทของผู้หญิงก็เปลี่ยนไป ผู้หญิงจะถูกผลักดันให้ออกไปรับจ้างนอกชุมชน เพราะผู้หญิงจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อส่วนที่อยู่ภายในบ้าน คือ สุขภาพอนามัยหรือสิ่งแวดล้อมในครอบครัว ซึ่งเป็นมุมมองที่ผู้หญิงเห็นว่าสำคัญที่สุด นี่คือเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการออกไปหางานทำของผู้หญิง

ปัจจุบันบทบาทการทำงานของผู้หญิงในชุมชนก็เปลี่ยนไปด้วย ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทในงานอาสาพัฒนา งานการผลิต งานชุดลอกเหมืองฝาย งานเหล่านี้มักจะทำให้เข้าใจว่าสถานภาพของผู้หญิงดีขึ้นกว่าเดิม คือมีความรับผิดชอบมากขึ้น ก็หมายถึงมีอำนาจมากขึ้นตามไปด้วย แต่อีกด้านหนึ่ง ผู้หญิงต้องรับภาระการงานที่หนักเพิ่มขึ้นจากเดิม รวมถึงภาระในการดูแลจัดการทรัพยากรด้วย หรือมองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะมีบทบาทมากขึ้น แต่อำนาจในการควบคุมยังอยู่ที่ผู้ชาย เช่น การควบคุมเหมืองฝาย และการจัดการป่าชุมชน

6.2.4 การศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวทางของนักสตรีนิยมสายนิเวศวิทยาการเมือง (Feminist Political Ecology) ในแง่ที่ว่าเมื่อกล่าวถึงการเบียดขับคนยากจนในระดับรากหญ้า (Grassroot) โดยทั่วไปแล้วคนมักจะเน้นไปที่สตรียากจนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิม คำถามจึงมีอยู่ว่าทำไมต้องเป็นสตรียากจนที่เป็นคนส่วนใหญ่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตสิ่งแวดล้อมโลก ซึ่งแนวคิดสตรีนิยมสายนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecofeminism) ให้คำตอบว่าเป็นเพราะว่าสตรียากจนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมมากกว่าชาย คำตอบแบบนี้ นักสตรีนิยมสายนิเวศวิทยาการเมืองวิจารณ์ว่าเป็นคำตอบพวกสารัตถนิยม (Essentialist) ซึ่งพวกสารัตถนิยมเห็นว่าความใกล้ชิดของผู้หญิงต่อสิ่งแวดล้อมนั้นสัมพันธ์กันโดยตรงกับบทบาทของสตรีในการผลิตซ้ำ นอกจากนั้น ยังเห็นว่าผู้หญิงขึ้นต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในทางวัตถุปัจจัย (ปัจจัยพื้นฐาน) เพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งนักสตรีนิยมสายนิเวศวิทยาการเมืองวิจารณ์ว่าแนวคิดนี้มองผู้หญิงทุกคนขึ้นต่อธรรมชาติ ไม่มีความแตกต่างกันทั้งทางชนชั้น วรณะ เชื้อชาติ พื้นที่ทางนิเวศน์ และอื่นๆ และไม่สามารถบอกถึงสภาพของสตรียากจนผู้ที่ขึ้นต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมว่ามีมากกว่าชายได้ อย่างไรก็ตามและเพียงพอต่อพลังการเมืองของผู้หญิงหรือไม่ นอกจากนั้นยังไม่สามารถบอกได้ว่าทำไมผู้หญิงบางส่วนก็เลือกทำลายสิ่งแวดล้อม

การให้ความสำคัญต่อสภาพหรือชะตากรรมของผู้หญิงยากจนซึ่งต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพจากการเอาประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อเป็นเชื้อเพลิง อาหารสัตว์ อาหาร และรายได้ต่างๆ เพื่อสมาชิกในครอบครัว ตัวอย่างเช่นในขณะที่ผู้ชายทำนาปลูกข้าว ผู้หญิงต้องเลือกไปหาของในป่าขณะที่ข้าวยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ ต้องไปหาผักหาปลาหรือเนื้อจนกว่าจะมีข้าว ขณะที่ผู้ชายควบคุมกิจกรรมที่เป็นรายได้หลัก เปรียบเทียบกับผู้หญิงซึ่งมีรายได้น้อย สิ่งที่คุณผู้หญิงทำมีรายได้น้อยกว่าสิ่งที่คุณผู้ชายทำ

ผลจากการขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมของผู้หญิงยากจน ก็คือผู้หญิงเหล่านี้ถูกกระแทกจากผลกระทบที่เกิดจากการปิดล้อมการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม ในหลายกรณี เวลาทำงานของผู้หญิงยากจนจะเพิ่มขึ้น เช่น การเดินทางไปหาน้ำหาฟืน หรือผู้หญิงหาของป่ามาเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าเพื่อขายได้เงินน้อยลง กิจกรรมเหล่านี้ยากที่จะระบุได้ว่ามีส่วนต่อการทำลายป่าหรือไม่

6.3 ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนา

6.3.1 การส่งเสริมป่าชุมชนในภาคเหนือยังขาดมิติหญิงชาย โดยถ้าดูที่กฎระเบียบแล้วจะเห็นว่าเป็นกฎระเบียบที่กำหนดโดยผู้ชาย (Male Dominated) ผู้หญิงยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ต้องส่งเสริมหรือเสริมสร้างโอกาสผู้หญิงให้มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงระดับรากหญ้าในหลายพื้นที่ได้ออกมาเคลื่อนไหวในประเด็นป่าชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงและเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ถูกกระทบจากโครงการของรัฐและทุน แต่เสียงของผู้หญิงเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกเสนอให้สาธารณชนได้รับรู้ปัญหาความต้องการของเขา ทำอย่างไรจะให้เสียงของผู้หญิงเหล่านี้มีความสำคัญในสื่อ การวิจัย โครงการพัฒนา นอกเหนือไปจากการมองว่าผู้หญิงเป็นเพียงสี่ส้นหรือเป็นส่วนประกอบของโครงการ

6.3.2 โครงการพัฒนาทั้งของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนขาดมิติหญิง-ชาย การพัฒนานั้นมีส่วนในการปรับปรุงความสัมพันธ์หญิง-ชาย แต่ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความหมายการพัฒนาที่ตกอยู่ในการนิยามความหมายแบบชายครอบงำได้ จากงานวิจัยป่าชุมชนชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างในมิติหญิง-ชาย ผู้หญิงยังมองป่าไม้ไม่เหมือนผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงน่าจะมองเรื่องอื่นๆ เช่น สุขภาพ อนามัย วัฒนธรรม การศึกษา ฯลฯ ต่างจากผู้ชายไม่มากนัก ถ้าโครงการพัฒนาละเลยมิติหญิง-ชาย จะทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในฐานะที่เป็นพลังทางสังคมหนึ่ง

ผู้หญิงควรเข้าไปมีส่วนร่วมในนโยบายป่าไม้ การออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน และระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ควรให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้หญิง เท่าที่ผ่านมานโยบายและการออกกฎหมายถูกกำหนดมาจากหน่วยงานของรัฐ และส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ดังนั้นการออกกฎหมายจึงไม่เอื้อประโยชน์ต่อการใช้ทรัพยากรของผู้หญิง อนึ่ง แม้งานศึกษานี้จะทำเรื่องป่าชุมชน แต่ไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่ค้นพบและข้อเสนอแนะจะจำกัดอยู่เฉพาะเรื่อง "ป่า" เท่านั้นไม่ เพราะ "ป่าชุมชน" มีความหมายครอบคลุมทุกมิติของชีวิตชุมชน

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. "ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา". ใน จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร (บก.), *วิธีวิทยาศาสตร์สังคมไทย: วิธีใหม่แห่งการพัฒนา*, กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชน, 2537.
- เกรียงศักดิ์ โรจน์ศิริเลียร. "ผู้หญิง ที่ดิน และป่าชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านในจังหวัดเชียงราย". *วารสารนิเวศวิทยา*, ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม, 2540.
- คณะกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่งานพัฒนา. *ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชน*. กรุงเทพฯ, 2540.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ. *รายงานสถานภาพสตรีไทยและแผนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติสำหรับการประชุมระดับโลก ครั้งที่ 4 ว่าด้วยสตรี ณ กรุงปักกิ่ง*. มปท., 2537 (67).
- *สรุปแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2539.
- คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนหลักงานสตรี. *นโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว (พ.ศ. 2535-2554)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2537.
- จันทนา สุทธิจारी. "บทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ของการจัดการป่าไม้โดยชุมชน". *วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2539.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. "ป่าชุมชน ความหมายของ 'ป่า' และ 'ชุมชน'". *นิตยสารสารคดี*, ฉบับที่ 78 ปีที่ 7, 2534.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสัณฐิตา กาญจนพันธุ์. *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- ชนะ แ่งพิบูลย์. "บทบาทของผู้นำสตรีในการพัฒนาหมู่บ้าน: กรณีศึกษาอำเภอเมืองเชียงใหม่ นอกเขตเทศบาล". *รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2537.
- รัชวาลย์ ทองดีเลิศ และนันทา เบญจศิริรักษ์ (บก.). *ตำนานป่าชุมชน*. เชียงใหม่: โครงการชุมชนรักป่า ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ, 2536.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. "การขยายพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยา". *วารสารภูมิศาสตร์*. ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 กรุงเทพฯ: สมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2541.

- , "สังคมศาสตร์กับการศึกษาคนชายขอบ". วารสารสังคมศาสตร์. ปีที่ 11 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- ดวงสุดา เมืองวงษ์. "การศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะของคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัด (กพสจ.) ที่มีระดับของประสิทธิผลแตกต่างกันในเขตพื้นที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 5". วิทยานิพนธ์พัฒนารัฐบาลบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ธีรพงษ์ เสาวภาคย์ และกิตติ ดุลพงศ์. การใช้ประโยชน์ที่ดินในป่าชุมชน บ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: โครงการจัดตั้งภาควิชาทรัพยากรป่าไม้ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน, 2543.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. เก็บที่โล่งแก่รากหญ้า ชุมชนคนรักป่า. เชียงใหม่: มปท., 2543.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. "ความสัมพันธ์หญิงชาย และสิทธิทางทรัพยากรในสังคมชนบทอีสาน". วารสารสังคมศาสตร์. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- ประคอง กระแสชัย. "ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรม คำสอนล้านนาไทย เรื่อง ธรรมดาสอนโลกในเชิงสังคม". มหกรรมวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก จังหวัดลำปาง. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539.
- ประชา นุตานุวัตร. การเมืองสีเขียว. เสริมศึกษาลัย กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2541.
- ประวิทย์ เพชรมี. "การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน จังหวัดเชียงใหม่" วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538 (5-7).
- ปริศนา พรหมมา และมนตรี จันทวงศ์. ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ เชียงใหม่: โครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือ, 2541.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. "ขบวนการป่าชุมชน และการท้าทายการจัดการป่าของรัฐไทย". หนังสือประกอบงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ 14-15 มกราคม 2542 ณ ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, 2542.
- พจณี พรหมจิตต์. "แนวคิดและทิศทางของการพัฒนาสตรี" วารสารพัฒนาชน. กรุงเทพฯ กรมพัฒนาชุมชน, 39, 3, 2543.
- พฤกษ์ เกาตวิล. "พลวัตความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า: กรณีศึกษาหมู่บ้านป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน". วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

- พยุงค์กดี จันทรสุรินทร์. *วัฒนธรรมกับการพัฒนา: กรณีการพัฒนาวิสัยขององค์กร*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2540.
- พรทิพย์ บุญครอบและคณะ. "การจัดการทรัพยากรน้ำ ในเวทีชาวบ้าน 34", เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.) กรุงเทพฯ, มปป. 2543.
- พัลลพ ตันจริยภรณ์. "กระบวนการพัฒนาสตรีในประเทศไทย". *วารสารพัฒนาชุมชน*. (39, 3), 2543.
- ฟิลิป เอิร์ช. "หมู่บ้านสู่รัฐ รัฐสู่หมู่บ้าน". *รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดีศึกษา*. อนุญญา ภูงคกุล (บก.) กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2533 (135).
- วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ. *รายงานการวิจัยประเมินผล โครงการปฏิรูปการเกษตรและพัฒนาชนบท*. เอกสารวิจัยฉบับที่ 88. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2537.
- วีระบุรณ์ วิสารทสกุล. "การจัดการป่า: อำนาจแห่งวาทกรรมและการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาสังคม". *วารสารนิเวศวิทยา*. ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม, 2541.
- มาลี เขียนประเสริฐ. "การพัฒนาชุมชนกับการพัฒนาสตรี" *วารสารพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาชุมชน, 39, 3, 2543.
- ยศ สันตสมบัติ. *นิเวศนิวกฤตความรู้กับวิวาทะ*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2541.
- , *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- ยศ สันตสมบัติ และอรัญญา ศิริผล. "สภาพแวดล้อมนิยมในสังคมไทย" *วารสารสังคมศาสตร์*. 12, 2, 2543.
- ธนิ ไชยคำวัง. "บทบาทของผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบพื้นบ้าน กรณีศึกษาบ้านสบยาว อำเภอเมือง จังหวัดน่าน" *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2541.
- ศรชัย เขียวอ้าย. *แนวทางการพัฒนาป่าชุมชนป่าเอกชน*. สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี กรุงเทพฯ: ทำเนียบรัฐบาล, 2532.

- เสน่ห์ จามริก และคณะ. *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2535.*
- แสวง มาละแถม. "ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยอง กรณีศึกษา ชาวยองในเมืองลำพูน (พ.ศ. 2348-2445)". *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538 (147-148).*
- สุธาริน คุณผล. "บทสำรวจพื้นที่สาธารณะ". *รัฐศาสตรสารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ปีที่ 20 ฉบับที่ 3 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.*
- สุวารี วงศ์กองแก้ว. "ความขัดแย้งอันเกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่สาร อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน". *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.*
- อภิชัย พันธเสน. *พัฒนาชนบทไทย สมุทัยและมรรค ความหวัง ทางออก และทางเลือกใหม่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2539.*
- อริยา เศวตามร์. "การสร้างความหมายเกี่ยวกับชุมชนในกระบวนการผ่าป่าข้าวภายใต้บริบทของงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนในจังหวัดพะเยา". *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.*
- อัจฉรา รักษ์ดิตรม. "3 ทศวรรษ ขบวนการป่าชุมชนภาคเหนือ 3 ทศวรรษป่าชุมชน ท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย". *หนังสือประกอบงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ วันที่ 14-15 มกราคม 2542 ณ ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, 2542.*
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. "การเปลี่ยนแปลงสังคมกับศักยภาพของชุมชนไทย". *วิพากษ์สังคมไทย. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2538.*
- , *"ความเป็นชุมชน" การวิจัยในมิติวัฒนธรรม. เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม, 2532.*
- , *"หมู่บ้านในสังคมไทย: ข้อโต้แย้งทางความคิด". ใน จรัญ โฆษณานันท์ (บก.), วิถีสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2543: 326-367.*
- , *"สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร" ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บก.), พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร กระบวนทัศน์และนโยบาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.*

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และมิ่งสรรพ ชาวสะอาด. "วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน". Research Monograph No. 13, กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2538.

Abromoviz, Janet N. "Biodiversity and Gender Issues". In Wondy Harcourt (ed.), *Feminist Perspective on Sustainable Development*, London UK: Zed Books LTD., 1994.

Agarwal Bina. "The Gender and Environment Debate: Lessons from India Feminist Studies" in Claire G. Moses (ed.), *Women's Studies Program*, USA.: University of Maryland MD., 1992.

Anan Ganjanapan. *Community Forestry in Northern Thailand: Learning From Local Practice*. RECOFTC Bangkok: n.p., 1992.

Bandyopadhyay Jayanta. "From Environmental Conflicts to Sustainable Mountain Transformatin: Ecological Action in the Garhwal Himalaya" in Michael Redelife (ed.), *The Sociology of the Environment Volume II*, An. UK.: Elgar Reference Collectin, Aldershot, 1999.

Braidotti, Rosi and Ewa Charkiewicz. *Women the Environment and Sustainable Development*. London UK: Zed Books, 1993.

Britt, Charls and Kaji Shrestha. "Hidden Face and Public Space: Forest Tree and People". in *Newsletters* No. 35 RECOFTC, Bangkok: n.p., 1998.

Bryant, Raymond L. and Bailey, Sinead. *Third World Political Ecology*. London: Roulledge, 1997.

Chatchawan Tongdeelerd and Larry Lohman. "The Muang Fai Irrigation System of Northern Thailand", in *Thai Development Newletter* No. 24 TDSC Bangkok: n.p., 1994.

Dankelman, Irene and Joan, Davidson. *Women and Environment in the Third World: Alliance foe the Future*. London UK: Earth Publication Limited, 1994.

Food and Agriculture Organization. *Rural Women and Food Security: Current Situation And Perspective*. Rome Italy: Food and Agriculture Organization, 1998.

- Green, Cathy et.al. *Feminist Vision of Development: Gender Analysis and Policy*. London UK: Routledge, 1998.
- Hobley, Mary. "Gender, Class and the Use of Forest Resource: the Case of Neple". In *From Women and the Environment*, London UK.: Zed Books, 1993.
- Leach, Melissa. "Women's Use of Forest Resource for Food Security and Income Generation", in *From Women and the Environment*, London UK: Zed Books, 1993.
- Locke Catherine. *Constructing a Gender Policy for Joint Forest Management in India in Development and Change Vol. 30 No. 2*. The Hague Netherland: Institute of Social Study, 1999.
- Lohman, Larry. "Land, Power and Forest Colonization in Thailand," in Marcus Colohester and Lerry Lohman (eds.), *The Struggle for land and the Fate of the Forest*, Penang Malaysia: World Rainfoerst Movement, 1995.
- Mc-carty, Douyle. *Knowledge as Culture*. London UK: Routledge, 1995.
- Mehta, Manjari. "Our Lives are no Different from that of Our Buffaloes", in Dianne Rochelean (ed.), *Feminist Political Ecology*, London UK: Routledge, 1995.
- Mellor, Mary. *Feminist and Ecology*. Cambridge UK: Polity Press, 1997.
- Merchant, Carolyn. *Radical Ecology: The Search for a Livable World*. London UK: Routledge, 1992.
- Moore, Donald S. "Marxism, Culture and Political Ecology: Environmental Struggles in Zimbabwe's Eastern Highlands", in Richard Peet and Micheal Watte (ed.), *Liberation Ecologies*, New York USA: Routledge, 1996.
- , "Contesting Terrain in Zimbabwe's Eastern Highlands: Political Ecology, Ethnography and Peasant Resource Struggles". *Economic Geography*. 70, 1996: 380-401.
- Peluso, Nacy Lee. *Rich Forest Poor People*. Cal USA: University of California Press, 1992.
- Rao, Brinda. *Dry Wells and "deserted" Women. Gender, Ecology and Agency in Rural India*. New Delhi India: India Social Institute, 1996.

- Pratuang Narintarangkul Na Ayuthaya. "Community Forestry and Watershed Networks in Northern Thailand". In Phillip Hirsch (ed.), *Seeing Forests Frees*. Chiangmai: Silkworm Books, 1997.
- Rathgeber, Eva M. *Feminism Postmodernism Development*. London UK: Routledge, 1995.
- Rodda, Annabel. *From Women and the Environment, Women and World Series*. London UK: Zed Books, 1993.
- Santita Ganjanapan. "A Comparative Study of Indigenous and Scientific Concept in Land and Forest Classification in Northern Thailand", in Philip Hirsch (ed.), *Seeing Forest for Free*, Chiang Mai: Silkworm Books, 1996.
- Shiva, Vandana. *Staying Alive: Women, Ecology and Development*. London UK: Zed Books, 1989.
- , *Women's Indigenous Knowledge and Biodiversity Conservation in Ecofeminist*. Victoria Australia: Zed Books, 1993.
- Suteera Thomson. "Gender Issues in Thailand Development", a paper presented for the UNDP. Bangkok: Gender and Development Research Institute, 1990.
- Tanabe, Shigeharu. *Ecology and Practical Technology*. Bangkok Thailand: White Lotus, 1994.
- Thomas-Slayter Barbara et.al. *Feminist Political Ecology: Global Issue and Local Experience*. London UK: Routledge, 1997.
- Thrupp, Ann. *Women and Sustainable Development: People and the Environment in World Resource*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Visvanathan, Malini. *The Women, Gender and Development Reader*. Bangkok Thailand: White Lotus, 1997.
- Wacker, Corinne. "Sustainable Development through Women's Group: A Cultural Approach to Sustainable Development", in Wendy Harcourt (ed.), *Feminist Perspective on Sustainable Development*, London UK: Zed Books Ltd, 1994.
- Wangrai, Ester. "Gendered Visions for Survival in Kenya", in Dianne Rochelean (ed.), *Feminist Political Ecology*, London UK: Routledge, 1996.

Young, Kate. "Gender and Development". *The Women, Gender & Development*.
Nalini Visranathan (ed.), London UK: Zed Books, 1997 (51-53).

ภาคผนวก
รายชื่อคณะกรรมการเครือข่ายป้าชุมชนจังหวัดลำพูน

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ
1. นายจรัส ขาสัก	ประธาน	ทุ่งยาว	ศรีบัวบาน	เมือง
2. นายธนา ยะโสภา	รองประธาน	ศรีเตี้ย	ศรีเตี้ย	บ้านโฮ้ง
3. น.ส.ระวีวรรณ กันไชยสัก	เหรัญญิก	ทุ่งยาว	ศรีบัวบาน	เมือง
4. นางวันเพ็ญ สามารถกุล	เลขานุการ	"	"	"
5. นายอ้าย ใจก้อน	กรรมการ	ใหม่	บ้านปวง	ทุ่งหัวช้าง
6. นายสุวรรณ หลวงไผ่	"	นาทุ่งไผ่	นาปลาดุก	แม่ทา
7. นายสุรศักดิ์ แชนวล	"	แม่แลม	ตะเคียนปม	ทุ่งหัวช้าง
8. นางติ่ม เนตรปัญญา	"	ห้วยน้ำเย็น	ป่าไผ่	ลี้
9. นายผอง หมดลัก	"	ทุ่งยาว	ศรีบัวบาน	เมือง
10. นางภาคิ วรรณลัก	"	"	"	"
11. นางศรีพรรณ ปัญญาคำ	"	ห้วยน้ำเย็น	ห้วยน้ำเย็น	ลี้
12. นางอรพิน มณีวรรณ	"	ศรีเตี้ย	ศรีเตี้ย	บ้านโฮ้ง
13. น.ส. บัวชิน จินาธิ	"	"	"	"
14. นายสุลักษณ์ ปัดแด	"	หนองสัก	ตะเคียนปม	ทุ่งหัวช้าง
15. นายอนุชา ปัดเรือน	"	แม่แลม	"	"

รายชื่อคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านทุ่งยาว

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1. นางภาคิ วรรณลัก	ประธาน
2. นางเรือนคำ เพื่องคำ	รองประธาน
3. นางสาวระวีวรรณ กันไชยสัก	เลขานุการ
4. นางอารี กันทาสัก	ปฏิคม
5. นางรุจี อุดรลัก	ประชาสัมพันธ์
6. นางทรงพร สุริยาสัก	เหรัญญิก
7. นางจันทร์ฉาย พิงคะสัด	ที่ปรึกษา
8. นางทัศนีย์ ขาสัก	ผู้อาวุโส

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

1. แม่หลวงเอื้อย วรรณลัก	อายุ 73 ปี
2. พ่อขาว กันไชยลัก	อายุ 70 ปี
3. พ่อผัด ตีป็น	อายุ 65 ปี
4. พ่อผอง หมุดลัก	อายุ 64 ปี
5. นายจักรคำ วรรณลัก	อายุ 55 ปี
6. นางภาคี วรรณลัก	อายุ 53 ปี
7. นายจรัล ขาสัก	อายุ 51 ปี
8. นายผจญ พิงคะสัน	อายุ 51 ปี
9. นางรัชนี พิงคะสัน	อายุ 48 ปี
10. นางรุจี อุดรลัก	อายุ 47 ปี
11. นายอินเนตร ต๊ะนา	อายุ 47 ปี
12. นางสาวระวีวรรณ กันไชยลัก	อายุ 46 ปี
13. นายคำชาย สุขลัก	อายุ 45 ปี
14. นางอุบลรัตน์ ปันทะรง	อายุ 36 ปี
15. แม่แก้ว นันใจลัก	อายุ 67 ปี

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540

มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลและเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรค หรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อม จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษา ที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ย่อมได้รับความคุ้มครอง

ประวัติผู้เขียน

- ชื่อ:** นายวิเศษ สุจินพรัหม
- วันที่เกิด:** 4 มกราคม 2498
- ประวัติการศึกษา:** พ.ศ. 2516 สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. 2523 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี เศรษฐศาสตรบัณฑิต (การพัฒนา) คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ทุนวิจัย** ทุนมูลนิธิไอนริช เบิลล์ (HBF.) อนุมัติโดยศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ประสบการณ์การทำงาน:** พ.ศ. 2524-2537 โครงการปฏิรูปการเกษตรและพัฒนาชนบท (Thai NGOs Committee on Agrarian Reform and Rural Development:WCARRD) ตำแหน่งนักพัฒนาชนบท
ผู้ประสานงานจังหวัดพิจิตร นครสวรรค์ และกรุงเทพฯ
พ.ศ. 2541-2542 โครงการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและพัฒนาชนบทจังหวัดลำพูน ตำแหน่งผู้ประสานงาน